

ХЕРМАН ХЕСЕ

Петер Каменицки

РОМАН

ХЕРМАН ХЕСЕ ПЕТЕР КАМЕНЦИНД

Превод: Надежда Соколова

chitanka.info

ЖИВКА ДРАГНЕВА ЗА АВТОРА

Херман Хесе, роден през 1877 г. в Шварцвалд, започва своята поетична дейност съвсем млад, едва двадесетгодишен, със стихове, които веднага привличат вниманието със своята дълбочина, сдържан копнеж и мек тон. В тях не прозира никаква съвършено нова нота, както в стиховете на младия Хофманстал или на Райнер Мария Рилке; по-скоро личи старата немска романтика на Айхендорф и Мьорике, с характерната тиха тъга на поета бездомник, който търси родината. Неговият блян се издига над всяка възможност за изпълнение и разочарование. Младият Херман мечтае за морета, които никой моряк още не е видял, за бледи жени, които не са на земята, за приключения и странствания от изминали времена. И неговата мечта го унася все повече към южните страни.

По онова време, когато пише своите пълни с копнеж стихове и романтични песни, писателят работи в една голяма книжарница в Базел и е беден и самотен. Той мечтае за слава, за свой дом и семейство, за спокоен, установен живот сред приятели; в душата му обаче живее и неудържим стремеж към странстване по далечни и чужди земи. Този копнеж, който не го оставя да спре на едно място, като че ли е в основата на цялото му творчество. В една от своите по-късни работи, сбирката „Странстване“, поетът се характеризира сам така: „Аз съм номад, а не селянин. Аз съм поклонник на неверността, на промяната, на фантазията. Не държа на това да прикова своята любов на някое място на земята. Смятам това, което обичам, само за символ. Когато се прилепи и се превърне в добродетелна вярност, любовта става подозрителна.“ Тласкан от това вътрешно безпокойство, поетът напуска Базелската книжарница, странства из Швейцария и Италия, пише от време на време малки разкази, впечатления и стихове, които се посрещат благосклонно, и изведнъж неговият първи роман „Петер Каменцинд“ го прави знаменит. Перфектна проза в школата на Готфрид Келер, чистота и сдържаност, чувство на непосредствена

преживелица и липса на всякакъв анализ — това са качества, които критиката хвали в това до голяма степен автобиографично произведение на Хесе и които му спечелват обичта и на по-широк кръг публика. Наскоро след „Каменцинд“ се появяват романите „Под колелото“, „Гертруд“, „Росхалде“, сбирките с разкази „Отсам“, „Съседи“, „Заобиколки“, които осигуриха завинаги литературната слава на поета.

Копнежът на някогашния скитник изглежда задоволен. Сега той живее в своя къща на брега на Боденското езеро, има жена и две деца, градина и своя лодка. Но колкото повече го окръжава тишината и задоволството, толкова повече расте безспирното безпокойство в душата му. Младежкият сантиментален копнеж се задълбочава, засилва, сега той е едно човешко, общочовешко чувство, което го тласка въвн от къщи, към дълги далечни странствания, които го довеждат чак до Индия. После, заседнал в едно самотно кътче на Южна Швейцария, стига до аскетизъм. В някогашния мечтател се извършва промяна, която постепенно се отразява в творчеството му, първо сдържано, едва доловимо, после все по-силно, докато най-после неговите произведения добиват съвсем различен характер. От тази епоха е „Кнулп“, три разказа от живота на самотния скитник Кнулп, комуто Бог е дарил жилото на бездомничеството и скитничеството, за да странства и страда в негово име и да подтиква здраво стъпилите на земята хора да копнеят за свобода и воля. От същото време е и „В старото слънце“ с кръчмата, превърната в приют, където няколко стари, изтласкани от живота хора, довършват своето съществуване. Характерно е, че Хесе, който досега рисува все хора, на които липсва решителност и воля, които в край на краищата романтично забулват действителността, вместо да погледнат право в лицето ѝ, сега все повече предпочита типове, отхвърлени от живота и обществото.

Войната довършва прехода у поета и човека Хесе. Неговата романтична вяра в Германия и Европа изведнъж рухва, той се вижда отчужден от предишните приятели, чийто възторг и патриотично въодушевление той не може да сподели, които го смятат за изменник; като поет пред него се изправя необходимостта да започне наново, съвсем отначало, и той прави нещо, което никой друг поет преди него не е правил. Романът му „Демиян“ излиза не под неговото, ползващо се със сигурна известност име, а под измисленото Емил Синклер. Сега

за първи път заговаря не вече мечтател, а зрелият мъж Херман Хесе. Героят, чиято младост рисува авторът, търси, както и повечето Хесеви герои, свой път и това му струва тежки борби. След дълга, упорита борба, в която го подкрепя тайнственият му приятел Демиан, Синклер намира своя път, той чувства, че е намерил познанието, което винаги ще го води. Той вече знае, че когато вникне в себе си и се наведе над тъмното огледало, където спят образите на съдбата, той ще види там своя собствен образ, който сега съвсем прилича на него.

Какво ще стане по-късно с младежа, дали войната ще е последната му съдба, дали ще оцелее, за да стане после водач на новото човечество, на тези въпроси романът не дава отговор. Ала ние чувстваме: намерил вече ръководното познание, заплатил за него с кръвта на своята душа, Синклер вече никога не ще се върне по изминатия път, той е новият човек, които възплъщава и новите схващания на поета.

В „Завръщането на Заратустра“, книга, в която Хесе се обръща към германската младеж, той отново изтъква нуждата да намерим себе си, да бъдем едно със съдбата. „Бог е във вас — говори той, — а пътят, който води към него, се казва самота и страдание. Чрез самотата съдбата води човека към самия него, към Бога, който е в него“.

Самотността като че ли остава основа и на новите произведения на Хесе; старият конфликт между стремежа към тишина и покой и жаждата за безспирно странстване намира израз най-ясно може би в сбирката „Странстване“ (1920 г.), където поетът говори за себе си така: „Аз исках да бъда поет, а при това и гражданин, исках да бъда художник и човек на фантазията, при това да съм добродетелен, да се радвам на родното място. Дълго време измина, докато разбера, че човек не може да има и двете; и аз съм скитник, а не селянин, човек, който търси, а не който съхранява... Аз увеличих мъката и вината на света, като сам се насилвах, като не се решавах да тръгна по пътя на спасението. Пътят не води нито наляво, нито надясно, той води право в собственото сърце, и само там е Бог, само там е мир.“

Д-р Живка Драгнева

I

В началото бе митът. Както великият Бог твори и с мъка търси израз в душите на индусите, гърците или германците, така той твори в душата на детето всеки ден.

Как се наричаха езерото, планините, потоците на моето родно място — това още не знаех. Но аз виждах синьо-зеленото гладко езеро да се шири на слънцето и малки светлинки да блещукат по него, оградено от гъст венец от стръмни планини, и в техните най-високи процепи блестящи снежни зъбери с малки, малки водопадчета, а в подножието им полегати, светли поляни с овощни дървета, колиби и сиви алпийски крави. И моята малка, бедна душа гледаше мълчалива, празна и в очакване, а духовете на езерото и планините записваха върху нея своите прекрасни, смели подвизи. Вкаменените стени и върхове говореха дръзко и почитателно за ония времена, които ги бяха родили и покрили с рани. Те говореха за онова време, когато земята се е цепела и огъвала и изхвърляла със стенания от измъчената си утроба върхове и гребени. Скалисти планини с рев и трясък се издигали нагоре, докато не се нацепвали безцелно на върхове, планини близначки се борели отчаяно за място, докато едната надвивала и се извисявала, а сестра си отхвърляла и разтрошвала настрана.

Още от ония времена високо горе, тук-там из пропастите висяха преломени върхове, захвърлени, разпукани скали и под топящите се снегове водопадите влачеха исполински канари надолу, дробяха ги като стъкло или с мощен удар ги пращаха дълбоко долу в меките долини.

Те повтаряха все едно и също, тия каменисти чуки. Лесно беше да ги разбереш, като погледнеш стръмните им стени, напукани пласт по пласт, огънати, настръхнали, всички със зеещи рани. „Ние сме изтърпели ужаси — казваха те, — ние още страдаме“. Но те го казваха гордо, строго, със стиснати устни като стари, непреклонни воители.

Да, воители. Аз ги виждах да се борят с води и бури в страхотните предпролетни нощи, когато яростният фьон^[1] ревеше над техните стари глави и пороите ръфаха нови пресни късове от ребрата им.

В такива нощи, упорито забили нозе, мрачни, запъхтени и със стиснати устни, те изпречваха срещу бурята напуканите си стени и върхове и напругаха всички сили, упорито сгърбени и свити. И при всяка нова рана се разнасяше ужасен тътен на ярост и страх, а в далечините отекваха сърдито техните страхотни стонове.

И виждах ливади и ридове и пукнатини из скалите, обрасли с треви, цветя, папрат и мъхове, на които старият народен език е дал такива чудни, гадателни имена. Тия деца и внучета на планините си живееха безгрижно из своите кътчета. Аз ги пипах, разглеждах, вдишвах аромата им и учех техните имена. Видът на дърветата ме впечатляваше по-сериозно и по-дълбоко. Виждах как всяко от тях води свой собствен живот, има своя особена снага и корона, хвърля своеобразна сянка. Струваше ми се, че те са пустинници и борци, породствени на планините, защото всяко от тях, особено тези по планините, трябваше да води тиха, упорита борба за живот и ръст с бури, ветрове и каменяк. Всяко имаше своя мъка, всяко трябваше здраво да се крепи, а това придаваше на всяко от тях особена форма и особени рани. Имаше борове с изкъртени от бурята клони от едната страна, имаше и такива, на които червените стволове се преплитаха като змии в надвисналите скали; дърво и камък едно в друго се притискаха и крепяха. Те ме гледаха като войнствени мъже и възбуждаха в сърцето ми страх и почит.

Нашите мъже и жени приличаха на тях, бяха корави, със строги бръчки, скъпи на думи; най-добрите — най-вече. Научих се да съзерцавам хората като дърветата или скалите, да размишлявам за тях, да ги почитам не по-малко от тях, но без да ги обичам повече от мълчаливите борове.

Нашето селце Нимикон лежи на една триъгълна полегата равнина, притисната между две планини до езерото. Един път води до близкия манастир, другият до съседното село, на четири часа и половина; до другите села, разположени покрай езерото, се отива с лодка. Нашите дървени къщи са построени в стар стил и нямат определена възраст; нови постройки почти не се срещат, а старите къщурки се поправят на части, според нуждата: тая година подът, догодина покривът, къс греда или летва, извадени от някоя стена, намираме на покрива и ако не послужат за това, а още не са за горене,

ще ги употребят за кърпеж на обора или плевника или за напречна греда на къщната врата.

Същото е и с тези, които живеят вътре: всеки играе своята роля, докато може, после колебливо се отдръпва в кръга на непотребните и най-после потъва в причислен към безплатните шутове на нашата община. Отношението на баща ми спрямо него беше неизменно: или удивление, или презрение. Всеки нов проект на зетя го изпълваше с любопитство и възбуденост, които напразно се мъчеше да скрие зад своите изпитателно иронични въпроси и подмятания. И когато вуйчо ми, уверен в своя успех, започваше да се големее, баща ми се поддаваше на увлечението и братски се сдружаваше с гениалния човек в начинанието, докато не настъпеше неизбежният крах: вуйчо ми свиваше рамене, а баща ми, ядосан, го обсипваше с подигравки и оскърбления и по цели месеци не го поглеждаше, нито му говореше.

Благодарение на вуйчо ми Конрад нашето село видя за пръв път платноходка и лодката на баща ми послужи за това. Платното и въжетото бяха добре нагласени от вуйчо ми според рисунките в календара и ако нашата лодка беше твърде тясна за целта, вината не беше на Конрад. Приготовленията траеха цели седмици, баща ми не се свърташе на едно място от нетърпение, надежди и страхове, а и всички други в селото говореха само за най-новия замисъл на Конрад Каменцинд. Паметен бе за нас този ден, когато в една ветровита сутрин към края на лятото лодката трябваше да потегли за пръв път из езерото. Баща ми, в боязливо предчувствие за възможна катастрофа, се държеше настрана и за мое голямо разочарование забрани и на мен да се кача. Само синът на хлебаря Фюсли придружаваше изобретателя. Цялото село се беше струпало на нашата чакълеста площадка в градинката, за да присъства на невижданото зрелище. Лек източен вятър духаше надолу към езерото. Отначало гребяха, докато лодката бе поета от вятъра, платното се наду и гордо се понесе нататък. Ние гледахме удивени как лодката се скри зад близкия планински бряг и се готвехме да посрещнем хитрия вуйчо при завръщането му като победител, засрамени от нашите подигравателни задни мисли. Но когато лодката се завърна през нощта, тя нямаше платно, гребците бяха ни живи, ни умрели, а синът на хлебаря кашляше и говореше:

— Бяхте дошли за голямо зрелище, но за малко да правите две задушници тая седмица.

Баща ми трябваше да закърпи лодката с две нови дъски и оттогава платно не се е оглеждало в синята повърхност на езерото. Дълго време след това, когато виждаха Конрад да бърза занякъде, подхвърляха подире му: „Стягай платната, Конраде!“ Баща ми преглътна мълчаливо този горчив хап, но дълго време изпречеше ли се бедният му зет на пътя, той извърщаше погледа си настрана и плюеше надалеч, в знак на неизказано презрение. Това трая дотогава, докато един ден Конрад не изложи на баща ми своя проект за огнеупорна пещ, който донесе на изобретателя безкрайни подигравки, а на баща ми струваше четири талера. Тежко на този, който се осмеляваше да му припомни историята с четирите талера! Много по-късно, когато нуждата пак беше налегнала дома ни, майка ми спомена някак мимоходом, че добре би било да имаме сега ония грешно прахосани парици. Баща ми стана моравочервен, но се сдържа и само рече:

— И без това щях да ги пропия в една-едничка неделя.

В края на всяка зима се извиваше фьонът със своето дълбоко бучене; алпиецът го слуша с трепет, ужасен, а в чужбина копнее по него в мъчителна тъга.

Когато фьонът наближи, предчувстват го много часове преди това мъже и жени, планини, дивеч и стада. Идването му, почти винаги предхождано от противни, хладни ветрове, се възвестява от топло, дълбоко шумене. Синьо-зеленото езеро за миг става черно като мастило и по него изведнъж започват да се вдигат бързи пенести корони. И скоро след това то, преди няколко минути тъй спокойно и тихо, загърмява с яростни вълни като море срещу брега. В същото време цялата местност като че се сгушва плахо. По върховете, едва мъждеещи в далечините, сега могат да се разпознаят отделни скали, и в селата, подобни на кафяви петна, човек може сега да различи покриви, стрехи и прозорци. Всичко се приглушава — планини, ливади и къщи като плашливо стадо. И тогава започва враждебното бучене, треперенето на земята. Езерните вълни се пръскат като дим из въздуха и непрестанно, особено нощем, се чува отчаяната борба на бурята с планините. Наскоро след това новините за затрупани потоци, разрушени къщи, разтрошени лодки и загубени бащи и братя се разнасят по селата.

В детските години аз се боях от фьона, мразех го даже. Но с пробуждането и с момчешката палавост започнах да го обичам, него,

бунтовника, вечно младия, дръзкия борец и носител на пролетта. Великолепен бе той, когато, бликащ живот, изобилие и надежди, започваше своята дива битка — атакуваше, смееше се, стенеше — когато с вой преследваше из пропастите, ръфаше снега от планините и с грубите си ръце тъй огъваше жилавите, стари борове, че ги караше да стенат. По-късно аз доразвих моята любов и поздравявах във фьона сладкия, дивен, пребогат юг, бликащ все наново потоци от наслада, топлина и хубост, за да се разбие морен най-сетне в планините, да издъхне в равния, студен север. Няма нищо по-чудно и по-разкошно от сладката треска, причинена от фьона, която по това време обхваща хората в планината, особено жените; той им отнема съня и възбужда гальовно всички чувства. Това е юг, който все наново бурно и пламенно се хвърля върху гърдите на строгия и по-беден север и възвестява на покритите със сняг алпийски села, че сега, при близките пурпурни езера, на романска земя игличето, нарцисите и бадемите вече цъфтят.

После, когато фьонът премине и последните кални преспи се стопят, идва най-хубавото. Тогава навсякъде нагоре към планините се разстилат цъфнали жълтеникави ливади, блажено и чисто се възвисяват снежните върхове и глетчери, и езерото става пак синьо и топло и пак отразява слънцето и пътуващите облаци.

Всичко това може да запълни един детски живот, при нужда дори цял живот. Защото всичко това говореше езика на Бога, високо и безспирно, и никога човешки уста не са могли да намерят подобни слова. Който ги е чул през своето детство, нему ще звучат през целия живот силно, сладко и страшно, и никога не ще се избави от техния чар.

Когато някой е отрасъл в планините, дори години наред да е изучавал философията и *historia naturalis* и със стария Бог да си е разчистил сметките, всеки път щом почувства фьона или чуе как лавината се срутва през гората, сърцето му ще трепне и той ще си спомни за Бога и смъртта.

До бащината ми къща лежеше малка незаградена градинка. Там вирееше дива салата, ряпа и зеле, освен това майка ми бе отредила една трогателно малка, бедна лехичка за цветя, в която безнадеждно и скръбно линееха две месечарки рози, стрък гергини и шепа резеда. Зад градината се простираше още по-малка чакълеста площадка, която

стигаше до езерото. Там стърчаха две повредени бъчви, няколко дъски и колове, а долу във водата лежеше завързана нашата рибарска лодка, която все още кърпеха и катраносваха през година-две.

Ясно си спомням дните, когато се извършваше тази работа. Това ставаше след обяд, през топли дни в началото на лятото; над градинката залитаха като замаяни в слънчевата светлина яркожълти пеперуди, езерото беше маслено гладко, синьо и тихо, и преливаше, планинските върхове бяха леко забулени и върху малката чакълеста площадка миришеше силно на катран и блажна боя. Много години по-късно, винаги когато съм бил на море и особенният дъх на вода и катранени изпарения ме е удрял в носа, пред мен се изпречваше нашата площадка на езерото; виждах баща си по ръкави да работи с четката, виждах синкавите облачета от лулата му да се издигат в тихия летен въздух и яркожълтите пеперуди да прехвърчат неуверени и плахи. През тези дни баща ми беше в особено добро настроение, подсвиркваше майсторски и даже издаваше по някой гърлен алпийски зов. Тогава майка ми приготвяше нещо вкусно за вечеря, с тайната надежда, че може би тая вечер Каменцинд няма да отиде в кръчмата. Но той пак отиваше.

Дали родителите ми с нещо са подпомогнали или попречили на развитието на моите младежки чувства — сам не зная. Майка ми беше винаги отрупана с работа, а баща ми през своя живот най-малко се бе занимавал с възпитателни проблеми. Той имаше и без това доста работа да подрежда няколкото овощни дръвчета, да седи картофената нивица и да наглежда сеното. Но приблизително през всеки две-три седмици привечер, преди да излезе, той ме взимаше за ръка и двамата изчезвахме мълком в плевника, разположен над обора. Там се извършваше едно чудновато наказание и изкупление: аз получавах по няколко тояги, без да знаем нито баща ми, нито аз точно за какво. Това бяха мълчаливи жертвоприношения пред олтара на Немезида^[2] и те бяха поднасяни без укори от негова страна и без викове от моя, като дължима дан на една тайнствена сила. Винаги когато по-късно чувах да се говори за „сляпа съдба“, наум ми идваха тези тайнствени сцени и ми се струваше, че те особено пластично възплъщават това понятие. Без да знае, добрият ми баща прилагаше спрямо мен простата педагогика, с която животът обикновено си служи, когато от време на време ни изпраща по някой гръм от ясно небе, като ни кара да размишляваме с

какви ли злодеяния сме разгневили висшите сили. За съжаление, аз никога или рядко се отдавах на подобни размишления, по-скоро приемах определената мярка наказание хладнокръвно или дръзко, без желанието изпит на съвестта, и през тези вечери винаги се радвах, че съм си изплатил данъка и ще ми е мирна главата поне за няколко седмици. Много по-решително се противопоставях на стареца, когато се опитваше да ме накара да работя. Непонятната и разсипническа природа беше съединила в мен два противоположни дара: необикновена телесна сила и, за жалост, не по-малък мързел. Баща ми всякак се мъчеше да направи от мен годин син и помощник, но аз се изплъзвах от възложените работи с всевъзможни хитрини и още като гимназист от всички антични герои окайвах най-вече Херкулес, заради ония прочути тягостни дейности, които е бил принуден да извърши. Не знаех нищо по-хубаво от това да скитам безцелно в планината и ливадите или около езерото.

Планината, езерото, бурята и слънцето бяха мои приятели, разказваха ми и ме възпитаваха и ми бяха по-обични и по-познати от хората и техните съдбини. Но моите любимци, които предпочитах пред блестящото езеро и печалните борове и слънчеви скали, бяха облаците.

Покажете ми в огромния свят човек, който да познава и обича облаците повече от мен! Или посочете ми на тоя свят нещо по-хубаво от облаците! Те са игра и утеха за очите, те са Божи дар и благословия, те са гневни и смъртоносни. Нежни, меки и спокойни като душите на новородени, те са хубави, богати и щедри като добри ангели, те са тъмни, неизбежни и безпощадни като предвестници на смъртта. Те висят сребристи на тънки пластове, надуват платна засмени, бели, със златни ръбове, почиват си в жълти, червени и синкави багри. Те пълзят мрачно и бавно като убийци и препускат разфучани през глава като бесни конници, увисват тъжни и замечтани по бледните висини като печални пустинници. Те взимат образи на блажени острови, благославящи ангели, приличат на заплашващи ръце, развети платна, пътуващи жерави. Те висят между Божието небе и бедната земя като алегии на цялата човешка тленност, неразделни и от двете. Това са мечтите на земята, която сгушва опетнената си душа под чистото небе. Те са вечен символ на всяко странстване, търсене, желание и тъга по родината. И както те висят между земята и небето боязливи, чезнещи и

дръзки, тъй боязливи, чезнещи и дръзки висят човешките души между времето и вечността.

О, облаци, хубави, висящи, неуморни! Бях наивно дете и ги обичах, съзерцавах ги и не знаех, че и аз като облак ще премина през тоя живот — пътник навсякъде чужд, висящ между времето и вечността. От детски години са ми били мили приятели и братя. Аз не мога да прекося улицата, без да си кимнем с глава и да се загледаме един друг в очите. Не забравих и това, което в ония времена научих от тях: техните форми, техните багри, шествия, игри, хороводи, танци и покои и техните чудновати земно-небесни приказки.

На първо място приказката за снежната царица. Сцената става в планините преди настъпване на зимата, когато духа топлият вятър. Снежната царица се явява с малка свита от подоблачните висоти и си търси място за почивка из широките котловини или върху някой купен. Лукавият северняк завистливо гледа как незлобивата си ляга, скришом жадно ближе планината нанাগоре и изведнъж я връхлетява яростен и разфучан. Той хвърля върху хубавата царица черни дрипави облаци, подиграва я, зъби й се, иска да я пропъди. Царицата е неспокойна, чака, търпи и понякога пак се въздига назад към височините, клатейки с присмех тихо глава. Понякога обаче тя събира ненадейно около себе си своите изплашени другарки, открива своето ослепително царско лице и с хладна ръка пропъжда злия дух назад. Той се колебае, вие, бяга. И тя си ляга мълчаливо, покрива далеч наоколо своя двор с бледи мъгли и когато мъглата се вдигне, котловини и купени лежат светли и блестящи, покрити с мек, нов сняг.

В тази приказка имаше нещо благородно, нещо от душата и тържеството на хубостта, което ме пленяваше и вълнуваше моето малко сърце като радостна тайна.

Скоро дойде време и аз да се приближа до облациите, да застана между тях и отгоре да разглеждам тяхната тълпа. Бях на десет години, когато се изкачих на първия алпийски връх, в чието подножие лежи нашето селце Нимикон.

Тогава за пръв път видях страхотиите и хубостите на планините. Дълбоки пропасти, изпълнени с лед и снежни води, стъкленозелени глетчери, страхотни морени и над всичко отгоре високият кръгъл похлупак на небето. Когато някой е прекарал десет години затворен между езерото и планината, заграден от всички страни от близките

планини, той не може да забрави деня, в който за пръв път е видял над себе си широкото просторно небе и отпред необятния хоризонт. Още при изкачването бях учуден да открия колко шеметно големи са добре познатите ми откъм долината урви и скали. Съвсем смаян, със страх й възторг, видях как изведнъж чудовищните простори нахълтаха в мен. Толкова невероятно голям бил светът! Нашето село лежеше там долу, загубено в дълбочините като малко светло петно. Върхове, които от долината мислехме за близки съседи, лежаха с часове далеч един от друг.

Едва тогава започнах да се досещам колко съм бил сляп и далеч от истинския поглед за света; там далеч планини се възвисяваха и спускаха и сигурно се извършваха велики дела, за които никога никакво известие не е прониквало в нашата планинска дупка, откъсната от света. В същото време нещо трептеше в мен, като магнитна стрелка — стремеше се несъзнателно и неудържимо към ония далечни простори. Едва тогава почувствах напълно хубостта и тъгата на облаците, като видях към какви безкрайни далечини пътуват.

Моите двама възрастни спътници ме хвалеха за бързото ми катерене; те си починаха малко върху леденостудения връх и се смееха на моята смаяна радост. След като премина първото ми голямо зашеметяване, от радост и възбуда нададох рев като някой бик в ясни въздух. Това бе моята първа неразчленена песен към хубостта. Очаквах гръмовито ехо, но моят зов замря безследно в спокойните височини като слабо птиче подсвиркване. Засрамах се много и замлъкнах.

В този ден като че някаква ледена стена се разкърти в моя живот. Оттогава събитията се заредиха едно след друго. Най-напред започнаха да ме взимат често за планински излети, даже и за доста трудни, и аз прониквах с особено притаено наслаждение във великите тайни на планините. След това ме направиха козар. Върху една от стръмнините, по които карах обикновено моето стадо, имаше едно заветно място, гъсто обрасло със синя тинтява и ален ломикамък — това за мен беше най-любимото място на света. Оттам селото не се виждаше, а от езерото се съзираше само една тясна блестяща ивица, оттатък зад скалите, но затова пък цветята горяха с пресни, засмени бои, небето се простираше като палатка над остриите снежни върхове и покрай тънкото подрънкване на звънците се чуваше непрекъснато и близкият водопад. Там си лежах на припек, зяпах белите облачета и тананиках

полугласно някоя алпийска песен, докато козите не забележеха моя мързел и не започнеха забранени веселби и лудории. Още през първите седмици моето феакейско^[3] блаженство бе грубо нарушено, когато се сгромолясах в пропаст заедно с една заблудена коза. Козата остана мъртва на място, аз бях ранен в главата и освен това безжалостно бит, избягах от стареца и след много клетви и сълзи пак се завърнах у дома.

Много лесно това можеха да бъдат моите първи и последни авантюри. Тогава тази книжка нямаше да бъде написана и още много други глупости и мъки нямаше да се случат. По всяка вероятност щях да се ожения за някоя братовчедка или щях да лежа замръзнал нейде из глетчерните води. И това нямаше да бъде зле. Но всичко стана другояче и не е моя работа да сравнявам това, което е, с това, което е можело да бъде.

Баща ми работеше от време на време във Велсдорфския манастир. Веднъж той се разболя и ми поръча да отида там и да съобщя, че не може да отиде. Но аз не сторих това, а заех от съседни хартия и перо и написах едно много вежливо писмо до манастирските братя, дадох го на пощальонката, а сам се запътих на своя глава из планината.

През следващата седмица един ден заварих вкъщи някакъв калугер да чака тоя, който е написал хубавото писмо. Аз се смутих, но той ме похвали и уверяваше баща ми да ме прати да се уча при тях. Тъкмо по това време вуйчо ми Конрад не беше в немилост и попитаха и него за съвет. Естествено, той изведнъж се запали, настояваше да ме дадат да уча, после да продължа учението и да стана „учен“ или „господин“. Баща ми се остави да го предумат и така и моето бъдеще попадна в редицата опасни вуйчови проекти, подобно на огнеупорната пещ, платноходката и много други подобни фантазии.

Веднага след това започна усилено учене, особено по латински, библейска история, ботаника и география. Всичко това много ме забавляваше и наум не ми идваше даже, че цялата тази латинщина може да ми струва родния край и най-хубавите години. Наистина цялата вина не бе в латинския език. Даже да бях изучил всичките *viri illustres*^[4] наизуст напред и назад, баща ми пак щеше да ме остави селянин. Но умният човек беше проникнал в дълбините на моето същество, където главен център и порок бе моят непобедим мързел. Аз бягах от работа, скитах из планините или около езерото, или се

излежавах скрит по ридовете, четях, мечтаех и бленувах. Като разбра това, той вдигна ръце от мен.

Тук е мястото да кажа няколко думи за моите родители. Майка ми някога е била хубава, но от хубостта и бе останала само правата, силна снага и милите тъмни очи. Тя беше висока, извънредно силна, трудолюбива и кротка. Макар че по ум бе равна на баща ми, а по телесна сила даже го надминаваше, тя не заповядваше къщи, а предоставяше властта на мъжа си. Той имаше среден ръст, тънки, почти нежни черти и упорита хитра глава със светло лице и безброй малки, необикновено подвижни бръчки. Една къса отвесна бръчка минаваше между веждите му. Тя се помрачаваше, когато той движеше веждите си, и му придаваше угрижен, страдалчески вид; приличаше на човек, който се мъчи да си припомни нещо много важно, но сам е загубил всяка надежда за това. У него се забелязваше известна меланхолия, но никой не обръщаше на това внимание, защото всички обитатели на нашия край са леко, но постоянно меланхолични, и причината за това са дългите зими, опасностите, тежката битка за насъщния и откъснатостта от света.

И от двамата съм наследил важни черти в моята природа. От майка си — скромно житейско благоразумие, вяра в божия промисъл и тих, мълчалив нрав. От баща ми, напротив — нерешителност, неспособност да боравя с пари и изкуството много и с размишление да пия. Но последното още не се проявяваше в онази крехка възраст. Външно от майка си имам очите и устата, тежката издръжлива походка, снагата и жилавата мускулна маса. От баща ми и изобщо от нашата раса съм наследил селски хитър ум, но също тъжно настроение и склонност към безпричинна мрачност. Тъй като ми бе писано да живея дълги години в чужбина, много по-добре щеше да бъде вместо последното да притежавах повече подвижност и малко весело лекомислие.

Така създаден и снабден с един кат нови дрехи, започнах своето странстване из живота. Родителските дарове запазих и оттогава стъпих на свои крака в света. Въпреки това трябваше да ми е липсвало нещо, което нито науката, нито светският живот никога не са могли да запълнят. Защото и днес, както в онези времена, аз мога да се изкатеря на една планина, да ходя пеш или да гребя по десет часа и при нужда да умъртвя с ръцете си човек, но за майстор в живота и днес ми липсва

това, което ми е липсвало тогава. Ранният, едностранчив съюз със земята и нейните растения и животните бе попречил да се развият социалните ми способности и сега още моите сънища са забележително доказателство за влечението ми към чисто животинския живот. Например сънувам много често, че лежа на морския бряг като някое животно, най-често тюлен, и при това изпитвам такова голямо удоволствие, че при събуждане нито се радвам, нито съм горд от моето човешко достойнство.

Аз бях възпитан по обикновения ред в една гимназия като стипендиант и отреден да стана филолог. Никой не знае защо. Няма безполезна и по-скупна специалност от тази и никоя друга не ми е била толкова чужда.

Бързо изтекоха ученическите години. Често ме спохождаха часове на мъка за дома, часове, изпълнени с дръзки мечтания за бъдеще, часове на благоговейно обожание на науката. От време на време моят вроден мързел и тук ме спохождаше, навличаше ми различни неприятности и наказания, за да изчезне пред някой нов ентузиазъм.

— Петер Каменцинд — говореше ми учителят по гръцки, — ти си вироглав и чудак и ще си разбиеш някога коравата глава.

Аз разглеждах тлъстата особа с очилата, изслушвах речта му и го намирах смешен.

— Петер Каменцинд — говореше ми учителят по математика, — ти си гений в мързела и аз съжалявам, че няма по-ниска бележка от нула. Оценявам днешната ти работа за две и половина с минус.

Аз го гледах, съжалявах го за кривогледството му и го намирах много скупен.

— Петер Каменцинд — веднъж ми каза учителят по история, — ти не си добър ученик, но въпреки това ще станеш един ден добър историк. Ти си ленив, но умееш да отличаващ значителното от дребното.

И това не беше особено важно за мен. Въпреки това уважавах учителите, защото мислех, че те владеят науката, а пред науката изпитвах неясно, велико страхопочитание. И въпреки че всички учители имаха еднакво мнение за моя мързел, аз напредвах и по успех бях над средните. Чувствах, че училището и науките в него бяха недостатъчни откъслеци, но очаквах бъдните дни. Зад тази

подготвителна работа и училищните дребнавости се досещах за чисто духовното — една несъмнена, сигурна наука за истината. Там ще разбере какво означава тъмната бъркотия на историята, борбите на народите и плахите въпроси на всяка човешка душа.

Още по-силно и по-живо бе едно друго желание в мен. Много ми се искаше да си намеря приятел. Между нас имаше едно кестеняво, сериозно момче, две години по-голямо от мен, на име Гаспър Хаури. Той вървеше и се държеше сигурно и кротко, с мъжки изправена глава и не говореше много със своите другари. Дълги месеци отправях погледи към него с голямо уважение, вървах подире му из улиците и чезнех и се надявах, че ще ме забележи. Ревнувах всеки, когото той поздравяваше, и всяка къща, в която влизаше или от която излизаше. Но бях два класа след него и той по всяка вероятност чувстваше вече своето превъзходство между връстниците си. Никога не разменихме дума помежду си. Вместо него, без усилия от моя страна, към мен се привърза едно малко, болнаво момче. То беше по-малко от мен, боязливо и без дарби, но имаше хубави, страдалчески очи и черти. Понеже беше слабо и гърбавичко, търпеше в класа много неправди и търсеше в мен силния и почитан свой закрильник. Наскоро се разболя и не можеше повече да посещава училището. То не ми липсваше и скоро го забравих.

В нашия клас имаше едно разюздано русокосо момче, майстор във всичко — музикант, мим и клоун. Спечелих неговото приятелство не без мъка и моят весел дребен връстник винаги се държеше спрямо мен с един вид снизхождение. Все пак вече си имах един приятел. Посещавах го в малката му стаичка, четяхме заедно някои книжки, пишех му домашните по гръцки, затова пък той ми помагаше по математика. Понякога ходехме заедно и на разходка и трябва да сме изглеждали един до друг като мечка с невестулка. Той беше винаги приказлив, весел, остроумен, никога не се смущаваше и аз го слушах, смеех се и се радвах, че имам такъв буден приятел.

Един следобед заварих ненадейно малкия шарлатанин в училищния коридор да дава най-усърдно едно от своите комични представления пред неколцина другари. Току-що беше подражавал на един учител и сега се провикваше: „Отгатнете кой е“ и започна гласно да чете няколко Омирови стиха. При това ме копираше много вярно, моето смутено държане, боязливото ми четене, моето планинско, грубо

произношение, също и изражението на постоянно напрегнато внимание, мигането с лявото око. Беше много смешно и остроумно и до крайност безсърдечно.

Когато той затвори книгата и пожъна заслужения успех, аз се появих отзад и му се нахвърлих да си отмъстя. Думи не можех да намеря, но изразих всичкото си възмущение, срам и ярост в една-едничка страшна плесница. Веднага след това започна урокът и учителят забеляза охкането и подутата червена буза на моя някогашен приятел, който при това беше негов любимец.

— Кой те удари така?

— Каменцинд.

— Излез, Каменцинд! Вярно ли е?

— Да.

— Защо го би?

Никакъв отговор.

— Имаше ли причина?

— Не.

И така аз бях строго наказан, но изтърпях със стоическа наслада, със съзнанието, че съм пострадал невинно. Но тъй като не бях нито стоик, нито светец, а хлапе, след наказанието изплезих език на моя приятел. Ужасен, учителят се спусна върху мен.

— Не те ли е срам? Какво означава това?

— Това значи, че онзи там е подлец и аз го презирам. И на всичко отгоре той е страхопъзльо.

Така свърши моето приятелство с комика. Друг не го замени и аз прекарах момчешките зреещи години без приятел. Макар оттогава моите възгледи за света и за живота да са се променили неведнъж, винаги си спомням за онази плесница с дълбоко удовлетворение. Навярно и русокосият не я е забравил.

На седемнадесет години се влюбих в една адвокатска дъщеря. Тя беше хубава и аз се гордея, че през целия си живот съм се влюбвал само в много хубави жени. Какво съм изстрадал за нея и за другите — ще разкажа друг път. Името ѝ беше Рези Гиртанер и днес още е достойна за любовта на много по-достойни мъже от мен.

По това време в цялото ми същество кипеше буйна младежка сила. Аз и моите другари участвахме в луди сбивания и се гордеех като пръв борец, футболист, бегач и гребец; но бях постоянно тъжен. Това

едва ли имаше някаква връзка с любовната ми история. То беше просто сладката мъка на ранната пролет, която ме бе налегнала по-силно, отколкото другите; аз се наслаждавах на моите печални образи, мисли за смъртта и песимистични идеи. Намери се другар, който ми зае едно евтино издание на песните на Хайне. Това не беше четене — аз изливах в празните стихове цялото си сърце, страдах, творях и изпадах в такова лирично настроение, което ми прилягаше като на свинче звънче. Дотогава нямах никакво понятие за „изящна литература“. Заредиха се Ленау, Шилер, Гьоте и Шекспир и изведнъж бледият призрак литература за мен се превърна във велико божество.

Със сладък трепет чувствах в книгите силната свежа струя на един живот, който никога не се бе въплъщавал на земята и въпреки това беше най-истинският и сега в моето поразено сърце той се вълнуваше и искаше да изживее своите съдбини. В моето кътче на таванската стая, където проникваха само ударите на градския часовник от близката кула и сухото тракане на наблизено гнездещите щъркели, излизаха и влизаха създанията на Гьоте и Шекспир. Пред мен се разбулваше божественото и комичното на всяко човешко същество: загадката на нашето раздвоено, необуздало сърце, дълбоката същност на световната история и мощното чудо на духа, който прояснява нашите къси дни и със силата на познанието въздига нашето дребно същество в кръга на потребното и вечното. Когато провирах глава през тясното прозорче, виждах покриви и тесни улици, огрени от слънцето, учуден слушах неясния далечен шум на труда и всекидневния живот и чувствах самотността и тайнствеността на моето таванско кътче, изпълнено с велики духове, като някаква странна, хубава приказка. И постепенно, колкото повече четях и колкото по-чудноват и чужд ми изглеждаше видът на покривите, улиците и всекидневния живот, толкова по-често в мен се явяваше боязливо и притеснено чувство, че може би и аз съм ясновидец и разстланият пред мен свят ме чака да открия част от неговите съкровища, да сваля от тях булото на случайното и обикновеното и чрез поетичната мощ да спася откритото от гибел и да му дам вечен живот.

Срамежливо започнах да съчинявам по малко и постепенно изпълних няколко тетрадки със стихове, скици и малки разказчета. Те са загинали и вероятно не са стрували много, но са ми причинили не малко сърцебиене и тайно наслаждение. След тези опити последва

самокритика и едва в последната учебна година дойде първото голямо, необходимо разочарование. Бях започнал вече да се разделям с моите първи рожби и да гледам с недоверие на моите писания, когато по една случайност в ръцете ми попаднаха два-три тома от Готфрид Келер, които веднага прочетох няколко пъти поред. Тогава във внезапно откровение почувствах колко далеч бяха моите незрели мечтания от неподправеното, мъжествено, истинско изкуство, изгорих моите стихове и новели и се загледах в света трезво и печално с мъчително чувство на изтрезняващ човек.

[1] Топъл сух вятър, който духа по северните склонове към долината. — Бел.изд. ↑

[2] Древногръцка богиня на наказанието, възмездието и отмъщението. — Бел.изд. ↑

[3] Вероятно авторът има предвид безгрижния престой на Одисей, единствен сред множеството приключения на героя, при феаките, народ, населяващ остров, идентифициран като днешния Корфу. — Бел.изд. ↑

[4] Знаменити личности (лат.). — Бел.изд. ↑

II

Що се отнася до любовта — през целия си живот в нея съм останал дете. За мен любовта към жените е била винаги пречистващо душата обожание, пламък от моята тъга, молитвени ръце, протегнати към синьото небе. Покрай майка ми и заради мое си неясно чувство почитах изобщо жените като чужди, хубави и загадъчни същества, по-висши от нас по своята вродена красота и единосьщност, и които трябва да ни бъдат свети, защото подобни на звездите и сините планински върхове, те са далеч от нас и изглеждат по-близо до Бога.

Понеже суровият живот към всичко това е примесил горчица в изобилие, женската любов ми е донесла толкова горчицини, колкото и радости; наистина, за мен жените останаха на своя висок пиедестал, но моята роля на молитвен жрец много лесно се сменяше с мъчителната и смешна роля на измамен глупак.

Почти всеки ден, когато отивах на обяд, срещах Рези Гиртанер, момиче на седемнадесет години, със силна и гъвкава снага. От нейното мургаво свежо лице вееше кротка, одухотворена красота, която по онова време още притежаваше майка ѝ, наследство от баба и прабаба. От този стар знатен и благословен род са произлезли дълъг наниз красавици, всички кротки и благородни, всички свежи, аристократични, с безукорна красота. Има един портрет на младо момиче от семейството на Фугерите, рисуван през шестнадесети век от неизвестен майстор, една от най-прекрасните картини, които някога са видели моите очи. Такива бяха жените от Гиртанеровия род, такава беше и Рези.

Разбира се, всичко това тогава още не ми беше известно. Аз я гледах само как върви кротко и достойно и чувствах благородството на нейното скромно същество. После, вечер, седях в полумрака задълбочен в себе си, докато не ми се удаваше да си представя ясно и живо нейния образ; тогава сладки, потайни тръпки побиваха юношеската ми душа. Но наскоро тия радостни минути помръкнаха и ми причиняваха горчиви страдания. Неочаквано разбрах колко чужда

ми беше тя — нито ме познаваше, нито се интересуваше от мен и моята прекрасна мечта ми се стори като нещо откраднато от нейното честито съществуване. И тъкмо когато усещах това най-силно и мъчително, виждах пак за миг нейния образ тъй реален и жив, че смътна гореща вълна заливаше сърцето ми и ми причиняваше особена болка в най-чувствителните фибри.

Случваше се денем, по време на урок или при някое горещо сбиване — вълната пак ме обливаше. Тогава затварях очи, отпусках ръце и чувствах, че потъвам в някаква пропаст, докато зовът на учителя или юмрукът на някой другар не ме събуждаше. Аз се усамотявах, скитах във от града и в странна замечтаност се чудех на света. Изведнъж съзрях колко хубаво и цветно беше всичко, колко светлина и живот струеше от всички неща, колко прозрачно зелена бе реката и колко червени бяха покривите и сини планините. Но тази красота, която ме обкръжаваше, не ме разсейваше, напротив, аз ѝ се наслаждавах тихо и скръбно. Колкото по-хубаво ми се виждаше всичко, толкова по-чуждо ми бе, защото бях безучастен и настрана от света. При това моите смътни мисли пак се завръщаха при Рези: ако загинех в тоя час, тя нямаше да узнае, нямаше да разпитва, нито щеше да се натъжи!

Въпреки това не желаех да ме забележи. На драго сърце бих извършил нещо необикновено заради нея или бих ѝ подарил нещо, без тя да узнае от кого е.

И аз извърших много неща заради нея. Случи се тъкмо по онова време кратка ваканция и бях изпратен у дома. Там извършвах всекидневно разни подвизи в чест на Рези. Изкачих се на един трудно достъпен връх откъм най-стръмната му стена. Правех уморителни пътувания с лодка из езерото, взимах далечни разстояния за кратко време. След едно такова пътуване, изгорял и прегладнял, се завърнах у дома и ми хрумна да не ям и пия до вечерта. Всичко заради Рези Гиртанер. Аз разнасях името ѝ върху далечните гребени и из пропасти, където човешки крак никога не беше стъпвал.

В същото време младостта, затворена в класната стая, с радост си навакса своето. Раменете ми мощно се развиха, лицето и вратът загоряха и всичките ми мускули изпъкнаха.

В последния ден на ваканцията поднесох на моята любов един мъчно доставен дар — китка цвете. Наистина, аз знаех къде расте

еделвайсът, по примамливите стръмнини сред оскъдни ивици земя, но винаги съм смятал тия безцветни, без мирис, болезнени, сребристи цветове за бездушни и не много красиви. Затова пък знаех мястото на няколко самотни стръка алпийски рози, запилени в процепа на един смел планински гребен, късно разцъфтели, съблазнително трудно достъпни. Но трябваше да ги достигна. И тъй като за младостта и любовта няма нищо невъзможно, достигнах ги най-сетне с раздрани ръце и изтръпнали нозе. Да надам радостен вик в моето опасно положение не можех, но когато предпазливо прерязах жилавите стебла и взех плячката в ръцете си, сърцето ми ликуваше и подскачаше от радост. Трябваше да се спускам заднишком надолу с цветята в уста и само един Бог знае как аз, дръзкото момче, успях да се смъкна здрав и читав от каменната стена. Отдавна вече алпийските рози бяха прецъфтели из планината, сега бях открил последните напъпили и нежно разцъфнали вейки.

На другия ден през цялото ми петчасово пътуване държах цветята в ръце. Отначало сърцето ми силно биеше по-скоро да се озова в града на красивата Рези; но колкото повече се отдалечавах високите планини, толкова по-силно моята вродена любов към тях ме влечеше назад. Спомням си тъй ясно онова пътуване с железницата! Алпийският Кривак отдавна не се виждаше, сега изчезваха едно след друго зъбчестите била и всяко от тях се откъсваше с тънка болка от сърцето ми. Най-после всички родни планини изчезнаха и се разстла широка светлозелена низина. Всичко това ни най-малко не ме впечатли при първото ми пътуване. Този път обаче ме обхвана безпокойство, страх и скръб, като че ми бе писано да пътувам все из по-ниски и по-ниски страни и безвъзвратно да загубя своето право на родина и родни планини. В същото време виждах постоянно отпред хубавото издължено лице на Рези, тъй изтънчено, чуждо и студено и за мен нехайно, че от горчивина и болка дъхът ми се пресече. През прозорците се мяркаха едно след друго весели чисти селища със стройни звънарници и бели стрехи; хора слизаха и се качваха, говореха, поздравяваха се, смееха се, пушеха и се шегуваха — все весели обитатели на равнината, свободни и изтънчени хора, а аз, недодяланият планинец, седях между тях ням, печален и със стиснати устни. Чувствах, че не съм вече у дома. Чувствах, че съм откъснат завинаги от планините и въпреки това никога нямаше да стана един от

тези обитатели на равнината, тъй весел, тъй изкусен, тъй учтив и сигурен в себе си. Всеки от тях би могъл винаги да ми се присмее, такъв един ще се ожени някой ден за Гиртанер, такъв един винаги ще ми се изпречва на пътя и ще ме изпреварва с една стъпка.

С такива мисли пристигнах в града. След първите поздравии се изкачих в моята таванска стая, отворих сандъка си и извадих един голям къс хартия. Тя не беше от най-хубавите и когато увих алпийските рози в нея и превързах пакета с една връв, специално донесена от дома, той съвсем нямаше вид на любовен подарък. Понесох го сериозен към улицата, където живееше адвокатът Гиртанер, и при първия удобен момент влязох през отворената врата, поозърнах се в полутъмния вход и положих моето безформено вързопче на широката господарска стълба.

Никой не ме видя и никога не узнах дали моят поздрав е достигнал до Рези. Но аз се бях катерил по планинските гребени, бях рискувал живота си, за да положа един стрък рози пред къщната ѝ врата, и в това имаше нещо сладко, тъжно-радостно, поетично, което ме satisficavaше и което днес още чувствам.

Само в часове на безверие понякога ми се струва, че и онази авантюра с розите е била донкихотство, както всички мои по-късни любовни истории.

Тази моя първа любов заглъхна като ехо в моите младежки години, въпросителна и нерешена, и застана покрай другите ми zalюбени като една кротка, по-стара сестра. И сега още не мога да си представя нещо по-благородно, по-чисто и по-хубаво от оная млада знатна патрицианка с мълчаливо загледани очи. Много години по-късно, на една изложба в Мюнхен, когато съзрях неназования, загадъчно мил портрет на Фугеровата дъщеря, ми се стори, че пред мен стои цялата моя мечтателна, тъжна младост и ме гледа с дълбоките си бездънни очи като загубена.

Между това бавно и предпазливо сменях кожата си и постепенно станах същински младеж. Моята тогавашна снимка представя кокалесто, едро селско момче във вехти училищни дрешки, с малко заспали очи и недодялани, дебели крайници. Само в главата имаше нещо рано съзряло и силно. С учудване забелязвах как момчешките маниери ме напускаха и в смътна радост очаквах студентските времена.

Трябваше да уча в Цюрих и в случай на особен успех моите благодетели бяха споменали и за едно научно пътешествие. Всичко това ми се мержелееше като хубава класическа картина: в строга и приятна зеленина бюстовете на Омир и Платон, аз седнал между тях, наведен над дебели томове, отвсякъде просторен, ясен изглед към града, езерото, планините и хубавите долини. Моето същество бе станало по-трезво, но същевременно и по-енергично, и аз се радвах на бъдното щастие със силна вяра, че ще се покажа достоен за него.

В последната учебна година се пристрастих към италианския език и се запознах с италианските автори, чието по-основно изучаване запланувах като първо любимо занятие през цюрихските семестри. После дойде денят, в който се сбогувах с моите учители и настойника, наредих и заковах малкото си сандъче и със сладка мъка обиколих на прощаване около дома на Рези.

Ваканцията, която започваше, ми поднесе горчиво предвкусване на живота и бързо и грубо ми откъсна мечтателните криле. Най-напред заварих майка си болна. Тя беше на легло, почти не говореше и даже моето идване не ѝ направи впечатление. Прекалено чувствителен не бях, но все пак ме болеше, че радостта ми, моята младежка гордост не намери никакъв отзвук. После баща ми ми обясни, че нямал нищо против, ако искам да продължа учението си, но не може да ме издържа. Ако не ми стигала малката стипендия, трябвало сам да гледам да изкарам за най-необходимото. На моята възраст той отдавна бил ял хляб от своята собствена пот и т.н.

Също нямаше време и за много скитане, гребане по езерото и катерене из планините, защото трябваше да помагам на полето и вкъщи и в свободните часове няхах желание за нищо, даже не ми се четеше. Възмущаваше ме и ме изморяваше да гледам как вулгарният всекидневен живот искаше своето и жадно поглъщаше това, което бях донесъл като изобилие и самонадеяност със себе си. Впрочем баща ми, след като смъкна от сърцето си грижата за паричния въпрос, наистина макар груб и неразговорчив по нрав, се държеше доста приятелски към мен, но това никак не ме радваше. Също смущаваше ме и ме болеше, че моето образование и моите книги му вдъхваха мълчаливо, полупрезрително уважение. После мислех често и за Рези и изпитвах отново зло, упорито чувство за моето селско безсилие да стана и аз някога осигурен и уважаван човек в „света“. Даже размишлявах по

цели дни няма ли да бъде по-добре да си остана у дома и в постоянната, нерадостна неволя на родния сиромашки живот да забравя моя латински и моите надежди. Измъчен и озлобен ходех нагоре-надолу и даже при леглото на болната си майка не намирах нито утеха, нито успокоение. Образът на онази мечтана градина с Омировия бюст подигравателно ми се явяваше пак и аз го тъпчех и изсипвах върху него всичкия гняв и омраза на измъчената си душа. Седмиците се нижеха непоносимо бавно, като че ли цялата ми младост трябваше да изтече в това безнадеждно време на ядове и раздвоеност.

С учудване и възмущение гледах как животът бързо и из корени покоси моите щастливи мечти, сега дойде ред да се учудвам колко ненадейно и мощно бе победена и тогавашната мъка. Животът ми беше показал своя сив делничен облик, сега ненадейно се изпречи пред моите смутени очи в своята вечна дълбочина и ми донесе на младини едно просто силно изживяване.

Призори в един горещ летен ден усетих силна жажда в леглото си и отидох в кухнята, където винаги стоеше ведро с прясна вода. При това трябваше да мина през спалнята на родителите си, където ме спря странното охкане на майка ми. Аз пристъпих до леглото ѝ, но тя не ме виждаше и не ми отговаряше, а охкаше сухо и мъчително, клепачите ѝ потрепваха и лицето ѝ беше синкавобледо. Това не ме изплаши особено, макар че усетих смътна боязън. Тогава загледах ръцете ѝ, положени върху покривката, мълчаливи, като заспали сестри. По тия ръце познах, че майка ми умираше, защото те бяха тъй смъртно уморени и отпуснати, каквито никога не са живите ръце. Аз забравих жаждата си, коленичих до леглото ѝ, положих ръка върху челото на болната и потърсих погледа ѝ. Когато го срещнах, той беше добър и без страдание, но близък до угасване. Не ми дойде наум да събудя баща си, който хъркаше настрана. Така коленичих почти два часа и гледах как майка ми посрещаше смъртта. Тя страдаше мълчаливо, сериозно и с кураж, какъвто беше нейният нрав, и ми е оставила добър пример.

Стаичката беше тиха и полека се изпълваше със светлината на настъпващото утро; домът и селото тънеха още в сън и аз можех на воля мислено да съпътствам душата на умиращата: у дома и през селото, оттатък езерото и снежните върхове, в свежата свобода на едно чисто, подранило небе. Скръб почти не почувствах, защото бях

изпълнен с учудване и страхопочитание, задето ми бе дадено да видя разкриването на една велика загадка и как с нечуто притреперване кръгът на един живот се затвори. Мълчаливият кураж на умиращата беше тъй възвишен, че от нейния строг ореол един освежителен, светъл лъч проникна и в моята душа. Че баща ми спеше настрана, че нямаше свещеник и нито причастие, нито молитва не съпътстваха свято завръщащата се в лоното душа, това не забелязвах. Усещах само как в здрачината на стаята вее страхотният лъх на вечността и се смесва с моето същество.

В последния миг, когато очите бяха вече угаснали, за пръв път през моя живот целунах студените, увехнали устни на майка ми. Тогава от чуждата студенина на докосването ненадейно ме побиха тръпки, аз седнах на края на леглото и усетих как бавно и нерешително едри сълзи закапаха една по една по страните, брадичката и ръцете ми.

Наскоро след това баща ми се събуди, видя ме, че седя там, и сънен запита какво има. Исках да му отговоря, но не можех нищо да изрека, излязох и като в сън се озовах в стаята си, където бавно и безсъзнателно се облякох. След малко старецът дойде при мен.

— Майка ти е умряла — каза той. — Знаеше ли за това?

Аз кимнах.

— Защо не ме събуди? И без свещеник! Да не ти... — и той изрече тежко проклятие.

Нещо болезнено ме цепна в главата, като че ми се беше пукнала някаква жила. Застанах пред него и здраво го хванах за двете ръце — по сили той беше дете спрямо мен — и го загледах право в очите. Нищо не можах да кажа, но той се смълча покрусен и когато след това двамата влязохме при мама, силата на смъртта порази и него и лицето му стана някак особено чуждо и празнично. Тогава той се наведе над умрялата и започна съвсем тихичко и по детски да плаче с тънък, слаб глас, като някакво птиче. Аз излязох и съобщих новината на съседите. Те ме изслушваха, не ме разпитваха, но ми подаваха ръка и предлагаха своята помощ в нашето осиротяло домакинство. Един пое пътя за манастира, за да доведе свещеник, и когато се завърнах вкъщи, заварих вече една съседка в обора да се грижи за кравата.

Свещеникът дойде и почти всички жени от селото, всичко стана навреме и по реда си, даже ковчегът беше приготвен без наше участие и за пръв път можах ясно да почувствам колко е добре в тежки часове

да си у дома и да принадлежиш към едно малко, сигурно общество. На другия ден трябваше по-сериозно да помисля върху това.

Когато ковчегът бе спуснат в земята и чудноватата тълпа от жалки, старомодни цилиндри изчезна в своите кутии и долапи, също и този на моя старец — слабост налегна моя беден баща. Неочаквано му дожаля за самия него и той зареди в странни, повечето библейски изрази, своето нещастие, че ей сега, като е погребал жена си, ще трябва да загуби още й сина си, — да го пусне в чужбина. Той не млъкваше, аз го слушах изплашен и бях почти готов да му обещавам, че ще остана.

В този миг, понечил вече да отговоря, ми се случи нещо чудно. Ненадейно, в една-едничка секунда, всичко онова, което съм мислил и желал от малък и в което горещо съм се надявал, ми се яви ясно пред едно вътрешно, прозряло око. Видях да ме чакат големи, хубави дела, книги за четене и книги за писане. Чух фьона да духа и видях далечни блажени морета и блестящи брегове. Видях хора с умни, одухотворени лица, и хубави, изтънчени жени, видях улици и проходи през Алпите и железници да бързат из незнайни страни; всичко това отведнъж и въпреки това, всяко поотделно и ясно и зад всичко — безкрайната далечина на един ясен хоризонт, прекосен от движещи се, хвъркати облаци. Да се уча, да творя, да съзерцавам, да пътувам — цялата пълнота на живота блесна пред очите ми в бегъл сребрист лъч и пак, както в детските ми години, нещо у мен с безсъзнателна мощна сила се стремеше към великия простор на света.

Аз замълчах и оставих баща си да говори, поклащах само глава и чаках, докато мъката му се поуталожил. Това стана едва привечер. Тогава му съобщих моето твърдо решение да уча и да търся моята бъдеща родина в царството на Духа, като не желяех от него никаква подкрепа. Той и не настояваше повече, а само ме гледаше наскърбен, клатейки глава. Защото и той разбра, че отсега нататък аз щях да тръгна по свои пътища и скоро щях да му стана напълно чужд. Когато днес, пишейки това, си спомних за този ден, видях пак баща си, тъй както си седеше оная вечер на стола до прозореца. Неговата остра, умна селска глава стои неподвижно на тънката шия, късата му коса започва да белее и в коравите строги черти упоритото мъжество се бори със страданието и настъпващата старост.

За него и за тогавашния ми престой у дома остава да разкажа още една дребна, не съвсем незначителна случка. През последната седмица преди моето заминаване една вечер баща ми си сложи шапката и натисна дръжката на вратата.

— Къде отиваш? — запитах го.

— Какво ти влиза в работата? — отвърна той.

— И да ми кажеш, не е грях — отбелязах аз.

Тогава той се засмя и извика:

— Можеш и ти да дойдеш, не си вече малък.

И аз отидох с него. В кръчмата. Неколцина селяни седяха около една кана с халауерско вино, двама колари чужденци пиеха абсент, на една маса тълпа младежи играеха на карти и вдигаха голям шум.

Бях свикнал понякога да пия по чаша вино, но сега за пръв път без нужда престъпих прага на една кръчма. Че баща ми беше изпечен пияница, знаех по слух. Той пиеше много и отдадено и поради това неговото домакинство, без да бъде иначе сериозно занемарено, се намираше винаги в една безнадеждна оскъдица. Забелязах каква голяма почит му отдаваха кръчмарят и посетителите. Той поръча литър вадлендерско, каза ми да наляя и ме учеше как се върши това. Трябва да се налива отдолу, после струята умерено да се издига нагоре и накрая шишето да се наведе толкова, колкото е възможно. Покрай това той започна да разказва за разните вина, които познаваше и които пиеше в редки случаи, когато отиваше в града или оттатък в романска земя. Той говореше със сериозно уважение за тъмночервеното фелтлинско, от което различаваше три вида. След това заговори със смешен внушителен глас за известни бутилирани вадлендерски вина.

Най-сетне, почти шепнешком и с изражение на разказвач на вълшебни приказки, разправяше за нюшателското вино. От него имало такива, чиято пяна при наливането образувала звезда. И той чертаеше с намокрен пръст звездата върху масата. После потъна в чудовищни догадки за естеството и вкуса на шампанското, което никога не беше пил и за което вярваше, че една бутилка може да повали мъртвопияни двама мъже.

Умълчан и замислен, той си запали лулата. При това забеляза, че нямам тютюн, и ми даде дребни пари да си купя цигари. И така седяхме един срещу друг, издишвахме дима на другия в лицето и, сърбайки полека, изпразнихме първия литър. Жълтото резливо

вадлендерско ми допадеше отлично. Постепенно селяните от съседната маса се осмелиха да завържат разговор с нас и най-накрая един по един, предпазливо и покашляйки, се преместиха при нас. Скоро аз станах център на вниманието и се оказа, че моята слава на алпиец още не беше забравена. Разказвах за разни смели катерения и лудешки падания, обвити в митична мъгла, спореха, защитаваха своето. Междувременно почти привършихме и втория литър и кръвта започна да играе в очите ми. Против природата ми започнах високо да се хваля и разказах също и за дръзкото ми катерене по горния Алпийски Кривак, където бях откъснал розите за Рези Гиртанер. Не ми повярваха, аз се кълнях, те се смееха — аз се разсърдих. Поканих на борба всеки, който не ми вярваше, и им дадох да разберат, че в краен случай щях да поваля всички. Тогава едно криво селско старче отиде до тезгяха, донесе голямо гърне и го сложи надлъж върху масата.

— Искам да ти кажа нещо — смееше се той. — Като си толкова силен, строши гърнето с юмрук. Тогава ще ти заплатим толкова вино, колкото то събира. Не сполучиш ли, ти ще го заплатиш.

Баща ми веднага се съгласи. Аз заставах прав, обвих ръката си с носната си кърпа и ударих. Първите два удара бяха без резултат. При третия гърнето се пръсна на парчета.

— Плащай! — извика баща ми, светнал от удоволствие. Старчето изглеждаше съгласно.

— Добре — каза той, — аз плащам виното, което ще се събере в гърнето. Но то не ще да е много.

Разбира се, строшеното гърне не събираше вече нито чаша и аз, покрай болката в ръката, получих още и подигравки. И баща ми дори ми се присмя.

— И тъй, ти спечели! — изкрещях аз, налях остатъците вино от нашето шише и го изсипах върху главата на старчето. Така ние пак излязохме победители и получихме одобрението на посетителите.

Подобни прекалени шеги продължиха с още по-голяма сила. След това баща ми ме повлече към дома и ние, възбудени и сърдити, се препъвахме из стаята, където едва преди три седмици лежеше ковчегът на майка ми. Спах като мъртъв и на сутринта бях съвсем разсипан и сломен. Баща ми се подсмиваше, беше бодър и весел и очевидно се радваше на своето превъзходство. Но аз тайно се заклях никога вече да не пия и очаквах с горещо желание деня на заминаването.

Денят дойде и аз заминах, но клетвата си не удържах. Жълтото вадлендерско, тъмночервеното фелтлинско, нюшателското звездно вино и много други още оттогава са ми познати и са ми станали добри приятели.

III

Изхвъркнал от трезвия и тежък въздух на родината, разперих криле в блаженство, на воля. Макар в живота понякога да ми е вървяло зле, аз все пак съм вкусил изобилно и чисто от странните мечтателни наслади на младостта. Подобно на млад воин в отмора върху цветния синор на гората, живеех в блажена разбуненост всред борби и палавщини; и като ясновидец, изпълнен с предчувствия, стоях над тъмни пропасти, заслушан в бученето на големи реки и бури, с душа, готова да долови съзвучието на нещата и хармонията на всеки живот. Дълбоко и радостно пиех от пълните чаши на младостта, потайно страдах сладки мъки за боязливо обожавани жени и се наслаждавах до дълбините на най-благородното младежко щастие — на едно мъжествено радостно, чисто приятелство.

В нови дрехи и с малко сандъче, пълно с книги и едно-друго, пристигнах, готов да завладея моя дял от света и да докажа, колкото е възможно по-скоро, на ония простаци у дома, че бях издялан от по-друго дърво от останалите Каменцинди. Три чудесни години живях в една и съща ветровита таванска стая с просторен изглед, учех, творях, чезнех и чувствах цялата хубост на земята да ме обгръща със своята топла близост. Всеки ден нямах топла храна, но всеки ден всяка нощ и всеки час сърцето ми пееше, смееше се и плачеше, изпълнено със силна радост, и притисках до себе си горещо и страстно милия живот.

Цюрих беше първият голям град, който на мен, младо-зеленото хлапе, се падна да видя и аз зяпах в продължение на няколко седмици, постоянно учуден. Да се възхищавам искрено на градския живот или да му завиждам наум не ми идваше; в това си бях същински селянин; но аз се радвах на многобройните улици, къщи и хора. Разглеждах оживените с коли улици, кейовете, площадите, градините, разкошните здания и черкви; виждах тълпи трудолюбиви хора да тичат на работа, виждах студенти да скитат, аристократи да излизат с каляските си, глупаци да се пъчат, чужденци да ходят нагоре-надолу. Модно елегантните жени на богаташите, с изглед на придворни, ми

наподобяваха пауни в кокоши двор, хубави, горди и малко смешни. Боязлив впрочем не бях, но недодялан и коравоглав, и не се съмнявах, че ми бе отредено да опозная основно подвижния живот на градовете, а по-късно и сам да намеря своето сигурно място там.

Младостта пристъпи към мен в образа на красив студент, който учеше в същия град и беше наел две хубави стаи на първия етаж в къщата, в която живеех. Чувах го всеки ден да свири долу на пиано и при това за пръв път почувствах чара на музиката, най-женственото и най-сладко изкуство. После виждах красивия младеж да излиза от къщи с книга или ноти в лявата ръка, в дясната цигара, чийто дим се извиваше след гъвкавия му строен вървеж. Боязлива обич ме влечеше към него, но аз се държах настрана и се боях да установя контакт с човек, покрай чието леко, свободно и богато съществуване моята бедност и недодяланост в обноските само щяха да ме унижат. Тогава той сам дойде при мен. Една вечер някой почука на моята врата и аз малко се стреснах; защото никога още не бях виждал гости при себе си. Красивият студент влезе, подаде ми ръка, представи се и се държеше тъй свободно и весело, като че бяхме стари познати.

— Исках да ви попитам нямате ли желание да посвирите малко с мен — каза той любезно. Но аз никога в живота си не бях хващал инструмент. Казах му това и прибавих, че освен алпийски песни, от никакво друго изкуство не разбирам, но неговата хубава и чаровна музика често е стигала до мен.

— Как може човек да се измами! — извика той весело. — По вашата външност можех да се закълна, че сте музикант. Чудесно! Пеете алпийски песни? О, моля ви, запейте! Умирам от нетърпение да ви чуя.

Бях съвсем слисан и му обясних, че така, по принуда и вътре в стаята изобщо не мога да пея. Това можеше да стане в планината или най-малко на открито и по мое собствено желание.

— Тогава пейте в планината! Може ли още утре? Много ви се моля. Да направим привечер двамата един излет. Ще поскитаме, ще си поприказваме, после вие ще попеете и след това ще вечеряме в някое село. Нали имате време?

О, да, време имах достатъчно. Бързо се съгласих. После и аз го помолих да ми посвири нещо и слязохме в неговото хубаво, голямо жилище. Няколко картини в модерни рамки, пиано, известно

артистично безредие и фин дъх на цигари придаваха на хубавата стая свободна и приятна елегантност и уютно настроение, съвсем ново за мен. Рихард седна до пианото и изсвири няколко такта.

— Познавате това, нали? — обърна се той към мен и беше великолепен, както беше извърнал хубавата си глава, целият сияещ.

— Не — отговорих, — аз нищо не познавам.

— Това е Вагнер — обади се той, — от „Майстерзингерите“ — и продължаваше да свири. Звучеше леко и силно, тъжно и весело, и ме обливаше като хладка, възбуждаща баня. В същото време разглеждах със затаено удоволствие стройния тил и гръб на свирещия и неговите бели артистични ръце и при това ме обхвана същото боязливо, любуващо се чувство на нежност и уважение, с което по-рано бях гледал на тъмнокосия ученик, заедно с някакво несмело предчувствие, че този хубав, изтънчен човек може би ще стане мой приятел и ще осъществи моето старо, още незабравено желание за такова приятелство.

На другия ден отидох да го взема. Разговаряйки, ние полека се изкачихме на един среден хълм, погледахме града, езерото и градините и се наслаждавахме на наситената хубост на младата вечер.

— Хайде сега, пейте! — извика Рихард. — Ако все още продължавате да се стеснявате, обърнете ми гръб. Но моля, високо!

Той можеше да бъде доволен. Изгърлях бясно и ликуващо в розовата вечерна далечина всички тонове и гами. Когато млъкнах, той поиска да каже нещо, но изведнъж се спря и, ослушвайки се, посочи към планините. От една далечна височина дойде отговор, едва чут, извито вибриращ поздрав от някой овчар или пътник и ние слушахме смълчани и радостни. В това време, както стояхме и се вслушвахме, в сладки тръпки почувствах, че за пръв път стоя до един приятел и заедно гледаме в хубавите розово забулени далечини на живота. Вечерното небе започна своята мека игра на боите и току пред залез-слънце, в разстилащите се пари съзрях няколко надменни, дръзко назъбени алпийски върхове.

— Там е моята родина — казах аз. — Средният връх е Червеният гребен, надясно Козирог, по-нататък наляво е заобленият Алпийски кривак. Бях на десет години, когато за пръв път заставах на оня широк купен.

Напрягах очи, за да различа още някой от по-южните върхове. След някое време Рихард каза нещо, което не разбрах.

— Какво казахте? — запитах.

— Казвам, че сега зная с кое изкуство се занимавате.

— С кое?

— Вие сте поет.

Изчервих се и ми стана неприятно и едновременно се учудих как е могъл да отгатне.

— Не — извиках аз, — поет не съм. Наистина, в училище пишех стихове, но отдавна съм престанал.

— Може ли да ги видя?

— Изгорени са. Но нямаше да ги видите, даже ако ги пазех.

— Сигурно са били много модерни, в духа на Ницше?

— Какво е това?

— Ницше? Боже мой, нима не го познавате?

— Не. Откъде да го знам?

Беше възхитен, че не познавах Ницше. Но аз бях разсърден и го запитах на колко глетчери се е изкачвал. Когато той ми отговори — на никакви, — аз също тъй подигравателно се зачудих, както той направи преди малко с мен. Тогава той сложи ръката си върху рамото ми и каза съвсем сериозно:

— Вие сте много чувствителен. Но сам не знаете какъв непокуварен, достоен за завист човек сте и колко рядко се срещат такива. Виждате ли, след година-две вие ще познавате Ницше и всички други премъдрости по-добре от мен, тъй като сте много по-дълбок и умен. Но тъкмо такъв, какъвто сте сега, ви обичам. Вие не познавате нито Ницше, нито Вагнер, но сте се катерили много по снежните планини и имате такова здраво, планинско лице. Това се вижда по погледа и челото.

И това, че той така свободно и непринудено ме разглеждаше и изказваше своето мнение, ме учудваше и ми се струваше необикновено.

Но бях още по-учуден и по-щастлив, когато седмица по-късно, в една много посещавана бирария той се побратими с мен, скочи от мястото си и пред всички хора ме разцелува и прегърна и като луд затанцува с мен около масата.

— Какво ще си помислят хората? — казах му боязливо.

— Ще си помислят: тия двамата са или необикновено щастливи, или необикновено пияни; но повечето от тях няма нищо да си помислят.

Изобщо Рихард, макар че беше по-стар, по-умен, по-добре възпитан и във всичко по-сръчен и по-изтънчен от мен, често ми изглеждаше, в сравнение с мен, като същинско дете. На улицата той ухажваше важно-иронично невръстните ученички, най-сериозните музикални парчета прекъсваше ненадейно с чисто детски шеги и когато веднъж за развлечение бяхме влезли в една черква, изведнъж посред проповед той ми рече съсредоточено и важно:

— Не намираш ли, че свещеникът прилича на стар заек?

Сравнението беше сполучливо, но аз смятах, че можеше да ми го каже и по-късно, и го смъмрих.

— Но щом е вярно! — глезеше се той. — И вероятно дотогава щях да го забравя.

Че неговите остроти не бяха винаги духовити, често се състояха само в цитиране на някой куплет, не смуцаваше нито мен, нито другите, защото това, което обичахме у него и на което се възхищавахме, не бе неговото остроумие или ум, а необузданата радост на неговото ясно, детско същество, което бликаше във всеки момент и го окръжаваше с една лека, весела атмосфера. Тя можеше да се прояви само в един жест, в сподавен смях, в един весел поглед, но не можеше дълго време да се спотайва. Аз съм убеден, че той и в съня си понякога се смее или весело жестикулира.

Рихард ме водеше често при други млади хора, студенти, музиканти, художници, литератори, разни чужденци, тъй като всички интересни, обичащи изкуството необикновени хора в града бяха в неговата среда. Между тях имаше сериозни, борчески умове, философи, естети и социалисти, и от мнозина можех да науча по нещо добро. Придобих откъслечни познания от най-разнообразни области, покрай това сам ги попълвах и много четях и така постепенно получих известна представа за онова, което измъчваше и занимаваше най-будните глави на онова време, и можех да хвърля полезен за мен поглед в духовния интернационал. Техните желания, предчувствия, дела и идеали ме привличаха и ги разбирах, без аз самият да изпитвах някакъв силен собствен стремеж да взема участие в борбата на едната или другата страна. У повечето виждах как цялата енергия на мисълта

и на страстта е отправена върху положението и организацията на обществото, на държавата, на науките, изкуствата, учебните методи, но струваше ми се, че малцина изпитваха потребност да израстват без външни цели и да изяснят своето собствено отношение спрямо времето и вечността. И у мен също този стремеж повечето пъти дремеше.

Други приятели нямах, тъй като обичах Рихард ревниво и само него. Също опитвах се да го откъсна от жените, с които много и интимно дружеше. Най-малките ангажменти, уговорени с него, изпълвах най-точно и болезнено и се засягах, когато той ме оставяше да го чакам.

Веднъж той ме помоли да го взема със себе си на лодка. Дойдох в уговорения час, но не го намерих къщи и напразно чаках неговото завръщане цели три часа. На другия ден рязко го упрекнах за неговата небрежност.

— Защо не отиде сам на езерото? — смееше се той. — Аз съвсем бях забравил за това. Добре де, не е голямо нещастие!

— Аз съм свикнал да държа точно на дадената дума — отговорих възбудено. — Но наистина, свикнал съм също малко да те е грижа, когато те чакам някъде. Когато човек има толкова много приятели като теб!

Той ме гледаше с безкрайно учудване.

— Та тъй сериозно ли те засяга всяка дреболия?

— Моето приятелство не ми е дреболия.

— *Тая дума прониза му сърце*

И да се поправи веднага се закле — изрецитира Рихард тържествено, хвана ме за главата и по източен обичай потърка върха на носа си в моя и ме галеше, докато сърдит, но засмян не се отдръпнах; и приятелството си остана непокътнато.

В моята таванска стаичка лежах тонове, взети за прочит, често в разкошна подвързия, от модерни философи, поети, критици, също литературни списания от Германия, Франция, нови театрални пиеси, парижки фейлетони и виенски естети на мода. По-сериозно и с по-голяма любов четях моите староиталиански автори и исторически студии. Моето желание бе да зарежа колкото може по-скоро филологията и да изучавам само историята. Покрай съчинения върху общата история и историческите методи, четях най-вече извори и

монографии върху края на средните векове в Италия и Франция. При това запознах се за пръв път по-отблизо с моя любимец измежду всички хора — Франческо д'Асизи^[1], най-блаженият и най-божественият измежду всички светци. И така, моята мечта, в която бях видял открито богатството на живота и духа, оживяваше всеки ден и сгриваше сърцето ми с честолубие, радост и младежка суета. В аудиторията сериозната, малко корава и в случая скучна наука ангажираше вниманието ми. Вкъщи се залавях с благочестивите или страхотни истории на средните векове, или с приятните стари автори, чийто разкошен свят ме обгръщаше като сенчеста, разбулена приказка, или пък чувствах как ме залива бясната вълна на модерните идеали и страсти. Междувременно слушах музика, смеех се с Рихард, участвах в срещите с неговите приятели, общувах с французи, немци и руснаци, слушах четене на модерни книги, мярках се тук-там из ателиетата на художниците или посещавах вечерни кръжоци, където срещах множество възбудени и незрели млади души, които ме обкръжаваха като някакъв фантастичен карнавал.

Една неделя с Рихард посетихме малка изложба на нови картини. Моят приятел застана пред едно платно, което изобразяваше алпийско пасище с няколко кози. Беше грижливо и хубаво нарисувано, но малко старомодно и, честно казано, без истинска художествена стойност. Във всеки салон могат да се видят много такива хубави и незначителни картини. При все това, хареса ми доста вярното изображение на родните алпийски пасища. Попитах Рихард какво го привлича в картината.

— Това тук — каза той, като посочи името на художника в ъгъла. Не можах да прочета червено-кафявите букви. — Картината — продължи Рихард — не е нещо значително. Има по-хубави. Но няма по-хубава художничка от тази, която е работила това. Името и е Ерминия Алиети и ако искаш, можем утре да отидем у тях и да ѝ кажем, че е голяма художничка.

— Познаваш ли я?

— О, да. Ако картините ѝ бяха тъй хубави като нея самата, тя отдавна щеше да е богата и нямаше вече да рисува. Работи ги без увлечение и само защото по една случайност не е научила нищо друго, с което да си изкарва прехраната.

След няколко седмици Рихард се сети за разговора ни.

— Вчера срещнах Алиети. Неотдавна се канехме да я посетим. Ела. Чиста ли е якичката ти? Тя обръща внимание на това.

Якичката ми беше чиста и ние отидохме у Алиети, аз с вътрешно неудоволствие, защото свободното и малко дръзко държане на Рихард й неговите другари с художничките и студентките никога не ми харесваше. При това мъжете бяха доста безогледни, ту груби, ту иронични; а момичетата практични, умни и хитри и никъде не можах да доловя онзи проясняващ лъч, в който обичах да виждам и да почитам жените.

Влязох в ателието малко смутен. Въздухът на ателиетата ми бе познат, наистина, но сега за пръв път влизах в женско ателие. То имаше много трезв и подреден вид. Две-три готови картини висяха в рамки, една, още недовършена, стоеше върху триножника. Останалите стени бяха покрити с много чисти скици с молив и един рафт за книги, наполовина празен. Художничката отвърна студено на нашите поздрави. Тя сложи четката настрана и както беше с работната престилка, личеше, че не й се губи време с нас.

Рихард й направи невероятни комплименти за изложената картина. Тя го подигра и му забрани да говори за нея.

— Но, госпожице, аз имах намерение да купя картината! При това кравите в тази картина са тъй истински!

— Кози са — каза тя спокойно.

— Кози ли? Ах, да, кози! Исках да кажа... това просто ме замая. Козите са като живи, истински козешки! Попитайте моя приятел Каменцинд, който е планинско чедо; той ще го потвърди.

Както слушах дърдоренето му, смутен и развеселен, почувствах, че погледът на художничката се отправи към мен изпитателно.

— Вие сте планинец?

— Да, госпожице.

— Вижда се. Е, какво мислите за моите кози?

— Наистина са твърде сполучливи. Поне не ги взех за крави като Рихард.

— Много сте добър. Музикант ли сте?

— Не, студент.

Тя не продума нито дума повече с мен и аз можех да я разглеждам на спокойствие. Тялото й бе прикрито и обезформено от дългата престилка и лицето й не ми се видя хубаво. Чертите бяха остри

и резки, очите малко строги, богатата коса черна и мека; но не ми хареса и почти ме отблъсна цветът на лицето. Напомняше ми чисто и просто Горгоната и нямаше да се учудя, ако забележех върху лицето ѝ зелени цепенатини. Никога още не бях виждал такава романска бледност и сега, в неблагоприятното утринно осветление на ателието, тя изглеждаше ужасно каменна, не като мрамор, а като някакъв измит, избелял камък. Не бях още свикнал да разглеждам женското лице откъм неговите форми, но още по момчешки търсех в него повечето пъти мекота, розовина, привлекателност.

И Рихард бе недоволен от днешното посещение. Толкова повече бях учуден или по-точно изплашен, когато след някое време той ми съобщи, че Алиети би ме рисувала с удоволствие. Нужен съм ѝ бил само за няколко скици, лицето не ѝ било нужно, но в моята широкоплещеста фигура имало нещо типично.

Преди това се случи друго малко събитие, което промени целия ми живот и за дълги години определи моето бъдеще. Една сутрин се събудих писател.

По настояване на Рихард, само за да си упражня стила, случайно бях описал типове от нашия кръг, дребни преживявания, разговори и други такива, скици, по възможност от натура, също някои литературни и исторически опити.

И така, една сутрин, както още лежах в леглото си, при мен влезе Рихард и положи върху одеялото ми тридесет и пет франка.

— Това е твое — каза той с тон на делови човек. След като бях изчерпал всички предположения с моите въпроси, най-сетне той извади от джоба си един вестник и ми посочи напечатан в него един от моите малки разкази. Той беше преписал множество от моите ръкописи, беше ги занесъл на един познат редактор и ги бе продал за моя сметка. Сега държах в ръцете си първата печатана работа, заедно с хонорара.

Никога не бях изпитвал такова особено чувство. Яд ме бе на Рихард за неговите шеги с провидението, но първата сладка писателска гордост, хубавите пари и мисълта за възможна литературна слава бяха по-силни и надделяха.

Моят приятел ми направи среща с редактора в едно кафене. Той ме помоли да му позволя да задържи другите работи, показани от Рихард, и ме покани от време на време да му изпращам нови. В моите

работи имало оригинален тон, особено в историческите, от които би желал да получи повече и които ще ми заплати добре. Едва сега разбрах важността на цялата работа. Щях не само да ям прилично всеки ден и да заплащам дребните си дългове, но можех да захвърля принудителното следване и в скоро време, работейки в моята любима област, да заживея от своя собствен труд.

Междувременно редакторът ми изпрати куп нови книги за рецензиране. Започнах да ги поглъщам и цели седмици бях зает с тях; но тъй като хонорарите се изплащаха в края на тримесечието и си поживявах добре, когато ги получех, един ден се видях без петаче и трябваше наново да запостя. Няколко дни прекарах в килията си с кафе и хляб, след това гладът ме заведе в една гостилница. Взех със себе си три рецензирани тома, за да ги оставя като залог срещу сметката. Напразно се бях опитвал да ги пробутам на продавача на стари книги. Яденето беше превъзходно, но когато ми поднесоха черното кафе, сърцето ми се поразтревожи. Нерешително се изповядах на келнерката, че нямам пари, но мога да оставя книгите като залог. Тя взе една от тях, един том стихове, прелисти го с любопитство и ме запита не може ли да го прочете. Четяла с голямо удоволствие, но не можела да си доставя книги. Почувствах се спасен и ѝ предложих да задържи трите томчета вместо пари за яденето. Тя се съгласи и по този начин взе от мен книги за седемнадесет франка.

За по-малки томчета със стихове исках хляб и сирене, за романи — същото с вино, отделни новели струваха само чаша кафе с хляб. Доколкото си спомням, повечето от тях бяха незначителни работи в конвулсивен свръхмоден стил и добродушното момиче трябва да е получило оригинално впечатление от новата немска литература. Спомням си с удоволствие за онези предобеди, когато с пот на челото завършвах в галоп някой том, написвах за него няколко реда, за да бъда готов за обяд и да получа вместо него нещо за ядене. Гледах грижливо да скривам моето безпаричие от Рихард, тъй като без причина се срамувах от това и само неохотно и за твърде кратко време приемах неговата помощ.

Не се мислех за поет. Това, което случайно пишех, бяха фейлетони, не поезия. Но тайно носех в себе си надеждата, че един ден ще ми се удаде да създам една поема, една велика смела песен за копнежа и за живота.

Радостно-прозрачното огледало на моята душа беше понякога помрачено от един вид тъга, но не беше сериозно обезпокоено. Тя ме налягаше понякога за един ден или нощ като замечтана отшелническа скръб, изчезваше пак безследно и се завръщаше наново след седмици или месеци. Постепенно свикнах с нея като с интимна приятелка и я чувствах не мъчително, а като неспокойна умора, която си имаше своята прелест. Ако ме сполетеше нощем, вместо да спя, лежах с часове на прозореца, гледах черното езеро, силуетите на планините, очертани върху бледното небе, и отгоре хубавите звезди. Тогава често ме обхващаше някакво боязливо сладко, силно чувство, като че цялата нощна хубост ме гледаше със справедлив укор. Като че звездите, планините, езерото чезнеха за единствения, който би разбрал и изказал хубостта и страданието на тяхното няма същество, и като че този единствен бях аз и моето истинско призвание бе да дам израз на нямамата природа в поеми. Как това бе възможно, не размишлявах никога, но чувствах само хубавата строга нощ нетърпеливо да ме чака в няма желание. Също не пишех никога нищо в такова настроение. Въпреки това усещах отговорност пред тези неясни гласове и след подобни нощи тръгвах на дълги самотни пътувания пеш. Струваше ми се, че по този начин проявявах малко любов към земята, която ми се предлагаше в няма молба, мисъл, върху която по-сетне сам се смеех. Тези пътувания станаха основата на моя по-нататъшен живот. Повечето от онези години съм прекарал като пътник в скитания по цели седмици и месеци из разни страни. Свикнах с малко пари и с късче хляб в джоба да вървя далеч, да бъда сам по цели дни и често да нощувам под открито небе.

Покрай писателството бях напълно забравил за художничката. Тогава получих една бележка от нея: „Няколко приятели и приятелки ще се съберат у нас на чай в четвъртък. Моля, елате и вие и доведете и вашия приятел“.

Ние отидохме и заварихме там художническа колония. Повечето от тях бяха неизвестни, забравени неудачници, в което имаше нещо трогателно за мен, макар че всички изглеждаха доволни и весели. Имаше чай, масло, шунка и салата. Тъй като не намерих познати и без това бях неразговорчив, гладът ми надви и ядох мълчаливо и прилежно около половин час, докато другите едва посръбваха чая си и разговаряха. Когато те, един след друг, поискаха да закусят, оказа се, че

аз сам бях унищожил почти всичката шунка. Погрешно си бях въобразил, че има още най-малко едно блюдо. Тъй като те тихичко се подсмиваха и долових няколко иронични погледи, кипнах и проклетх в ума си италианката и нейната шунка. Станах, извиних ѝ се кратко и ѝ обясних, че другия път сам ще донеса своята вечеря, и посегнах за шапката си.

Тогава Алиети взе шапката от ръцете ми, загледа ме учудено и спокойно и ме помоли да остана. Върху лицето ѝ падна светлината от една лампа, смекчена от воаления абажур, и тогава в яда си изведнъж съзрях с прояснени очи чудесната зряла красота на тази жена. Изведнъж се почувствах много неучтив и глупав и седнах в един ъгъл като наказан ученик. Седях там и прелиствах един албум от Лаго ди Комо. Другите пиеха чай, разхождаха се нагоре-надолу, смееха се и говореха всички вкупом, а отнякъде, от дъното на стаята, се дочуваше нагласяване на цигулки и чело. Дръпна се завеса и видяхме четирима млади хора, седнали пред импровизирани пултове, готови да започнат квартет. В този момент се появи художничката, поднесе ми чаша чай, кимна ми добродушно и седна до мен. Квартетът започна и трая дълго, но аз не чух нищо от него, а се учудвах с широко отворени очи на стройната, изтънчена, изящно облечена дама, в чиято красота се бях усъмнил и чиято шунка бях изял. С радост и боязън си спомних, че бе поискала да ме рисува. После си спомних за Рези Гиртанер, за изкачването по алпийската стена, за розите, за приказката за снежната царица и всичко ми се стори сега като подготовка за днешния момент.

Когато музиката свърши, художничката не си отиде, както се боях, че ще направи, а остана спокойно седнала и започна да разговаря с мен. Тя ме поздрави за една новела, която бе прочела във вестника; присмя се на Рихард, около когото се тълпяха няколко млади момичета, чийто безгрижен смях заглушаваше понякога всички други гласове. После пак ме помоли да ме рисува. Тогава ми хрумна една мисъл. Продължих не принудено разговора на италиански и пожънах за това не само един радостно-изненадан поглед от нейните живи, южни очи, но и удоволствието да я чуя да говори на своя език, отговарящ на нейните уста, очи, снага — благозвучния, изящен, бързотечен *lingua Toscana* с лек, очарователен, тесински акцент. Аз самият не говорех нито хубаво, нито бързо, ала това не ме смущаваше. На другия ден трябваше да дойда, за да ме рисува.

— Arrividerci — казах ѝ на раздяла, като ѝ се поклоних дълбоко колкото можех.

— Arrividerci ddomani! — усмихна се тя и ми кимна с глава.

Излязъл вѐн от дома ѝ, вървах все по-нататък, докато улицата ме изведе на един хълм и изведнѐж пред мен се разстлаха тъмните поля, красиви в нощта. Една-единствена лодка с червен фенер се хлъзгаше по езерото и хвърляше трептяща алена ивица върху черната вода, по чиято повърхност само тук-там се надигаше по някоя усамотена вълна с тънки, сребристи очертания. От близката градина се чуваше мандолина и смехове. Небето бе наполовина прибулено и върху хълмовете вееше силен топъл вятър.

И както вятърът галеше, нападаше и тѐй превиваше клоните на овощните дървета и черните корони на кестените, че те стенеха, смееха се и трепереха — тѐй си играеше с мен страстта. Паднах на колене върху хълма, легнах на земята — скочих и простенах; тъпчех земята, хвърлях шапката си, ровех лицето си в тревата, разтърсвах дѐнерите на дърветата, плачех, смеех се, ридаех, беснеех, срамувах се, бях блажен и смъртно угнетен. След час всичко в мен утихна и замря в смъртна умора. Не мислех нищо, не решавах нищо, нищо не чувствах; като в сѐн слязох от хълма, скитах из едната половина на града, видях в една затѐнтена улица отворена малка кръчма, влязох вѐтре без воля, изпих два литра вино и на разсѐмване се завърнах у дома мъртвопиян.

На следния ден след обяд госпожица Алиети бе сѐвсем изплашена, когато влязох при нея.

— Какво ви е? Да не сте болен? Изглеждате сѐвсем разстроен.

— Нищо особено — казах. — Струва ми се, че миналата нощ бях много пиян, това е всичко. Започвайте!

Тя ме сложи на един стол и ме помоли да седя мирно. Така и направих, тѐй като наскоро след това задряхах и целия следобед сѐм проспал в ателието. Вероятно от терпентиновата миризма сънувах, че у дома отново боядисват нашата лодка. Аз лежах недалеч върху чакъла и гледах баща си с гърне и четка да работи; и майка ми бе там, и когато я запитах не е ли умряла, тя тихо отвърна: „Не, защото ако не бях тук, и ти щеше да станеш просяк като баща си“.

Когато се събудих, паднах от стола и учуден се намерих в ателието на Ерминия Алиети. Нея самата не видях, но я чувах да трака

с чаши и прибори в съседната стаичка и по това заключих, че трябва да е време за вечеря.

— Буден ли сте? — обади се тя оттам.

— О, да. Много ли съм спал?

— Четири часа. Не се ли срамувате?

— О, разбира се. Но сънувах такъв хубав сън.

— Разкажете ми!

— Да, ако се покажете и ми простите.

Тя се показва, но за прошката ме накара да почакам, докато не ѝ разкажа съня си. И аз го разказах, задълбочих се в забравеното детство и когато млъкнах и бе станало съвсем тъмно, бях разказал на нея и на себе си историята на цялото мое детство. Тя ми подаде ръка, оправи ми смачканата дреха, покани ме да дойда утре пак да позирам и аз почувствах, че и днешната ми неучтивост бе разбрана и простена.

В следващите дни ѝ позирах с часове.

При това почти нищо не говорехме, аз седях или стоях спокойно и като омагьосан чувах мекото драскане на въглена, впивах лекия мирис на маслени бои и не чувствах нищо друго освен близостта на любимата жена, и знаех, че нейният поглед постоянно си почива върху мен.

Бялата светлина на ателието се разливаше по стените, няколко сънливи мухи бръмчаха по стъклата, а в съседната стаичка пееше спиртоварът, тъй като след всеки сеанс получавах по чаша кафе.

Вкъщи често мислех за Ерминия. Моята страст не се влияеше, нито намаляваше от това, че не можех да почитам нейното изкуство. Тя самата беше толкова хубава/добра, прояснена и сигурна в себе си; какво ме беше грижа за нейните картини? Намирах в нейната работа по-скоро нещо героично. Жената в борба за живот — мълчалива/търпелива и храбра героиня. Впрочем, няма нищо по-безплодно от размишленията върху някого, когото обичаме. Тези мисли приличат на известни народни и войнишки песни, в които се редят хиляди неща, но припевът упорито се повтаря и там, където съвсем не подхожда.

Така също и образът на хубавата италианка, който нося в паметта си, наистина не е неясен, но няма множеството дребни линии и черти, които оглеждаме по-скоро у чуждите, отколкото у близките ни. Не си спомням вече каква прическа носеше, как се обличаше и т.н., дори и това, висока или ниска бе на ръст. Когато мисля за нея, виждам

тъмнокоса женска глава с благородни линии, две пронизателни, не много големи очи на бледо, живо лице, и прекрасно очертани малки зрели уста. Когато мисля за нея и за онова влюбено време, винаги си спомням за вечерта на хълма, когато топлият вятър вееше от езерото и аз плачех, ликувах и буйствах. И за друга една вечер, за която сега ще разкажа.

Беше ми станало ясно, че ще трябва да се изповядам на художничката по някакъв начин и да ѝ поискам ръката. Да беше далеч от мен, щях спокойно да я обожавам и тайно да страдам за нея. Но да я виждам всеки ден, да говоря с нея, да ѝ подавам ръка, да отивам у дома ѝ, все с острието в сърце — не можех да изтрая дълго време.

Художниците и техните приятели бяха направили в меката, топла лятна вечер малък празник на езерото, в хубава градина. Пихме вино и вода с лед, слушахме музика и гледахме червените книжни фенери, които висяха на дълги гирлянди между дърветата. Хората разговаряха, шегуваха се, смееха се и най-после запяха. Някакво одърпано момче художник с вид на бард, с килната барета на главата, се изтягаше на стенната ограда и подрънкваше на дълга китара. Неколцината по-значителни художници или отсъстваха, или седяха незабелязани настрана, в кръга на по-старите. От жените бяха дошли няколко по-млади в светли летни рокли, другите се разхождаха в обикновените си нечисти костюми. Особено противна ми се видя една по-стара грозна студентка с мъжка сламена шапка върху отрязани коси. Тя пушеше, пиеше много вино, говореше високо и много. Рихард, както винаги, беше при младите момичета. Въпреки цялата си възбуда бях хладнокръвен, пиех малко и чаках Алиети, която ми бе обещала да дойде, за да я разходя по езерото с лодка. И тя дойде, подари ми цветя и влезе с мен в малката лодка.

Езерото бе маслено гладко и безцветно в нощта. Подкарах бързо леката лодка далеч по тихата езерна шир и не свалях очи от стройната жена насреща ми, която, удобно седнала и доволна, направляваше кормилото. Високото небе бе още синьо и по него започнаха да се реят една подир друга неясни звезди, от брега тук-там се донасяше музика и градинско веселие. С тихо жабурене ленивите води поемаха греблата, други лодки плаваха тук-там, тъмни, едва съзиращи се върху тихата повърхност, но аз не обръщах внимание, а гледах с втренчен поглед кормчийката и носех моето намислено любовно признание като тежък

железен пръстен около смутеното си сърце. Красотата и поезията на вечерната гледка, разходката с лодка, звездите, топлото спокойно езеро, всичко ме измъчваше, защото ми се струваше като хубав театрален декор, сред който трябваше да изиграя една сантиментална сцена. Смутен и потиснат от дълбоката тишина, тъй като и двамата мълчахме, гребях с всичка сила.

— Колко сте силен! — каза художничката съсредоточено.

— Искате да кажете едър? — запитах аз.

— Не, говоря за мускулите — засмя се тя.

— Да, наистина, силен съм.

Това не беше подходящо начало. Печален и помръкнал продължавах да гребя. След някое време я помолих да ми разкаже нещо от своя живот.

— Какво бихте желали да чуете?

— Всичко — казах аз. — Много ми се иска да чуя някоя любовна история. След това и аз ще ви разкажа една — моята единствена. Тя е много къса и хубава и ще ви хареса.

— Какво говорите! Е, хайде, слушам ви!

— Не, първо вие! И без това знаете за мен много повече, отколкото аз за вас. Ще ми се да знам била ли сте някога истински влюбена, или, както се страхувам, сте прекалено умна и горда за това.

Ерминия се замисли за известно време.

— Това е пак една от вашите романтични идеи каза тя. — Тук, в нощта, върху черните води една жена да ви разказва истории. Но за жалост, не умея. Вие, поетите, сте свикнали за всичко да намирате красиви думи и за тези, които говорят по-малко за своите чувства, да мислите, че са съвсем без сърце. Не вярвам, че човек може да обича по-горещо и по-силно от мен. Обичам един мъж, свързан с друга жена, и той ме обича не по-малко. Но и двамата не знаем дали ще бъде възможно да се съберем някога. Пишем си и понякога се виждаме...

— Мога ли да ви запитам тази любов прави ли ви щастлива, или нещастна, или и двете заедно?

— Ах, любовта не съществува, за да ни прави щастливи. Аз вярвам, че тя съществува, за да ни покаже доколко можем да бъдем силни в страданието и в изтърпяването.

Това разбихах и не можах да възпра тихия стон, който се изтръгна от устата ми вместо отговор.

Тя чу.

— Ах — каза тя — и вие ли знаете вече това? Толкова сте млад! Искате ли и вие да ми се изповядате? Но само ако действително желаете.

— Друг път, може би, госпожице Алиети. И без това днес съм в лошо настроение. Жалко, че може би помрачих и вашето. Да се върнем ли?

— Както искате. На какво разстояние се намираме впрочем?

Не отговорих, но шумно опрях греблата във водата, обърнах и се спуснах, като че щеше да задуха северният вятър. Лодката се плъзгаше бързо върху повърхността и сред водовъртежа на мъката и срама, който кипеше у мен, чувствах как потта ми капе на едри капки от лицето и как същевременно мръзнях. Когато си представих ясно колко близо бях до ролята на коленичил и майчински приятелски отблъснат обожател, картината ме прониза до мозъка на костите. Това поне ме отмина, с останалата мъка трябваше да се справя сега. Гребях като бесен към брега.

Хубавата госпожица беше донякъде учудена, когато на брега се сбогувах и я оставих сама.

Езерото бе тъй гладко, музиката тъй весела и книжните фенери тъй празнично червени, както и по-рано, но всичко сега ми се стори глупаво и смешно. Особено музиката. Момчето в кадифените дрехи, което още се разхождаше със своята китара, увиснала на широка, копринена панделка, идеше ми да го смажа. И тепърва още щеше да има заря. Каква детинщина!

Взех от Рихард назаем няколко франка, килнах шапката си на тила и закрачих вълн от града и по-нататък, повече от час, докато не ми се доспа. Легнах на една ливада, но след час се събудих мокър от росата, вкочанясал и треперещ от студ. Тръгнах за близкото село. Беше ранна утрин. Когато минавах из прашните улици, сънени ратаи гледаха от вратите на оборите, селската лятна работа кипеше навред. Трябваше да си остана селянин, казах си аз, промъкнах се засрамен през селото и закрачих уморен нататък, докато ранната лятна жегга не ми позволи да отдъхна. Тръшнах се в изсъхналата трева на края на млада букова горичка и спях на припек, дълго — до привечер. Когато се събудих с напоена от мириса на ливадата глава и блажено уморени крайници от дългото лежане върху божията мила земя, празникът, разходката с

лодка и всичко ми се стори далечно, печално и полузагълхнало като някакъв отдавна прочетен роман.

Прекарах въвн от града три дни, пекох се на слънце и размишлявах няма ли да бъде по-добре да се завърна веднъж завинаги вкъщи и да помагам на баща си при коситба.

Разбира се, всичко това не премахна още дълго време болката. След завръщането си в града отначало бягах от погледа на художничката като от чума, но това не можеше да трае дълго и по-късно винаги когато тя ме виждаше и ме заговаряше, мъката ме стискаше за гърлото.

[1] Св. Франциск, вдъхновителят на францисканците. — Бел.изд.

↑

IV

Това, което навремето не се удаде на баща ми, сега го постигна любовната мъка. Тя ме накара да се пропия.

За моя живот и моето съществуване това е по-важно от всичко, което досега съм разказал за себе си. Силният сладък бог ми бе верен приятел и ми е останал такъв и до ден-днешен. Кой е тъй могъщ като него? Кой е тъй хубав, тъй фантастичен, мечтателен, весел и тъжен? Той е герой и магьосник. Прелъстител и брат на Ерос. Той постига невъзможното; бедните човешки сърца изпълва с хубави и чудни поеми. Той направи от мен, отшелника и селянина, цар, поет и мъдрец. Той пълни изпразнените кораби на живота с нови съдбини и изхвърлените на брега връща назад в бързото течение на големия живот.

Такова е виното. Но и с него е така, както е с всички скъпоценни дарове и изкуства. То иска да бъде обичано, търсено, разбирано и с мъка завладяно. Това не е по силата на всеки и то погубва хиляди и хиляди. Състарява ги, убива ги или угасва у тях пламъка на духа. Но на своите любимци дарява празненства и им въздига мостове — дълги към блажените острови. Когато са уморени, подлага им възглавница, и когато скръбта ги налегне, прегръща ги в своите кротки, благи прегръдки като приятел, като утешаваща майка. То превръща безпътицата на живота във велики митове и с могъща арфа пее песента на живота.

И още, то е дете с дълги, свилени къдрици, с тесни рамене и нежни крайници. То се обляга на сърцето ти, вдига малкото си тясно лице към теб и те гледа учудено и замечтано с големи мили очи; в техните влажни, блестящи дълбини се преливат спомени от рая и непокътнатото божие детство, като новороден горски извор.

И сладкият бог прилича на дълбоко шумящ поток, който пътува в пролетната нощ. И прилича на море, над чиито хладни вълни се любят слънце и буря.

Когато говори със своите любимци, залива ги страхотният прилив на бурното море на тайните, спомените, творчеството, предчувствията. Познатият свят се смаява и пропада и душата в боязлива радост се впуска в безпътния простор на незнатното, където всичко е чуждо и близко и където говори езикът на музиката, поезията и сънищата.

Но тепърва имам да разказвам.

Случваше се по цели часове да бъда весел до забрава, да чета, да пиша и да слушам Рихардовата музика. Но денят не минаваше съвсем без страдание. Понякога то ме налягаше нощем в леглото, стенех и се гърчех и заспивах късно в сълзи. Или се събуждаше, когато се срещах с Алиети. Но най-често ме спохождаше привечер, когато започвах хубавите, топли, морни летни вечери. Тогава отивах на езерото, взимах лодка, гребях до изпотяване и умора и след това ми бе невъзможно да си отида у дома. И тъй — в някоя кръчма или градина. Там опитвах различните вина, пиех и размишлявах и понякога на другия ден бях като болен. При това често ме налягаше такава ужасна мъка и чувство на отвращение, че взимах решение никога вече да не пия. Но след това пак отивах и пиех. Постепенно започнах да различавам вината и тяхното действие и ги пиех един вид съзнателно, но, разбира се, все още наивно и грубо. Най-сетне се спрях на тъмночервеното фелтлинско. С първата чаша то ме рязваше остро и възбуждащо, после укротяваше мислите ми в спокойна, постоянна мечтателност и след това започваше да омагьосва, да твори, да поетизира. Тогава виждах около себе си във великолепна светлина всички пейзажи, които някога ми бяха харесали, и аз самият пътувах из тях, пеех, мечтаех и чувствах как в мен пулсира горещият живот. И накрая една много приятна тъга, като че слушах на цигулка народни песни и като че знаех за някакво голямо щастие, което съм отминал и пропуснал.

Лека-полека стана така, че рядко пиех сам, а повечето пъти в разни компании. Когато бях заобиколен от хора, виното действаше другояче върху мен. Тогава ставах приказлив, не възбуден, но усещах една особена студена треска; една едва позната на мен самия дотогава страна от моята природа изведнъж разцъфтя — обаче това не бяха цветя от вида на градинските или стайните, а по-скоро от вида на бодлите и копривите. Едновременно с красноречието ме обхващаше някакъв остър, хладен дух, който ме правеше уверен, силен, критично

настроен и остроумен. Имаше ли хора, чието присъствие ме дразнеше, заяждах се и ги ядосвах, ту тънко и хитро, ту грубо и упорито, докато не си отиваха. От детство още хората изобщо не ми бяха особено мили, нито необходими, но сега започнах да гледам на тях критично и иронично. С особена любов измислях и разказвах малки, привидно реални историйки, в които човешките отношения бяха представени безсърдечно и сатирично, а хората — горчиво подиграни. Откъде се взе този презрителен тон, сам не знаех; той проби от мен като узрял цирей и за дълги години не можах да се отърва от него.

Останех ли някоя вечер сам, пак мечтаех за планините, за звездите и за тъжна музика.

По онова време написах редица размишления върху обществото, културата и изкуството на нашето време — едно малко отровно книжле, чиято люлка бяха моите разговори из кръчмите. В него вмъкнах различен исторически материал от моите доста напреднали исторически студии, което придаваше на сатирите ми солиден фон.

В резултат на тая работа получих в един по-голям вестник място на постоянен сътрудник, което почти ми осигуряваше прехраната. Веднага след това излязоха в отделна книжка и по-ранните скици и те имаха известен успех. Сега запратих окончателно филологията в коша. Бях вече в последните семестри, завързах връзки с немските списания, които ме извадиха от дотогавашната неизвестност и мизерия — в кръга на признатите. Изкарах си прехраната, отказах се от досадната стипендия и с надути платна потеглих към незавидния живот на малко писателче по професия.

Въпреки моя успех и суета, въпреки сатирите и напук на любовната ми мъка, топлият блясък на младостта ми светеше във веселие и тъга. Напук на моята ирония и на малката невинна преситеност, все пак виждах в мечтите си постоянно пред себе си една цел, едно щастие, някакво съвършенство. Какво трябваше да бъде то — сам не знаех. Чувствах само, че някой ден животът трябваше да изсипе пред нозете ми някакво особено засмяно щастие, някаква слава, любов може би, някакво удовлетворение на моя копнеж и издигане на моето същество.

Бях още паж, мечтаещ за благородни дами, за рицарско посвещение и велики почести.

Вярвах, че стоя в началото на въздигащия се нагоре път. Не знаех, че всичко преживяно досега бе само случайност и че на моя живот липсваше още дълбокият собствен, основен тон. Не знаех още, че страдах от копнеж, чиито граници и въплъщение не са в любовта и славата.

И така, вкусвах моята малка, донякъде тръпчива слава с цялата младежка радост. Допадаше ми да седя пред чаша добро вино сред умни, образовани хора и когато започвах да говоря, да виждам техните лица жадно и внимателно да се обръщат към мен.

Понякога ме поразяваше колко голям копнеж към освобождение намира във всички тези души на днешното време и по какви чудновати пътища ги води. Да вярваш в Бога се смяташе за глупаво, дори неприлично, но иначе вярвах в множество учения и имена, в Шопенхауер, в Буда, в Заратустра и много други. Имаше млади, неизвестни поети, които се предаваха на тържествени съзерцания пред статуи и картини в своите стилни жилища. Те биха се срамували да се преклонят пред Бога, но коленичеха пред Зевс. Имаше аскети, които се измъчваха във въздържание и чиито облекла крещяха до Бога. Техният бог се наричаше Толстой или Буда. Имаше художници, които чрез сполучливо подобрени и смекчени килими, музика, ястия, вина, парфюми и цигари си създаваха особени настроения. Те говореха свободно и със стъкмена естественост за музикални линии, цветни акорди и други подобни и навсякъде търсеха „личен тон“, който повечето пъти се състоеше в някаква малка, невинна самоизмама или мания. Всъщност цялата тая конвулсивна комедия ми се струваше забавна и смешна, но често с особено потръпване чувствах колко сериозен копнеж и истинска душевна сила пламтеше и угасваше в тях.

От всички тези фантастично пристъпващи авангардни поети, художници и философи, с които по онова време се запознах и които ме учудваха и забавляваха, не познавам нито един, който да е оставил нещо значимо. Между тях имаше един немец от север, на моите години, с приятна външност, нежен, мил човек, деликатен и чувствителен към всичко, отнасящо се до изкуството. Той минаваше за един от бъдещите велики поети и няколко пъти бях чул негови стихове, които са ми останали още в паметта като нещо необикновено прозрачно, задушевно хубаво. Може би той беше единственият измежду всички нас, който щеше да стане истински поет. По-късно

случайно узнах неговата кратка история. Сломен духом след един литературен неуспех, прекалено чувствителният поет се бе оттеглил далеч от обществото и бе попаднал в ръцете на долен меценат, който, вместо да го окуражи и вразуми, за кратко време съвсем го погуби. Във вилите на богатия господин, в кръга на неговите истерични дами той прекарвал времето си в безвкусни естетически брътвежи, въобразил си, че е непризнат герой и заблуденият несретник систематично си разстройвал ума с непрекъснатата Шопенова музика и поетични екстази.

За тези полуоперени, необикновено облечени и вчесани поети и прекрасни души си спомням само с ужас и състрадание, тъй като едва по-късно съзрях опасността от тяхното общество. В онова време моят планински селски корен ме предпази да не попадна в този водовъртеж.

Ала по-благородно и по-честито от славата, виното, любовта и мъдростта бе моето приятелство. В края на краищата то бе единственото, което донесе облекчение на моята вродена тежка природа и запази младините ми непокътнато свежи, като утринно зарево. И днес още не познавам нищо по-скъпоценно на света от едно честно и вярно приятелство между двама мъже; и когато в дни на размишление понякога ме налегне нещо като тъга по младините, то е единствено заради приятелството ми в студентските години.

Откогато се бях влюбил в Ерминия, донякъде бях пренебрегнал Рихард. Отначало несъзнателно, но след няколко седмици съвестта започна да ме гризе. Изповядах му се и той ми разкри, че със съжаление виждал как нещастиято се приближава и расте, и аз отново се прилепих към него сърдечно и ревниво. Всичко, което научих по онова време за веселото и свободно прекарване на времето, дължа на него. Той бе хубав и весел тялом и духом и изглеждаше, че за него животът бе без сенки. Като умен и подвижен човек той познаваше добре страстите и заблуденията на века, но те се плъзгаха по него без да му причинят вреда. И вървежът му, и езикът му и цялото му същество бе гъвкаво, хармонично и грациозно. О, как умееше да се смее!

Към моите винени проучвания нямаше голямо влечение. Случайно ме придружаваше понякога, обаче две чаши му бяха достатъчни и гледаше с наивно учудване на моята значително по-голяма консумация. Но когато ме виждаше, че страдам и се предавам безпомощно на моята тъга, тъй ми свиреше, четеше или ме водеше на

разходка. По време на нашите малки екскурзии често бяхме палави като малки момчета. Веднъж в един горещ следобед почивахме в една гориста долина, замеряхме се с елхови шишарки и пеехме сантиментално куплети от „Хубавата Елена“. Бързият бистър поток бучеше в ушите ни тъй дълго и прохладно-примамливо, че най-сетне се съблякохме и се изтегнахме в студената вода. Тогава му хрумна да разиграва комедии. Седна върху една скала, обрасла с мъх, и се правеше на Лорелай, а аз плувах отдолу покрай скалата като лодкар в малка лодка. При това той имаше такъв девствено свенлив вид и правеше такива гримаси, че аз, който трябваше да изобразявам бурно страдание, едва се удържах от смях. Изведнъж се дочуха гласове, група туристи се показаха на пътеката и ние, голи, трябваше веднага да се скрием под изровения и надвиснал бряг. Когато неподозиращата нищо група минаваше край нас, Рихард започна да издава различни чудновати гласове, грухтеше, квичеше и виеше. Хората се чудеха, оглеждаха се, зяпаха във водата и за малко да ни открият. Тогава моят приятел се показа до кръста от своето скривалище, изгледа възмутеното общество и изрече с дебел глас свещеническа благословия: „Вървете си с мир“. И в миг пак се скри, оципа ме по ръката и ми рече:

— И това бе една гатанка.

— Каква именно? — запитах аз.

— Пан подплашва овчарите — изсмя се той. — Но за съжаление имаше и две дами с тях.

На моите исторически студии той обръщаше малко внимание. Но сподели моето почти влюбено пристрастие към свети Франческо д'Асизи, макар че при удобен случай и за него можеше да пуска шеги, които ме възмущаваха. Ние виждаме блажения страдалец дружелюбно въодушевен и весел като мило, голямо дете да пътува през умбрийската страна, радостен със своя Бог и изпълнен със смирена любов към всички хора. Четяхме заедно неговата безсмъртна песен на слънцето и я знаехме почти наизуст. Веднъж, когато се връщахме с параход по езерото от една разходка и вечерният вятър движеше златните води, той ме запита тихо:

— Какво казваше тук светецът?

И аз изрецитирах:

— Laudato si, mi Signore, per frate vento e per aere e nubilo et sereno et onne tempo!^[1]

Когато се спречквахме и се нагрубявахме, той ме обсипваше полушеговито, по ученически, с такъв куп смешни прякори, че след малко трябваше да се засмея и ядът ми минаваше. Относително сериозен бе моят мил приятел само когато слушаше или свиреше своите любими композитори. Но и тогава можеше да прекъсне, за да изтърси някоя шега. Въпреки това неговата любов към изкуството бе изпълнена с чиста, сърдечна преданост и неговият усет за истинското и значителното ми се струваше безпогрешен.

Чудесно умееше той тънкото, нежно изкуство на утехата, на съчувствената близост или развеселяване, когато някой от неговите приятели бе в неволя. Когато ме виждаше в лошо настроение, разказваше ми куп дребни, странно хубави анекдоти, и при това в тона му имаше нещо успокоително и разведряващо, на което рядко можех да противостоя.

Към мен имаше известно уважение, защото бях по-сериозен от него; още повече му импонираше моята телесна сила. Пред другите той се хвалеше с това и беше горд, че има приятел, който можеше да го смаже с една ръка. Той държеше много на телесните способности и сръчност, научи ме да играя тенис, гребеше и плуваше с мен, взимаше ме за езда и не се успокои, докато не се научих да играя билиард почти тъй добре като него. Това бе неговата любима игра и той я играеше не само художествено и майсторски, но обикновено при билиарда беше винаги особено пъргав, остроумен и весел. Често той наричаше трите топки с имена на наши познати и при всеки удар съчиняваше от тяхното положение, приближаване или отдалечаване цели романи, изпълнени с остроумие, двусмислености и карикатурни сравнения. При това той играеше спокойно, леко и извънредно изящно и бе удоволствие да го гледаш.

Моите писания не ценеше повече от мен. Веднъж той ми рече:

— Виждаш ли, аз винаги съм те смятал за поет и сега те смятам за такъв, но не заради твоите фейлетони, а защото чувствам, че в теб живее нещо хубаво и дълбоко, което рано или късно ще бликне. И то ще бъде истинска поема.

Междувременно семестрите си течаха и неочаквано дойде времето, когато Рихард трябваше да мисли за своето завръщане у дома.

С известно изкуствено лекомислие ние изживявахме горчивата раздяла и решихме да завършим тези хубави години с още някое блестящо и празнично начинание за весело завършване и късмет. Аз предложих екскурзия през ваканцията из Бернските Алпи, но беше в началото на пролетта и за планините бе още твърде рано. В това време, докато си блъсках главата с други планове, Рихард писа на баща си и ненадейно ми приготви голяма и радостна изненада. Един ден той дойде с тлъст чек и ме покани да го придружа като водач в Италия.

Боязливо и ликуващо затуптя сърцето ми. От момчешки години лелеяно, хиляди пъти мечтано, едно горещо, любимо желание щеше да се изпълни. Трескаво направих моите малки приготовления, научих моя приятел на още няколко италиански думи и до последния ден все се боях да не би всичко това да се осуети.

Багажа си изпратихме предварително, а ние седяхме във вагона и зелените поля и хълмове хвърчаха покрай нас; заредиха се Урнското езеро и Готард, планинските гнезда и потоци и сипеи и снежни върхове на Тесинския край, след това първите почернели каменни къщи из лозята в равнината — изпълненото с очакване пътуване покрай езерата и през плодородната Ломбардия към шумно оживената, особено привлекателна и отблъскваща столица Милано.

Рихард нямаше никаква представа за Миланската катедрала, но знаеше за нея като за велико несравнимо произведение на архитектурата. Забавно бе да се види неговото възмутено разочарование. Когато превъзмогна първото стъписване и си възвърна чувството за хумор, той сам предложи да се изкачим върху покрива и да походим из замайващата бъркотия от каменни фигури. Установихме с известно задоволство, че стотиците злочести статуи на светци не струваха много, тъй като повечето от тях, поне всички по-нови, бяха обикновена фабрична изработка. Лежахме почти два часа върху широките полегати мраморни плочи, които слънчевият априлски ден бе леко загреял. В добро настроение Рихард ми призна:

— Не бих имал нищо против, ако ми се случи да преживея още такива разочарования, както с тая побъркана катедрала тук. През цялото пътуване изпитвах страх пред всички тези великолепия, които щяхме да видим и които щяха да ни зашеметят. А сега всичко започва тъй благодушно и човешки комично! — Тогава разбърканият свят от каменни фигури, сред които лежахме, го вдъхнови за разни смешни

фантазии. — Вероятно — казваше той, — там върху хоровия купол, като върху най-висок връх, стои най-висшият знатен светец. Тъй като в никой случай не е голямо удоволствие вечно да балансираш като някакъв каменен акробат върху тая островърха куличка, справедливо е от време на време най-главният светец да се облекчи и да се възнесе на небето! Сега, помисли си какво зрелище ще бъде всеки път! Защото сега, естествено, всички останали светци ще се изкачат, точно според чина си, на едно стъпало по-горе; всеки ще трябва да подскочи с голям скок върху поставката на предшественика си, всеки с голяма бързина и изпълнен със завист спрямо всички ония, които стоят още пред него.

Колкото пъти след това съм минавал през Милано, винаги си спомнях за онзи следобед и виждах с тъжна усмивка стотиците мраморни светци да извършват своите смели скокове.

В Генуа се обогатих с още една голяма обич. Беше ясен ветровит ден, веднага след пладне. Бях се облегал на една широка каменна стена, зад мен лежеше пъстрата Генуа, а под мен прииждаха големите сини вълни. Морето. С глухо бучене и непонятно желание напираше Вечното и Неизменното и аз чувствах, че нещо в мен се сродява до живот с тия сини пенести вълни.

Също тъй могъщо ме порази далечният морски хоризонт. Видях пак, както в детските години, прозрачно синята далечина да ме чака като отворена врата. И пак ме облада чувството, че не съм роден за неподвижния домашен живот в градовете и жилищата, а да скитам в чужбина и да блуждая из моретата. Като тъмен инстинкт в мен изплува старото скръбно желание да се хвърля върху божията гръд и да сродя моя малък живот с Безкрайното и Вечното.

При Рапало за пръв път се борих с вълните, вкусих острата солена вода и почувствах мощта на морето. Наоколо сини светли вълни, кафяво-жълти, крайбрежни скали, дълбоко мълчаливо небе и вечното велико бучене. Всеки път ме поразяваше видът на далеч плъзгащите се кораби, черни мачти и бели платна или малкото байраче дим след някой параход, отпътувал надалеч. Освен моите любимци, неспирните облаци, не познавам по-хубав и по-сериозен образ за копнеж и странстване от този на кораб, който пътува за далечни страни, става все по-малък и изчезва навътре в отворения хоризонт.

Пристигнахме във Флоренция. Градът лежеше такъв, какъвто го знаех от стотици картини и хиляди мечтания — светъл, просторен,

гостоприемен, през него зелена река от мостове, опасан със светли хълмове. Дръзката кула на Palazzo vespicio се извисяваше смело в ясното небе, на същата височина лежеше бял и слънчев красивият Фиезоле и всички хълмове бяха бели и розово-червени, прибулени от цъфналите овощни градини. Пъргавият, весел, безгрижен тоскански живот ми се разкри като чудо и скоро тук се почувствах като у дома си повече, отколкото в родината си. Дните прекарвахме в скитане из черквите, площадите, улиците, лоджиите и пазарите; вечер мечтаехме из градините по хълмовете, където лимоните вече зрееха, или пиехме и разговаряхме из малки, прости кръчми. Безценни часове прекарвахме в картинните зали и в Барджело, из манастирите, библиотеките и съкровищниците, следобедите във Фиезоле, Сан Миниато, Сетиняно, Прато.

Както се бяхме уговорили още в началото, оставих Рихард сам за една седмица, а аз с радост се запътих за най-благородното и най-скъпо мое странстване в младините, през богата, зелена, хълмиста Умбрия. Вървах по стъпките на свети Франческо и много пъти го почувствах да върви до мен със сърце, изпълнено с бездънна обич, приветстващ всяко птиче, всеки извор, всяка дива роза с благодарност и радост. Късах и ядох лимони по слънчевите сияйни ридове, ношувах из малки селца, пях и творях в себе си и празнувах Великден в Асизи, в черквата на моя светец.

Струва ми се все още, че тези осем дни в Умбрия са били короната и хубавият залез на моите младини. Всеки ден бликаха извори в мен и аз гледах в светлата празнична пролет като в Божиите благи очи.

В Умбрия вървах по стъпките на Франческо, „Божия музикант“, с почит; във Флоренция постоянно оживяваше представата ми за живота на quattrocento. Във Флоренция почувствах за пръв път цялата изтъркана нищета на модерната култура. Там ме обхвана за пръв път предчувствието, че ще бъда вечно чужденец в нашето общество, и там се събуди за пръв път у мен желанието да прекарам своя бъдещ живот вън от това общество и по възможност по на юг. Тук можех да общувам с хората, тук ме радваше на всяка стъпка откровената естественост на живота, върху който действаше облагородяващо и изтънчено традицията на една класическа култура и история.

Сияйни и блажени течаха хубавите седмици; и Рихард не бях виждал никога тъй мечтателно очарован. Надменно и радостно изпразвахме чашите на красотата и наслаждението. Избродихме страничните села, изложени на припек по хълмовете, сприятелявахме се с кръчмари, калугери, селски момичета и скромни, доволни селски попове, подслушвахме наивни серенади, хранехме мургави хубави деца с хляб и плодове и гледахме от слънчевите планински височини Тоскана в блясъка на пролетта, а в далечината искрящото Лигурско море. И двамата изпитвахме силното чувство, че достойни за нашето щастие, вървим към един богат нов живот. Работа, борба, наслаждение, слава лежаха тъй близо и сияйно и сигурно пред нас и без да бързаме, се радвахме на щастливите дни. И близката раздяла ни изглеждаше лека и временна, защото знаехме по-силно от всеки друг път, че бяхме необходими и верни един на друг до гроб.

Това е историята на моята младост. Когато мислено я обхващам, струва ми се, че е била кратка като лятна нощ. Малко музика, малко дух, малко любов, малко суета — но беше хубаво, богато и пъстро като елевзински празник^[2].

И угасна бързо и несретно като светлина на вятъра. В Цюрих се простих с Рихард. Два пъти той слиза от вагона, за да ме целува, и ми кимаше нежно с глава от прозореца, докато можеше.

Две седмици по-късно той се удави при къпане в една смешно малка южногерманска рекичка. Не го видях вече, не присъствах на погребението му, за всичко чух едва няколко дни по-късно, когато той вече лежеше в земята. Тогава се проснах на пода в моята стаичка, проклинах Бога и живота с вулгарни, страшни богохулства, плаках, беснях. Никога не бях мислил, че моето единствено, сигурно благо в тези години е било приятелството. Сега и това изгубих.

Не ме съдржаше повече в града, където всеки ден куп спомени оживяваха в мен и спираха дъха ми. Какво щеше да става ми бе безразлично; аз бях болен в сърцевината на моята душа и потръпвах пред всичко живо. Малък бе изгледът моето разнебитено същество да се съвземе и с наново надути платна да потегли към по-суровото щастие на мъжките години. Божията воля бе да отдам най-доброто от себе си на едно чисто и радостно приятелство. Като две бързи ладии се бяхме устремили заедно и Рихардовата бе цветната, леката, честитата, любимата, върху която бе прикован моят поглед и на която се осланях

да ме увлече към хубави цели. Сега с кратък вик тя потъна, а аз се лутах наоколо без кормило върху ненадейно помръкнали води.

От мен зависеше да понеса тежкото изпитание, да обърна очи към звездите и отново да потегля на пътя за венеца на живота, в борби и блуждения. Бях повярвал в приятелството, в женската любов и младостта. Сега едно след друго всички ме напуснаха — защо не повярвах в Бога и не се оставих на неговата по-силна ръка? Но по рождение бях несмел и упорит като дете и все очаквах истинският живот да връхлети върху мен като буря, да ме направи мъдър и богат и върху грамадни криле да ме понесе срещу едно узряло щастие.

Но мъдрият и скъпернически живот мълчеше и ме оставяше да върша своето. Той не ми изпрати ни бури, ни звезди, а чакаше да стана пак смирен и търпелив и да се сломи моята упоритост. Той ме остави да играя комедията на гордостта и превъзходството, гледаше отстрани и чакаше, докато заблуденото дете не намери пак своята майка.

[1] Възхвалям Теб, Господи мой, който си братко вятър и въздух и облаци ясни по всяко време! (староит.). (Бел.ред.) ↑

[2] Елевзинските празници (мистерии) се провеждали в гр. Елевзина, на 22 км от Атина, всяка пролет и есен, в чест на Деметра и дъщеря ѝ Персефона. Символично се представяло бракосъчетанието на небето и земята и надеждата за живот след смъртта. — Бел.изд. ↑

V

Сега настъпи онзи период от моя живот, който наглед бе по-подвижен и по-пъстър от предишния и би могъл да даде материал за един малък моден роман. Сега би трябвало да разкажа как бях повикан за редактор на един немски вестник. Как дадох воля на перото и на злия си език и заради това си навлякох неприятности и бях мъмрен. Как след това спечелих слава на пияница и най-после, след люти кавги, се отказах от длъжността си и бях изпратен като кореспондент в Париж. Как в това проклето гнездо водех бохемски живот и неведнъж прекалявах.

Не е от малодушие, ако тук, пред някой от моите строги читатели, обръщам гръб и пропускам този кратък период. Признавам, че попадах от едно заблуждение в друго, видях не малко мръсотия и сам газих из нея. Оттогава у мен изчезна всяко чувство за романтизма на бохемския живот и ако ми позволите, бих искал да ценя чистото и доброто, което все пак съществуваше в моя живот, а да смятам онова загубено време за загубено и да му сложа кръст.

Париж бе ужасен: нищо друго, освен изкуство, политика, литература и клюки, нищо, освен художници, политикани и вулгарни жени. Художниците бяха толкова суетни и нахални, колкото политиканите; литераторите по-суетни и по-нахални, а най-суетни и най-нахални бяха жените.

Една вечер седях в Булонския лес и размишлявах Париж ли да напусна, или живота въобще. Тогава за пръв път след дълго време пребродих мислено моя живот и пресметнах, че няма много да загубя.

Но тогава ненадейно в паметта ми ярко изпъкна един отдавна изминал, забравен ден — една ранна лятна утрин у дома, в планините, и аз се видях коленичил до едно легло и върху него лежеше майка ми, която умираше.

Стреснах се и се засрамах, задето толкова дълго време не си бях спомнял за онази сутрин. Глупавите мисли за самоубийство бяха изчезнали. Защото аз вярвам, че никой сериозен и не съвсем загубен

човек не е способен да си отнеме живота, ако някога е видял угасването на един здрав и добър живот. Аз видях пак майка си да умира. Видях пак върху нейното лице мълчаливата, сериозна работа на смъртта, която го облагородяваше. Тя изглеждаше сурова, смъртта, но тъй мощна и също тъй добра като грижлив баща, който завежда у дома заблудилото се дете.

Изведнъж пак ми стана ясно, че смъртта е наш умен и добър брат, който знае истинския час и когото можем с доверие да очакваме. И започнах също да разбирам, че страданието й разочарованието и тъгата не са ни изпратени, за да ни направят недоволни, нищожни и недостойни, а за да узреем и да се проясним.

Осем дни по-късно моите сандъци бяха изпратени за Базел, аз пребродих пеш едно хубаво кътче от Южна Франция и с всеки изминат ден чувствах как злочестите парижки времена, чийто спомен ме преследваше като някаква смрад, бледнеят и се обгръщат в мъгла. Присъствах на едно празненство — *soir d'amour*. Нощувах в замъци, воденици, плевни и пиех с мургавите приказливи момчета тяхното топло слънчево вино.

Изпокъсан, мършав, почернял от слънцето и променен в душата си, пристигнах след два месеца в Базел. Това беше моето първо голямо странстване, първото преди много други. Между Локарно и Верона, между Базел и Бриг, между Флоренция и Перуджа ще се намерят малко места, през които да не съм странствал два и три пъти пеша, с прашни обуца... след мечти, от които нито една не се е сбъднала.

В Базел наех една стаичка в предградията и започнах да работя; радвах се, че живея в тих град, където никой не ме познава. Връзките ми с някои вестници и списания още съществуваха и аз имах какво да работя и от какво да живея. Първите седмици бяха добри и спокойни, после постепенно пак се яви старата тъга, не ме напускаше по цели дни, седмици и не изчезваше дори когато работех. Който сам не е изпитал тъгата, не може да разбере това. Как да го опиша? Чувствах ужасна самота. Между мен и хората и живота на града, площадите, къщите и улиците съществуваха постоянно широка пропаст. Случваше се голямо нещастие, във вестниците публикуваха важни събития — нищо не ме засягаше. Устройваха се празненства, погребваха умрели, нареждаха панаири, даваха концерти — защо? За какво? Аз бягах въвн от града, скитах из горите, по хълмовете и

пътищата и около мен мълчаха ливади, дървета, ниви в затаена скръб, гледаха ме нямо и умолително и искаха да ми кажат нещо, искаха да се протегнат към мен, да ме приветстват. Но те си стояха там и не можеха нищо да кажат и аз разбирах тяхното страдание и страдах заедно с тях, защото не можех да им помогна.

Отидох при един лекар, занесох му подробни бележки, опитах се да му опиша моята болка. Той чете, разпитва ме, преглежда ме.

— Имате завидно здраве — похвали ме той. — Физически нищо не ви липсва. Опитайте да се развлечете с четене и музика.

— Занаятът ми е да чета всеки ден куп нови ръкописи.

— Във всеки случай, нужно ви е движение на чист въздух.

— Ходя всекидневно от три до четири часа, през ваканциите най-малко двойно.

— Тогава трябва да се насилите да живеете между хората. Вие сте в сериозна опасност да станете мизантроп.

— И какво от това?

— Това е много сериозно. Колкото по-голяма става вашата омраза към обществото, толкова повече ще трябва да се насилвате, за да се виждате с хората. Вашето състояние не е още болест и не ми изглежда сериозно; но ако не престанете да се разхождате така пасивно, накрая все пак можете да загубите равновесие.

Лекарят беше разбран и доброжелателен човек. Той се съжали над мен. Препоръча ми един учен, в дома на когото се събираше голямо общество и имаше известен духовен и литературен живот. Отидох. Познаваха ме по име, бяха любезни, почти сърдечни и аз често ходех там.

Веднъж отидох в една студена вечер късно през есента. Заварих един млад историк и едно много стройно мургаво момиче; нямаше други гости. Момичето слагаше чайника, говореше много и се държеше язвително с историка. След това свири на пиано. После ми каза, че е чела моите сатири, но никак не са ѝ харесали. Стори ми се умна, дори премного умна; наскоро след това си отидох у дома.

Междувременно постепенно се разпространи слухът, че се заседявам много из кръчмите и че всъщност съм потаен пияница. Това не ме учуди много, защото клюката цъфтеше най-богато тъкмо в образованите среди между мъжете и дамите. Това унижително за мен откритие изобщо не вредеше на моите връзки с обществото, дори

напротив, то ме правеше още по-желан, тъй като тъкмо по онова време се бяха въодушевили по въздържателността; господа и дами влизаха в комитетите на въздържателните дружества и се радваха на всеки грешник, който им попаднеше в ръцете. Един ден последва първата учтива атака. Описаха ми позора на живота из кръчмите, проклятието на алкохолизма, всичко това разгледано от хигиенична, етична и социална гледна точка, и бях поканен да взема участие в едно дружествено празненство. Аз бях безкрайно учуден, защото дотогава едва подозирах за съществуването на такива дружества и стремежи. Дружественото заседание с музика и религиозен тон бе смешно до досада и аз не скрих впечатлението си. Дълги седмици ме измъчваха с настойчива любезност, цялата тази работа ми стана крайно досадна и една вечер, когато ми запяха пак същата песен, кипнах и енергично ги замолих да ме избавят от тия брътвежи. Младото момиче пак беше там. То ме слушаше внимателно и след това каза най-сърдечно: „Браво!“. Но бях твърде ядосан, за да обърна на това някакво внимание.

Но с толкова по-голямо удоволствие наблюдавах малко смешно произшествие при едно голямо празненство на въздържателите. Голямото дружество с безбройни гости устройваше събрание с обяд в своя собствен дом; държаха речи, побратимяваха се, пееха хорови песни, празнуваха преуспяването на доброто дело с велика тържественост. Противоалкохолните речи обаче се сторили много дълги на един служащ, определен за знаменосец, и той се промъкнал в една близка кръчма. Когато тържественото празнично шествие потегли из улиците, злорадите грешници се радваха на забавно зрелище: начело на въодушевените тълпи един развеселен, пийнал водач и в неговите ръце знамето на Синия кръст, клатушкащо се като мачта на потъващ кораб.

Пияният знаменосец беше отстранен; но не можаха да отстранят човешката суета, злоба и интриги, които се бяха появили в средите на отделните съперничаещи се дружества и комисии и които разцъфтяваха все по-богато. Движението се разцепи, неколцина честолюбци поискаха да си обсебят цялата слава и псуваха всеки грешник, който не се бе покаял в тяхно име; благородни и безкористни сътрудници, които не липсваха, бяха използвани по долен начин и скоро се видя как и тук, под идеалните етикети, воняха до Бога мръсни човешки слабости. За

всички тези комедии узнах отстрани, чрез трети лица, радвах се тайно в душата си и неведнъж нощем на връщане от поредния запой си мислех: ние, разхайтените, сме пак по-свестни хора.

В моята малка стаичка, разположена нависоко и открита към Рейн, изучавах и размишлявах много. Бях отчаян, че животът тъй ме отминаваше, че никакво силно течение не ме увличаше със себе си, никаква силна страст или участие не ме разгорещаваше и не ме откъсваше от тежката дрямка. Наистина, покрай всекидневната, необходима работа, работех върху едно съчинение, в което трябваше да опиша живота на първите францисканци; но това не бе творчество, а само непрекъснато, скромно събиране на материали и то не задоволяваше моя копнеж. Като си спомнях за Цюрих, Берлин и Париж, мъчех се да си изясня съществените желания, страсти и идеали на съвременниците. Един работеше за премахване на сегашните мебели, тапети и костюми, за да приучи хората на по-свободна, по-хубава среда. Друг се трудеше да разпространява чрез популярни книги и беседи Хегеловия монизъм. Трети намираха достойна цел във вдворяването на вечния световен мир. Друг пък се бореше за бедстващите долни класи или събираше пари и държеше речи за строежи на театри и отваряне на музеи за народа. А тук, в Базел, водеха борба против алкохола.

Във всички тия домогвания имаше живот, стремеж и движение; но нито едно от тях не бе важно и необходимо за мен и нито аз, нито моят живот щяха да бъдат засегнати, ако днес всички тези цели бяха постигнати. Безнадеждно се тръсвах на стола си, запращах настрани книги и списания и мислех и мислех. Тогава чувах под прозорците ми да тече Рейн и вятърът да бучи и се вслушвах поразен в говора на великата, навред дебнеща тъга и чезнене. Гледах бледите нощни облаци като подплашени птици на големи ята да прелитат през небето, чувах странстването на Рейн и мислех за смъртта на майка ми, за свети Франческо, за моята родина в снежните планини и за удавения Рихард. Виждах се да се катеря по скалистите стени, за да откъсна алпийските рози за Рези Гиртанер, виждах се в Цюрих, възбуден от книги, музика и разговори, виждах се с Алиети в лодка по нощните води, виждах отчаянието си от смъртта на Рихард, моето пътуване и завръщане; виждах се как оздравявам, за да стана отново несретен. Защо? За какво? О, Боже, нима всичко бе игра, случайност, рисувана картина?

Не бях ли се борил и страдал от мъчителната жажда за духовност, за приятелство, за хубост, правда и любов? Не се ли бунтуваше още в мен задушавашката вълна на копнежа и любовта? И всичко напразно, за моя мъка, за ничия радост!

Тогава се чувствах готов за кръчмата. Угасвах лампата, смъквах се пипнешком надолу по старата извита стълба и влизах в някоя кръчма с фелтлински или вадлендерски вина. Там ме посрещаха като добър гост с почит, докато аз самият бях обикновено начумерен и понякога груб до крайност. Четях Симплицисимус, който винаги ме ядосваше, пиех си виното и чаках да ми донесе утеха. И сладкият бог ме докосваше със своята женствена, мека ръка, разпускаше крайниците ми в сладка отмора и повеждаше заблудената ми душа в страната на хубавите сънища.

Понякога сам се чудех защо се държах тъй наежено спрямо хората и изпитвах един вид удоволствие да ги ругая. В гостилниците, които по-често посещавах, келнерките се бояха от мен и проклинаха грубияна и намусения, който вечно намираше повод за разпавии. Попадах ли в разговор с други посетители, бях подигравателен и груб; разбира се, и хората бяха такива спрямо мен. Въпреки това, намериха се неколцина побратими по пиене, всички вече застарели и непоправими грешници, с които понякога прекарвах вечерта в доста добри отношения. Между тях имаше един недодялан дъртак, рисуващ по занаят, женомразец, вироглав и първокласен патентован пияница. Когато го сварвах вечер сам в някоя кръчма, започвахме здраво пиене. Отначало разговаряхме, остроумничехме и покрай това изпивахме по шишенце червено вино; после постепенно пиенето взимаше преднина, разговорът задрямваше и ние седяхме мълчаливи един срещу друг, смучехме лулите си и изпразвахме всеки поотделно своите шишета. При това и двамата бяхме еднакво издръжливи, давахме винаги едновременно да ни наливат шишетата и се наблюдавахме един друг полупочтително-полузлорадо. Веднъж в една късна есен, по време на младото вино, потеглихме заедно през маркгрефлерските лозарски села и в Хиршен до Кирхен старият немирник ми разказа своята житейска история. Струва ми се, че тя беше интересна и необикновена, но за жалост напълно съм я забравил. В ума ми е останало само едно описание на гуляй от неговата по-напреднала възраст. Било някъде на село, на някакво селско празненство. Като гост на почетната маса той

подвел както свещеника, така и кмета здраво да се отрежат. Но свещеникът трябвало да държи реч. След като го дотързурили с мъка върху подиума, той заредил такива чудовищни думи, че трябвало да го отстранят, след което на опразненото място скокнал кметът. Той започнал буйно да импровизира, но от силните движения изведнъж му прилошало и той завършил речта си по необикновен и неприличен начин.

По-късно с удоволствие слушах пак тоя разказ и други още такива истории. Но на едно вечерно празненство между нас избухна грозна свада, изскубахме си брадите и се разделихме разгневени. След това се случи неведнъж да седим като врагове в една и съща кръчма, разбира се, на отделни маси, но по стар навик се наблюдавахме мълчаливо, пиехме в еднакво темпо и седяхме дотогава, докато не ни подканяха като последни гости да се разотидем. До сдобряване никога не се стигна.

Безплодно и уморително бе вечното размишление върху причините на моята скръб и неспособност да живея. Съвсем нямах чувството, че съм изхабен, а бях изпълнен с неясни стремежи и вярвах, че в уречения час пак ще ми се удаде да създам нещо дълбоко и добро и да изкубна от коравия живот поне шепа щастие. Но дали ще дойде някога този час? С горчивина си мислех за ония модерни нервни господа, които с хиляди изкуствени подбуди се подтикваха към творческа дейност, когато у мен лежах неизчерпани големи сили. И пак разсъждавах дълбоко коя ли пречка, кой ли демон в моето бликащо от сили тяло спираше душата ми и я правеше все по-тежка. При това обладаваше ме чудноватата мисъл, че съм особен, пострадал човек, чиито страдания никой не знае, не разбира и не споделя. Дяволското в меланхолията е, че тя прави човека не само болен, но и предвзет и късоглед, че дори и високомерен. Мислиш се за безвкусния Атлас на Хайне, носещ на раменете си всички страдания и загадки на света, като че ли хиляди други не са търпели същите страдания и не са блуждаели из същия лабиринт. Също така в моето усамотение и отдалечаване от родината съвсем ми бе изхвъркнало от ума, че повечето от моите качества и особености не бяха толкова мои, колкото семейни добрини и злини на Каменциндите.

През всеки две седмици отивах в гостоприемния дом на учения. Постепенно се запознах с почти всички хора, които се събираха там.

Повечето от тях бяха млади академици, между тях много немци от всички факултети, освен тях двама-трима художници, неколцина музиканти, както и няколко граждани със своите госпожи и дъщери. Често гледах с учудване тези хора, които ме поздравяваха като рядък гост и за които знаех, че се виждат един друг толкова често през седмицата. Какво ли говореха и вършеха заедно? Повечето от тях имаха една и съща стереотипна форма на homo socialis и всички ми изглеждаха донякъде родствени помежду си, благодарение на някакъв обществен и изравняващ дух, който липсваше само на мен. Измежду тях имаше много изтънчени и значителни хора, на които вечното общуване очевидно не отнемаше нищо, или почти нищо, от тяхната свежест и лична сила. С някои от тях можех да разговарям дълго и с интерес. Но да отивам от един при друг, да се спирам при всеки по минута, да говоря комплименти на дамите, да разкъсвам вниманието си едновременно между чая, два разговора и свирене на пиано, това не можех. Най-ужасно за мен бе да говоря за литература или изкуство. Виждах, че в тези области много малко се размишляваше, твърде много се лъжеше и във всеки случай извънредно много се бръщолевеше. Впрочем, и аз лъжех заедно с тях, но това не ми доставяше никакво удоволствие и намирах това безкрайно, безплодно дърдорене за досадно и недостойно. Много ми допадаше да слушам някоя жена да говори за децата си или сам да разказвам за пътешествията си или за някои дребни случки през деня и други подобни реални неща. Тогава можех, според случая, да бъда доверчив и почти в настроение. Но повечето пъти след подобни вечери се отбивах в още някоя кръчма и изплаквах пресъхналото си гърло и застоялата скука с фелтлинско.

На едно от тези събирания видях пак мургавото младо момиче. Имаше много хора, свиреха и вдигаха обикновения шум, а аз седях с папка изглед в ръце в един ъгъл до лампата. Изгледите бяха от Тоскана, не от обикновените хиляди пъти виждани ефектни картинки, а интимни, лично скицирани изгледы, повечето подарени от спътници и приятели на домакина. Тъкмо бях намерил рисунката на една каменна къщичка с тесни прозорци в самотната долина на Сан Клементе, която познах, тъй като много пъти се бях разхождал из нея. Долината лежи съвсем близо до Фиезоле, но повечето пътници не я посещават, защото там няма старини. Това е една долина със сурова и

забележителна хубост, безводна и почти необитаема, притисната между високи, голи и строги планини, отчуждена от света, меланхолична и девствена.

Момичето се приближи до мен и загледа през рамото ми.

— Защо седите винаги сам, господин Каменцинд?

Ядосах се. Чувства се пренебрегната от господата, помислих си аз, и ето, сега идва при мен.

— Не искате ли да ми отговорите?

— Извинете, госпожице! Какво трябва да ви отговоря? Седя самичък, защото ми харесва.

— Значи аз ви безпокоя?

— Не ставайте смешна.

— Благодаря, но това се отнася и за двамата.

И тя седна. Държах здраво рисунката в ръцете си.

— Вие сте от Оберланд, нали? — каза тя. — На драго сърце бих чула нещо от вашия край. Брат ми казва, че във вашето село имало само едно фамилно име, все Каменцинди. Истина ли е?

— Почти — измърморих аз. — Но има и един хлебар, който се казва Фюсли. И един кръчмар на име Нидегер.

— А всички други Каменцинди! И всички роднини?

— Повече или по-малко.

Подадох ѝ рисунката. Тя хвана здраво листа и забелязах, че знае как да го подхване. Аз ѝ го казах.

— Хвалите ме като учител — засмя се тя.

— Не искате ли да разгледате рисунката? — запитах я грубо. — Ще я върна на мястото ѝ.

— Е, какво представлява това?

— Сан Клементе.

— Къде?

— При Фиезоле.

— Били ли сте там?

— Да, много пъти.

— Как изглежда долината? Това тук е само част от нея, нали?

Замислих се. Строгата, сурова хубост на пейзажа изникна в ума ми и аз притворих очи, за да го задържа. Мина известно време, преди да заговоря, и ми стана приятно, че тя мълчеше и чакаше. Разбра, че си припомням.

И аз описах долината Сан Клементе, както се разстила занемяла, изгоряла и величествена в огъня на следобедния зной. Наблизо, във Фиезоле, се препитават като плетат сламени шапки и кошници, продават спомени и портокали, мамят пътниците или просят милостиня от тях. По-далеч, долу, лежи Флоренция и обгръща в себе си потоци стар и нов живот. Но и двете не се виждат от Клементе. Там не са работили никакви художници, не е имало никакви римски постройки, историята е забравила бедната долина. Но там слънцето и дъждът водят борба със земята, там кривите пинии с мъка се крепят за живота и няколко кипариси слухтят във въздуха със своите мъртви върхове дали не приближава враждебната буря, която ще пресече оскъдния им живот, в който са се впили с жадни корени. Понякога минава волска кола от близките големи чифлици или някое селско семейство отива на поклонение към Фиезоле, но те са само случайни гости и червените поли на селянките, които иначе изглеждат тъй гиздави и весели, тук не прилягат и предпочиташ да не ги виждаш.

И аз ѝ разказах как още като млад момък съм странствал из ония места с един приятел, лежал съм при нозете на кипарисите и съм се облягал на изтънелите им стволове; и как скръбно хубавият чар на самотата в чудноватата долина ми напомняше родните пропасти.

Замълчахме за известно време.

— Вие сте поет — каза момичето.

Аз се намръщих.

— Искам да кажа друго... — продължи тя. — Не затова, защото пишете разкази и пр. Но защото разбирате природата и я обичате. Какво ги е грижа другите хора, че дървото шумоли или планината гори в слънчевия зной? Но за вас всичко това има живот, в който се вживявате.

Аз отговорих, че никой „не разбира природата“ и въпреки всичкото търсене и желание да я разберем, срещаме само гатанки и само ни става мъчно. Едно дърво на слънцето, един измит от бурите камък, едно животно, една планина, в тях има живот, те имат история, живеят, страдат, упорстват, наслаждават се, умират, но ние не ги разбираме.

Докато говорех и се радвах на нейното смълчано, търпеливо внимание, започнах да я наблюдавам. Погледът ѝ бе насочен към мен и не се отделяше от моя поглед. Лицето ѝ бе съвсем спокойно,

умиротворено и малко напрегнато от вниманието, като че ли някое дете ме слушаше. Не, по-скоро като че ли някой възрастен при слушането се е унесъл и без да знае, се е загледал с детински очи. И като я наблюдавах, постепенно открих с наивна радост на откривател, че бе много хубава.

Когато замълчах, момичето също мълчеше. После трепна и замига в светлината на лампата.

— Как ви е името, госпожице? — запитах я аз, без да обръщам на това внимание.

— Елизабет.

Тя си отиде и наскоро след това я заставиха да свири на пиано. Свиреше добре. Но когато се приближих, видях, че не беше вече тъй хубава.

Когато слизах по удобната старомодна стълба, за да си отида у дома, дочух няколко думи от разговора на двама художници, които си обличаха палтата в преддверието.

— Виж го ти, цялата вечер се забавляваше с хубавата Елизабет — каза единият и се засмя.

— Тиха вода! — отвърна другият. — Не е попаднал на лошо!

И така, клюкарите вече говореха. Сетих се изведнъж, че почти против волята си бях издал на това чуждо младо момиче интимни спомени и цял един къс от моя вътрешен живот. Как стана това? И ето вече злите езици започват! Сган!

Отидох си и цели месеци не стъпих в тоя дом. Случайно точно един от онези двама художници пръв ме запита на улицата.

— Защо не ходите вече там?

— Защото не мога да понасям противните клюки — казах аз.

— Ах, да, нашите дами! — засмя се човекът.

— Не — отговорих, — имам предвид мъжете и по-специално господата художниците.

През тези месеци видях Елизабет два-три пъти на улицата, веднъж в един магазин и веднъж в картинната галерия. Обикновено тя бе добре облечена, но не и хубава. В движенията на нейната прекалено тънка снага имаше нещо особено, което повечето пъти я красеше и отличаваше, но понякога можеше да се стори прекалено и фалшиво.

Красива, необикновено красива бе тя в художествената галерия. Не ме видя. Аз почивах седнал настрана и прелиствах каталога. Тя

стоеше наблизно до мен пред едно голямо платно от Сегантини и бе изцяло погълната от него. Картината представляваше оскъдни поля с няколко работещи селски момичета, зад тях назъбени стръмни планини, напомнящи донякъде Щокхорнската верига, и над всичко това, в едно прохладно, ведро небе — един необикновено гениално нарисуван жълтеникав облак. Той поразяваше на пръв поглед със своята чудновато завъртяна, омотана около себе си маса; виждаше се, че бе току-що омесен и овалян от вятъра и се готвеше да се издигне и бавно да отлети. Очевидно Елизабет разбираше този облак, тъй като бе цялата съзерцание. И нейната иначе потайна душа пак се бе показала на лицето, усмихваше се тихо от разширените очи, правеше тънките ѝ устни детски меки и бе изгладила умната, остра бръчка на челото между веждите. Красотата на едно велико художествено творение разкриваше истинската и душа — красива, честна и истинска.

Аз седях мълчалив настрана, гледах облака на Сегантини и красивото, възхитено от него момиче. Тогава се притесних да не би да се обърне и ме види, да заприказва с мен и да загуби пак своята красота, и мълчешком напуснах салона.

По онова време моята обич към нямата природа и моето отношение към нея започна да се променя. Не преставах да скитам из чудно хубавите околности на града, най-вече навътре в Юра. Виждах пак горите и планините, поляните, овощните дървета и храсталаци да стоят и да очакват нещо. Може би мен, във всеки случай, те чезнеха за обич.

И така започнах да обичам тези неща, в мен се появи силно желание по тяхната мълчалива красота, а някакъв неясен копнеж търсеше прояснение, разбиране и обич.

Мнозина казват, че „обичат природата“. Това значи, че от време на време вкусват от нейните прелести. Излизат вън от града и се радват на красотата на земята, тъпчат ливадите и накрая накъсват куп цветя и клончета, за да ги захвърлят скоро или да ги гледат как увяхват у дома. Така обичат те природата. Спомнят си за тази обич в неделя, в хубаво време и тогава се чувстват трогнати от своето собствено добро сърце. Защото това не им е толкова необходимо, нали човекът е венецът на творението! Ах, да, венецът!

И така, аз се заглеждах все по-жадно в бездната на битието. Чувах многозвучния вятър да ечи в листата на дърветата, чувах потоци

да бучат от пропастите и тихи, мълчаливи реки да текат през равнината, и аз знаех, че тези звуци бяха божи език и че бихме намерили отново рая, ако можехме да проумеем този тъмен извечно красив език. Книгите ни говорят малко за това, само в библията се намират чудните слова за „неизказаните въздишки“ на мирозданието. Но аз чувствах, че във всички времена хора, подобни на мен, поразени от незнанието, са напусkali всекидневната си работа и са търсели самота, за да се вслушват в песента на творението, да гледат странстващите облаци и в копнеж да протягат молитвени ръце към Вечното — пустинници, поклонници и светци.

Били ли сте някога в Пиза, в Кампосанто? Там стените са украсени с избледняла живопис от минали векове и една от тях представлява отшелниците в Тебаидската пустиня. От наивната картина с избелели бои днес още струи чарът на такъв блажен покой, че изведнъж усещаш болка и ти се допява да изплачеш своите грехове и нечистота там нейде из светите пустини и да не се завърнеш вече. Безброй художници са се опитвали така да изразят своя копнеж в блажени образи и някой малък, мил детски образ от Лудвиг Рихтер да пее същата песен, както фреските в Пиза. Защо Тициан, майсторът на реалното и телесното, понякога е слагал в своите ясни и реални картини онзи фон от най-сладка синева? Само едно мазване с тъмносиня, гореща боя — не долавяш далечни планини ли означава, или само безграничното пространство. Тициан, реалистът, сам не е знаел това. Той не го е вършил, както твърдят изкуствоведите, заради хармония на боите, но това е бил неговият данък на неудовлетвореното, което се е таило в душата и на този радостен щастливец. Струваше ми се, че така през всички времена изкуството се е стремilo да даде израз на нямото чезнене на божественото в нас.

По-зряло, по-хубаво и при това много по-детски изразяваше това свети Франческо. Аз го разбрах напълно едва тогава. Обгръщайки в своята любов към Бога цялата земя, растенията, звездите, животните, ветровете и водата, той надмина средните векове и дори Данте и намери езика във вечното Човешко. Той наричаше всички сили и явления в природата свои любими братя и сестри. Когато, вече в напреднала възраст, лекарите му предписали да се обгори челото му с нажежено желязо, измъченият тежко болен приветствал в страданието си страшното желязо като „свой любим брат огън“.

Когато започнах лично да обичам природата, да се вслушвам в нея като в другар или спътник, говорещ на чужд език, моята меланхолия не се излекува, наистина, но се облагороди и пречисти. Слухът и зрението ми се изостриха, научих се да долавям тънки отсенки и различия и жадувах да доловя все по-интимно и по-ясно пулса на всеки живот, за да го разбере, може би някога и да получи дар, може би някога да му дам израз в поезията, та и другите да се приближат до него и с по-голямо разбиране да потърсят изворите на всяка свежест, чистота и детство. Засега това бе само желание, мечта — не знаех дали тя ще се изпълни някога и се държах за непосредственото, като се отнасях с любов към всичко видимо и се приучвах да не гледам на нищо с равнодушие или презрение.

Не мога да опиша какво обновление и утеха донесе това в моя помрачен живот! Няма на света нищо по-благородно и по-честито от мълчаливата, постоянна, безстрастна обич, и моето най-сърдечно желание е да се намерят измежду четящите тези редове неколцина или двама, дори един-едничък, който като мен да започне да изучава това чисто и блажено изкуство. Някои го притежават по природа и го упражняват несъзнателно през целия си живот; това са божии любимци, добрите и децата измежду хората. Някои са го научили в тежки страдания — не сте ли виждали между сакатите и несретниците такива с мъдри, кротки, светещи очи? Ако не искате да чуете мен и моите скромни слова, идете при тях, у които страданието е надмогнато и прояснено от една безстрастна обич.

Това съвършенство, което съм почитал у мнозина бедни страдалци, днес за жалост още стои далеч от мен. Но през тези последни години не ми е липсвала утешителната вяра, че поне знаех прекия път към него.

Че съм ходил винаги по него, не мога да твърдя; по-скоро оставах по пътя да посядвам на всяка пейка и за съжаление, неведнъж съм се отбивал встрани. Две егоистични и мощни черти се бореха у мен против истинската обич. Бях пияница и саможивец. Наистина, намалих значително количеството вино, но на всеки две седмици прелъстителният бог ме предумваше и аз се хвърлях в прегръдките му. Да съм се търкалял по улиците или да съм попадал в подобни нощни приключения едва ли някога се е случвало, защото виното ме обича и ме примамва само докато неговият дух приятелски разговаря с моя. Но

все пак дълго време след всяко напиване съвестта ме гризеше в края на краищата, не можех съвсем да се откажа от моята обич към виното, към което бях наследил силна склонност от баща си. Години наред пазех грижливо и набожно това наследство и се сраснах с него и сега намерих изход, като сключих между страстта и съвестта полусериозен, полушеговит договор. Включих в хвалебствената песен на светеца от Асизи и „моя любим брат, виното“.

VI

Много по-опасен бе другият ми порок. Не се радвах на хората, живеях като пустинник и гледах на човешките дела винаги с подигравка и презрение.

В началото на моя нов живот още не се замислях върху това. Мислех си, че е правилно да оставя хората на тях самите и да дарявам моята нежност и преданост само на немия живот на природата, която ме изпълваше изцяло.

Нощем преди лягане изведнъж се сещах за някой хълм, горски синор, самотно, любимо дърво, което отдавна не бях посещавал. Сега то стоеше в нощта на вятъра, мечтаеше, дремеше, може би стенеше и люлееше клоните си. Как ли изглеждаше? И аз излизах от дома, отивах при него и гледах неговата неясна фигура, изправена в мрака, гледах го с учудена нежност и отнасях в себе си неясния му образ. Вие се смеете? Може би тази обич бе заблудена, но не и даром пропиляна. Но как да намеря отгук пътя за любовта към човека?

Щом началото е поставено, най-доброто идва винаги от само себе си. Все по-близко и по-възможно ми се струваше моето голямо творение. И ако моята обич караше да заговоря някога като поет с езика на горите и реките, за кого, впрочем, правех това? Не само за моите любимци, но най-вече за хората, на които исках да бъда водач и учител в любовта. А спрямо тези хора бях груб, подигравателен и коравосърдечен. Чувствах раздвоението и необходимостта да се боря против тази сурова отчужденост и да проявя спрямо хората братско чувство. А това бе трудно, защото самотата и преживяното ме бяха направили тъкмо в това отношение корав и зъл. Още тогава забелязах колко бях похабил отношенията си с хората, защото моите приятелски опити се посрещаха недоверчиво и хладно, или пък ги смятаха за подигравка. Най-лошото бе, че в дома на учения, единствения, който посещавах, не бях стъпвал почти година и аз разбрах, че преди всичко ще трябва да похлопам там и да потърся някакъв мост към тукашното общество.

В този случай ми помогна доста моята собствена осмяна човешка природа. Едва си спомних за онзи дом и веднага видях мислено пред себе си Елизабет, тъй хубава, както бе пред облака на Сегантини, и неочаквано забелязах какъв голям дял имаше тя в моя копнеж и тъга. Тогава за пръв път помислих сериозно да се ожена. Дотогава бях тъй абсолютно убеден в моята неспособност за брак, че се бях примирил вече с това с ядовита ирония.

Бях поет, скитник, пияница, самотник! Сега повярвах, че открих съдбата си, която чрез тази възможност за един брак по любов искаше да прехвърли мост между мен и хората. Всичко изглеждаше тъй привлекателно и тъй сигурно! Че Елизабет не бе безразлична към мен — това бях почувствал и видял; също знаех, че тя притежава възприемчива и благородна природа. Спомнях си как в разговора за Сан Клементе и после пред Сегантини нейната красота се бе одухотворила. С течение на годините бях събрал от изкуството и природата голямо вътрешно богатство; тя щеше да научи от мен да вижда навсякъде скритата красота и аз щях тъй да я обградя с красота и правда, че образът ѝ и духът ѝ щяха да забравят всяко безпокойство и скритите ѝ сили щяха да достигнат своя разцвет. Странно, но изобщо не чувствах комичното в моята внезапна промяна. Аз, самотникът и чудака, за една нощ се бях превърнал във влюбен глупак, мечтаещ за брачно щастие и свое домашно огнище.

И незабавно посетих гостоприемния дом, посрещнат с любезни укори. Отивах често и след няколко посещения срещнах Елизабет. О, тя бе красива! Тя беше такава, каквато си я представях като моя любима; красива и щастлива. И аз се наслаждавах цял час на радостната красота от нейната близост. Тя ме поздрави с доброта, дори сърдечно и с приятелска интимност, която ме ощастливи.

* * *

Спомняте ли си още за онази вечер на езерото в лодката, за вечерта с червените фенери, музика и моето в зародиш задушено любовно признание? То бе печалната и смешна история на едно влюбено момче.

Още по-смешна и по-печална е историята на влюбения мъж Петер Каменцинд.

Случайно узнах, че Елизабет от скоро време била сгодена. Честитих ѝ, запознах се с годеника и, дошъл да я заведе вкъщи, честитих и на него. През цялата вечер от лицето ми не се махна благосклонната усмивка на доброжелател, досадна за мен самия като някаква маска. След това не се втурнах в гората, нито в кръчмата, но седнах на леглото си, гледах лампата, докато не замириса и угасна, учуден и разбит, докато съзнанието ми отново не се проясни. Тогава скръбта и отчаянието още веднъж разпериха своите черни криле над мен и аз се свих на леглото си, нищожен, слаб и разбит, и ридах като дете.

След това стегнах раницата си, отидох на гарата и отпътувах към дома. Копнеех да се покатеря пак на Пастирския кривак, да си спомня за детските години и да видя дали баща ми е още жив.

Бяхме се отчуждили един от друг. Баща ми беше съвършено побелял, малко прегърбен и отпаднал. Спрямо мен беше мек и боязлив, не ме разпитваше за нищо, искаше да ми отстъпи леглото си и изглеждаше повече смутен, отколкото изненадан от моето идване. Той притежаваше още къщичката, но ливадите и добитъка беше продал, получаваше една малка лихва и извършваше тук-там по някоя лека работа.

Когато ме остави сам, заставах на мястото, където беше стояло леглото на майка ми, и миналото затече покрай мен като широка, спокойна река. Аз не бях вече юноша и си мислех колко бързо ще се занижат годините, как и аз също ще стана прегърбено и побеляло старче и ще легна да умирам. В същата, почти непроменена бедна, овехтяла стая, където съм бил малък, където бях учил латински и бях видял смъртта на майка си, тези мисли имаха една успокоителна естественост. С благодарност си спомнях за богатството на моята младост, при това хрумна ми един стих от Лоренцо Медичи, който бях прочел във Флоренция:

*Quante bella giovinezza,
Ma sfugge tuttavia.
Chi vuol esser lieto, sia:*

Di doman non c'è certezza^[1],

и в същото време се учудвах, че в тази стара семейна стая нося спомени от Италия, от историята и от царството на духа.

Дадох на баща ми малко пари. Вечерта отидохме в кръчмата и там всичко си беше постарому, само че сега аз плащах виното и баща ми, когато говореше за звездното и шампанското, изслушваше мен, а аз можех да понасям повече от него. Запитах за селското старче, чиято плешива глава по онова време бях залял с вино. Той беше голям шегобиец и хитрец, но отдавна вече беше умрял и върху неговите дяволии бе започнала да никне трева. Аз пиех вадлендерско, слушах разговорите, разказвах и аз по нещо, и когато се връщахме с баща ми по месечина у дома и той, пиян, продължаваше да говори и жестикулира, всичко ми изглеждаше тъй чудно като никога. Пред мен се занизаха образи от минали времена, вуйчо Конрад, Рези Гиртанер, майка ми, Рихард и Алиети, и аз ги гледах като някоя хубава книга с картини, когато се чудиш колко хубави и свършени изглеждат те, а в действителност наполовина не са тъй прекрасни. Как всичко това бе прелетяло покрай мен, изминало, почти забравено и сега пак бе възкръснало ясно и чисто.

Едва когато дойдохме у дома и баща ми замлъкна и заспа, помислих пак за Елизабет. Вчера тя ме бе поздравила, бях се възхищавал от нея и бях честитил на годеника ѝ. Стори ми се, че оттогава бе изминало много време. Но болката се пробуди, смеси се с потока на разбунените спомени и заблъска моето егоистично и изоставено сърце, както фьонът разтърсва люлеещата се и разнебитена алпийска хижа. Не ме съдржаше къщи. Прескочих ниския прозорец и през градинката отидох на езерото, отвързах захвърлената лодка и загребах тихо в бледата езерна нощ. Празнично немееха около мен сребристо забулени планини, почти пълната месечина висеше в синята нощ и Черният връх почти я достигаше. Беше тъй тихо, че можех да чувам далечното бучене на водопада. Духовете на родината и духовете на моята младост ме докосваха със своите бледи криле, изпълваха моята малка лодка и сочеха умолително нещо с протегнати ръце и скръбни, непонятни жестове.

Какъв ли бе смисълът на моя живот и защо ли бях преминал толкова радости и страдания? Защо ли жадувах за истинното и красивото, щом днес още бях жаден? Защо в ядове и сълзи страдах от любов и мъки по ония жадувани жени, когато днес пак посрамен и в сълзи оборвах глава в несретна любов? И защо неведомият Бог бе запалил в сърцето ми пламенен копнеж за любов, щом като ми бе орисал живот на самотник и нелюбим?

Водата глухо къркореше при носа на лодката и капеше сребърна от греблата, планините наоколо стояха близки и неми, над мъглите из пропастите струеше хладната лунна светлина. И духовете на моята младост стояха мълчаливи около мен и ме гледаха с дълбоките си очи тихо и въпросително. Струваше ми се, че виждам между тях и хубавата Елизабет и че тя щеше да ме обича и да бъде моя, ако бях дошъл навреме.

Струваше ми се също, че най-добре би било да потъна тихо в бледото езеро — никой нямаше да разпитва за мен. Но въпреки това загребях по-бързо, когато забелязах, че старата прогнила лодка пропускаше вода. Изведнъж ме побиха тръпки и забързах да се прибера у дома в леглото си. Лежах изморен и буден и размишлявах върху моя живот, като търсех какво ми липсваше и какво ми беше нужно, за да живея по-щастливо и по-праведно и да проникна по-близо до сърцето на битието.

Наистина аз знаех, че всяка доброта и радост започва с обичта и въпреки още незаздравялата рана от Елизабет ще трябва да започна истински да обичам хората. Но как? И кого?

Тогава ми се мярна моят стар баща и аз забелязах за пръв път, че никога не бях го обичал истински. Като момче му бях вгорчил живота, след това заминах и след смъртта на майка ми го оставих самичък; той неведнъж ме бе ядосвал и накрая почти напълно го бях забравил. Трябваше да си представя, че лежи на смъртния си одър и аз стоя сам и осиротял до него и гледам как душата му отлита, чужда за мен и изпълнена с обич, която никога не бях се помъчил да спечеля.

И така започнах да уча мъчното и сладко изкуство, не при една хубава и обожавана любима, а с един стар, опърпан пияница. Не му отвръщах вече грубо, доколкото ми бе възможно, четях му разкази от календара и му разказвах за разните вина, които се добиват и пият във Франция и Италия. Малкото работа, която вършеше, не можех да му

отнема, защото без нея щеше да се чувства безполезен. Също така не ми се удаде да го науча да пие вечерната си чаша вино у дома, с мен, вместо в кръчмата. Няколко вечери наред правихме опити. Аз донасях вино и цигари и се мъчех да забавлявам стареца. На четвъртата или петата вечер той упорито се умълча и най-после се оплака.

— Май никога вече няма да пуснеш баща си в кръчмата.

— И през ум не ми минава — казах му. — Ти си бащата, аз — синът, каквото речеш, това ще бъде.

Той ме изгледа изпитателно, после доволен взе шапката си и двамата закрачихме към кръчмата.

Явно беше, че едно по-дълго съжителство щеше да бъде неприятно за баща ми, макар че той нищо не продумваше за това. Пък и нещо ме подтикваше да потърся нейде из чужбина успокоение за моята разнебитена душа.

— Какво ще кажеш тези дни пак да си замина? — запитах стария.

Той се почеса по тила, повдигна мършавите си рамене и се усмихна лукаво и с очакване.

— Е, както искаш!

Преди да отпътувам, посетих някои съседни, както и манастирските братя, и ги помолих да го наглеждат. Също използвах един хубав ден, за да се изкача на Алпийския Кривак. От височината на неговото закръглено, широко кубе погледът ми обхвана планини и зелени долини, блестящи води и мъглата над далечните градове. Като момче всичко това ме бе изпълнило със силен копнеж; аз заминах, за да завладея хубавия и далечен свят, а сега той пак се разстилаше пред мен все тъй хубав и тъй чужд както преди и аз бях готов отново да се впусна и още веднъж да потърся страната на щастието.

Заради моите изследвания отдавна бях решил да отида някога за по-дълго време в Асизи. Сега се завърнах най-напред в Базел, погрижих се за най-необходимото, стегнах малкия си багаж и го изпратих за Перуджа. Аз самият пътувах само до Флоренция и оттам пеша полека странствах на юг. Там, на юг, не ти трябва никакво изкуство за приятелско общуване с народа; животът на тези хора тече постоянно на повърхността и е тъй прост, свободен и наивен, че по пътя от градче на градче добродушно се сприятеляваш с куп хора. Аз се почувствах пак приютен и като у дома си и реших по-късно и в

Базел да търся топлата близост на човешкия живот, но не в обществото, а сред простия народ.

В Перуджа и Асизи моята историческа работа отново ме заинтересува и заживя. Понеже там и всекидневният живот е удоволствие, моето наранено същество започна пак скоро да заздравява и да прехвърля нови, временни мостове към живота. Моята хазайка в Асизи, приказлива и набожна продавачка на зеленчуци, след няколко разговора за светеца интимно се сприятели с мен и ми разнесе славата на ревностен католик. Колкото и незаслужена да беше тази чест, все пак тя ми бе полезна, че можех да общувам по-интимно с хората, чист от всяко подозрение в безбожие, което иначе тежи върху всеки чужденец. Името на госпожата бе Анунцията Нардини, тридесет и четири годишна вдовица, извънредно едра и с много добри маниери. В неделен ден, в пъстра на цветенца веселя рокля, тя беше въплътен празник; тогава, освен обеци, тя носеше на гърдите си още златна верижка, на която дрънкаха и лъцяха редица позлатени медальони. Също тогава тя мъкнеше със себе си един обкован със сребро тежък молитвеник, който едва ли можеше да се ползва, и една хубава броеница от бели и черни зърна на сребърна верижка, която толкова ловко премяташе.

И когато между две черковни служби тя сядаше на чардачето и изброяваше на зяпналите съседки греховете на отсъстващите приятелки, нейното кръгло набожно лице имаше трогателен израз на богоугодна душа.

Тъй като хората не можеха да произнасят моето име, аз се наричах просто сеньор Пиетро. През хубавите златисти вечери ние сядахме на малкото чардаче заедно със съседите, децата и котките или в дюкянчето между плодовете, кошниците със зеленчук, кутии със семена и окачени пушени наденици, разказвахме си един на друг преживелици, говорехме за жътвата, пушихме по някоя цигара или всички смучехме по резен диня. Аз разказвах за свети Франческо, за историята на Портиункул и за църквата на светеца, за света Клара и първите братя. Слушаха ме със сериозност, задаваха ми хиляди дребни въпроси, възхваляваха светеца и след това минаваха върху по-нови и сензационни събития, между които разбойническите истории и политическите разправии бяха особено любими. В нозете ни играеха и се въргаляха котките, децата и кученцата. За мое собствено

удоволствие и за да поддържам добрата си репутация, аз се задълбочавах в легендите, ровейки се из поучителните и трогателни истории, и се радвах, че покрай малкото книги, които бях взел със себе си, бях понесъл и Арнолдовите „Жития на отците и други благочестиви хора“, чиито наивни анекдоти превеждах с малки изменения на прост италиански език. Минувачите се спираха за малко, слушаха, намесваха се в разговора и често публиката се сменяше по три и четири пъти в разстояние на една вечер; само госпожа Нардини и аз не се помествахме и никога не липсвахме. До мен стоеше голямата бутилка червено вино и бедните трезви хорица се чудеха на обилното ми пиене. Лека-полека и свенливите момичета от съседните къщи станаха по-доверчиви и отвън, през пътната врата, се намесваха в разговора, взимаха картинките, които им подарявах; и започваха да вярват в моята святост, тъй като не пусках нахални шеги, нито пък се мъчех да спечеля тяхната интимност. Измежду тях имаше няколко замечтани хубавици с големи очи, сякаш слезли от картините на Перуджино. Аз ги обичах всичките и се радвах на тяхното добродушно-дяволито държане, но не се влюбих в нито една от тях, защото хубавиците тъй си приличаха, че тяхната хубост винаги ми се струваше като расов белег, но никога като личен дар. Често идваше и Матео Спинели, младо момче, син на хлебаря, лукаво и остроумно хлапе. Той умееше да подражава разни животни, познати му бяха всички скандални истории и неговите дързости и дяволии нямаха край. Когато разказвах легенди, той слушаше с безподобно благочестие и смиреност, ала след това се подиграваше на светите отци с куп невинно изказани, неприлични въпроси, сравнения и предположения, за голям ужас на зарзаватчийката и явно възхищение на повечето слушатели.

Често седях сам с госпожа Нардини, слушах нейните назидателни речи и изпитвах нечестива радост пред многобройните и човешки слабости. От нейните очи не се изплъзваше нито един недостатък или порок на ближните ѝ; след подробна преценка тя им отреждаше още приживе мястото в чистилицето. Но мен ме бе заключила в сърцето си и ми доверяваше най-дребните си преживявания, откровено и подробно. Тя ме разпитваше за всяка дребна покупка, колко бях заплатил, и бдеше да не ме измамат. Тя слушаше моите разкази за житията на светците, в замяна на това ме

посвещаваше в тайните на готварското изкуство и търговията с плодове и зеленчук. Една вечер седяхме в порутената галерия. Аз бях изпял една швейцарска песен и изгърлих някой и друг алпийски напев под неописуемия възторг на децата и момичетата. Те се превиваха от радост, подражаваха звука на чуждата реч и ми показваха как ябълката на гърлото ми се вдигала и спускала при изгърлянето на алпийските трели. Тогава някой заговори за любовта. Момичетата се кискаха, госпожа Нардини си обръщаше очите и въздишаше сантиментално и най-сетне от всички страни ме притиснаха да им разкажа своите любовни приключения. Премълчах за Елизабет, но разказах за разходката с Алиети по езерото и за моето пропаднало любовно обяснение. Сега ми бе тъй странно да разказвам на моята любопитна умбрийска публика тук сред тесните, постлани с камъни улички и хълмове, прибулени в златисторозов здрач, тази история, която, освен на Рихард, не бях доверявал никому. Аз разказвах без много пояснения във формата на старите романи, но сърдечно и в душата си се боях да не би слушателите да ми се надсмеят и да започнат да ме закачат.

Но когато свърших, всички очи с печално съчувствие бяха втренчени в мен.

— Какъв хубавец! — извика живо едно момиче. — Какъв хубавец и при това нещастен в любовта!

А госпожа Нардини ме поглади кротко по косите със своята мека, пухкава ръка и рече:

— Poverino!^[2]

Друго момиче ми подари голяма круша и като я помолих първа да отхапе от нея, тя го стори, като ме гледаше сериозно в очите. Но когато предложих и на другите да опитат, тя не позволи.

— Не, яжте я сам! Дадох ви я за това, че ни разказахте своето нещастие.

— Но вие сигурно ще обикнете друга — каза един мургав лозар.

— Не — отвърнах аз.

— О, нима ще обичате тая проклета Ерминия?

— Сега обичам само свети Франческо и той ме е научил да обичам всички хора, вас и хората от Перуджа и всички тези деца тук и дори възлюбения на Ерминия.

Това идилично съществуване се оказа застрашено, когато открих, че добрата сеньора Нардини бе изпълнена с горещо желание да остана

завинаги там и да се оженя за нея. Тази малка история ме направи хитър дипломат, защото не беше никак лесно да разбия тези мечти, без да разстроя хармонията и да погубя доброто ни приятелство. Трябваше да помисля и за моето завръщане у дома. Да не беше мечтата за моето бъдещо творение и изпразнената ми кесия, може би щях и да остана. И тъкмо поради празната кесия може би щях да се оженя за Нардини. Но не, това, което ме възпираше, бе моята още нездравяла рана от Елизабет и желанието ми да я видя.

Дебелата вдовица, въпреки очакванията ми, доста скоро се примири с неизбежното, без да ми даде да почувствам нейното разочарование. На заминаване раздялата за мен бе може би по-тежка, отколкото за нея. Напусках много повече скъпи хора, отколкото някога в родината си, и никога на заминаване ръката ми не е била тъй сърдечно стискана от толкова много хора, както тук. В колата ми сложиха плодове, вино, сладка ракия, хляб и една наденица и аз изпитвах непривичното за мен чувство, че напускам приятели, на които не бе безразлично отивах ли си, или оставах. Госпожа Анунцията ме целуна по двете бузи и на прощаване очите ѝ се просълзиха.

По-рано вярвах, че особено приятно би било да бъдеш обичан, без да обичаш. Сега узнах колко мъчителна бе една такава предлагаща се любов, на която не можеш да отвърнеш. Въпреки това бях горд, че една чужденка ме обичаше и желаше да ѝ бъда мъж.

Тази дребна суета означаваше вече напредък в оздравяването ми. Жал ми бе за госпожа Нардини, но въпреки това не желаех това да не се бе случвало. И все повече започнах да разбирам, че щастието зависи много малко от сбъдването на външни желаниа и че страданията на младите влюбени, колкото и да са мъчителни, съвсем не са трагични. Болно ми бе наистина, че Елизабет не можеше да бъде моя. Но моят живот, моята свобода, работа, мисъл оставаха непокътнати и аз можех сега, както и по-рано, да я обичам отдалеч колкото си искам. Тези мисли, а още повече моят наивно весел живот през умбрийските месеци, бяха за мен особено оздравителни. Открай време погледът ми е бил привличан от смешното и забавното в живота, но винаги сам съм си развалял веселото настроение с моята ирония. Сега постепенно започнах да виждам все повече хумора в живота и ми се струваше все по-леко и по-възможно да се примиря със съдбата си и да взема от

житейската трапеза още някоя и друга хубава хапка. Наистина, когато човек се връща от Италия, винаги е така. Пращаш по дяволите принципи и предразсъдъци, усмихваш се снизходително с пъхнати в джобовете ръце и ти се струва, че си изпечен майстор в живота. Известно време те е носила уютно топлата вълна на народния живот на юг и сега си мислиш, че и у дома ще бъде така. Същото ставаше и с мен при всяко завръщане от Италия, а най-вече тогава. Когато пристигнах в Базел и намерих там пак стария вцепенен живот — неподмладен, непроменен, започнах да слизам от височините на моята проясненост, стъпало по стъпало надолу, обезкуражен и гневен. Но все пак нещо от придобитото зрееше по-нататък и оттогава моето корабче никога не е пътувало по бистри или мътни води, без да развява дръзко и доверчиво поне едно малко шарено знамение.

Моите схващания бавно се бяха променили. Чувствах без много съжаление, че младостта ме напускаше и че идваше времето, когато човек започва да гледа на своя собствен живот като на кратък път, а на себе си като на пътник, чието пътуване и накрая изчезване нямаше много да разтревожи и занимае света. Имаш пред себе си в живота една цел, една любима мечта, но не мислиш вече, че си необходим, почиваш си често из пътя без угризение на съвестта, пропускаш някой ден, за да се изтегнеш в тревата, да си подсвиркваш някой стих с уста и да се радваш на обичната реалност без задни мисли. Дотогава, без да се бях прекланял пред Заратустра, все пак бях господар по природа и не ми липсваше нито самообожание, нито презрение към дребните хорица. Сега започнах да виждам все по-ясно, че няма строги граници и че в кръга на дребните, потиснатите и бедните животът не само е също тъй разнообразен, но повечето пъти и по-топъл, по-правдив и по-достоеен за подражание, отколкото този на облагодетелстваните и блестящите.

Дойдох тъкмо навреме в Базел, за да присъствам на първата вечеринка в дома на оженената вече Елизабет. Бях в настроение, още свеж и загорял от пътуването и донесох със себе си куп весели, дребни спомени. Красивата жена пожела да ме отличи чрез една изтънчена интимност и през цялата вечер се радвах на щастието, което навремето ме бе избавило от срама на едно закъсняло предложение. Защото, въпреки италианския ми опит, аз все още имах известно недоверие спрямо жените, вярвайки, че трябва да изпитват някаква жестока

радост пред безнадеждните мъки на влюбените в тях мъже. Като живо възплащание на такова унижително и тежко положение си спомням малък разказ и от детския училищен живот, който бях чул от устата на едно петгодишно момченце. В училището, което посещавало, господствал следният забележителен и символичен обичай. Провиняло ли се някое момче с прекалена лудория, заради това трябвало да получи дължимите тояги; определяли шест малки момиченца да държат непокорния в онова мъчително положение върху чина, нужно за наказанието. Тъй като това държане се смятало за висша наслада и чест, това жестоко наслаждение било винаги доставяно само на най-примерните шест момичета, олицетворения на добродетелта. Тази забавна детска история ме накара да се замисля и дори неведнъж съм я сънувал, тъй че зная, поне насън, колко тежко се чувства онзи, който изпадне в такова положение.

[1]

*Колко хубава е младостта.
Но се изплъзва неусетно.
Който иска, е щастлив, да:
Утрото е неизвестно.*

Бел.ред. ↑

[2] Бедничкият! (ит.). — Бел.изд. ↑

VII

Както преди, така и сега, аз самият не почитам моето творчество. Можех да живея от работата си, да заделя по нещо настрана и от време на време да изпращам и на баща си по някоя пара. Той радостно ги пропиваше в кръчмата, възхваляваше ме там до Бога и дори намисли да ми се отплати с взаимна услуга. Бях му казал някога, че си изкарвам хляба, пишейки най-често вестникарски статии. Той мислеше, че съм редактор или дописник, каквито имаха местните околийски вестници, и ми изпрати три продиктувани от самия него бащински писма, в които ми съобщаваше за случки, важни според него, като мислеше, че ще ми послужат за материал и ще донесат пари. Веднъж ставаше дума за пожар в една плевня, след това за падането на двама туристи в планината и третия път за кметски избори. Тези съобщения бяха предадени в смешен вестникарски стил и ми доставиха истинска радост, тъй като все пак бяха знак на приятелска връзка между нас двамата и при това първите писма, които след години получих от дома.

Тъкмо по онова време излязоха от печат две книги от автори, които познавах още в Цюрих като екстравагантни, лирични младежи. Единият сега живееше в Берлин и умееше да описва мръсотииите на кафенетата и публичните домове на големия град. Вторият си бе построил в околностите на Мюнхен разкошна вила за самотник и блуждаеше презрително и безнадеждно между неврастенични самонаблюдения и спиритични настроения. Аз трябваше да разгледам тези книги и, разбира се, се подиграх добродушно и с двете. От неврастеника получих само презрително писмо в истински царски стил. Но берлинецът вдигна цял скандал в едно списание, твърдеше, че е неразбран в своите сериозни стремежи, опираше се на Зола и упрекна не само мен за моята безсмислена критика, но изобщо предвзетия и прозаичен дух на швейцарците. А всъщност този господин тогава в Цюрих бе прекарал единственото горе-долу смислено и достойно време от своя литературен живот.

Никога не съм бил особен патриот, но това ми се видя прекалено и аз отговорих на недоволния с едно дълго писмо, в което съвсем не скривах моето презрение към надутия модернизъм на големите градове.

Тази кавга ме освежи и ме накара пак да се замисля върху моите схващания за модерната култура. Работата бе трудна и бавна и донасяше малко радостни резултати. Моята книжка няма нищо да загуби, ако ги премълча.

В същото време тези размишления ме накараха да се замисля по-дълбоко върху себе си и моята отдавна замислена творба.

Както е известно, аз имах желание в една голяма творба да разкрия на днешните хора великия ням живот на природата и да ги накарам да го обикнат. Исках да ги науча да се вслушват в пулса на земята, да се приобщят към живота на Цялото и в потока на своите дребни съдбини да не забравят, че ние не сме богове и не съществуваме сами за себе си, но сме деца и част от земята и от космическата Цялост. Исках да им напомня, че подобно на песните на поетите и на нашите сънища нощем, реките, моретата, пътуващите облаци и бурите са също символи и носители на копнежа, който е разперил криле между небето и земята и чийто смисъл е несъмнената вяра в опрощението и безсмъртието на всеки живот. Всяко същество е убедено в сърцето си в това опрощение, чувства се Божие дете и почива без страх в недрата на вечността. А всичко лошо, болно, извратено, което носим в себе си, противоречи на това и вярва в смъртта.

Исках също да науча хората да търсят в братската обич към природата извори на радост и живот; исках да проповядвам изкуството да се радваш на битието. Исках планини, морета и зелени острови чаровно и мощно да ви заговорят и исках да ви накарам да видите какъв безкрайно разнообразен, творчески живот цъфти и кипи всеки ден във вашите къщи и градове. Исках да се засрамите, че знаете повече за чуждите войни, за модите, клюките, литературата и изкуството, отколкото за пролетта, която раздипля пред вашите градове своето буйно творчество, и за реката, която тече под вашите мостове, и за горите и разкошните ливади, през които лети вашата железница. Исках да ви разкажа какъв златен наниз от незабравими наслаждения намерих в този свят, аз, самотникът и мрачният, и исках и вие, които

сте може би по-щастливи и по-радостни от мен, да откриете този свят с още по-голяма радост.

И преди всичко, исках да положа във вашите сърца красивата тайна на обичта. Надявах се да ви науча да бъдете истински братя за всичко живо и тъй да се преизпълните с любов, че да не се боите нито от страданието, нито от смъртта, а да ги приемете сериозно и братски, като строги посестрими, когато дойдат при вас. Всичко това се надявах да изкажа не в химни и възвишени песни, а просто, правдиво и реално — сериозно и шеговито, подобно на завръщащ се пътник, който разказва на своите другари за чужбина.

Исках — желях — надявах се — това наистина звучи смешно. Чаках деня, когато това голямо желание щеше да получи план и контури. Но поне бях събрал доста материал. Не само в главата, но и в редица малки тетрадки, които носех в джоба си при пътуване и ходене пеша; на всеки две-три седмици изпълвах по една. В тях бях вписал стегнато и накратко бележки върху всичко видимо в света, без разсъждения и връзка. Това бяха тетрадки със скици, подобни на тези на художниците, и съдържаха в малко думи много реални неща: картини от улиците и пътищата, силуети на планини и градове, подслушани разговори на селяни, чираци, продавачки; по-нататък, наблюдения върху времето, светлината, ветровете, дъжда, растенията, животните, летенето на птиците, формите на вълните, преливането на морските бои и формите на облаците. От този материал, между другото, бях обработил и напечатал няколко къси разказа във вид на природни и пътнически етюди, но всичко това без връзка с човешкото. За мен историята на едно дърво, на едно животно и пътуването на един облак бе достатъчно интересно и без присъствието на човека.

Че една голяма творба без никакви човешки образи би била безсмислица — често ми минаваше през ума; въпреки това години наред таях смътната надежда, че може би някога някакво голямо вдъхновение ще победи и тази невъзможност. Сега разбрах веднъж завинаги, че моите красиви пейзажи трябва да бъдат населени с хора и че те няма да бъдат достатъчно естествено и вярно изобразени. В това отношение трябваше безкрайно много да наваксам и до ден-днешен още работя. Дотогава всички хора за мен бяха като нещо цяло и всъщност чуждо. Скоро научих колко полезно бе вместо едно

абстрактно човечество да опознаеш и изучиш отделни личности и моят бележник и паметта ми се изпълни със съвсем нови образи.

Началото на това опознаване бе много радостно. Аз излязох от моето наивно равнодушие и се заинтересувах от много хора. Тогава видях колко много естествени неща ми бяха чужди, но видях също, че и многото пътуване и наблюдение ми бяха отворили очите и бяха изострили погледа ми. И тъй като винаги съм изпитвал особена обич към децата, често и на драго сърце се занимавах с тях.

Все пак съзерцаването на облаците и вълните бе по-радостно от изучаването на хората. С учудване виждах, че човекът се различава от останалата природа преди всичко по хлъзгавата кора от лъжи, която го обвива и запазва. В кратко време забелязах у всички мои познати едно и също явление — факта, че всеки бе принуден да представлява някаква личност, някаква определена фигура, когато никой от тях не познаваше себе си. С особено чувство установих същото и у мен и се отказах от желанието да проникна в сърцевината на хората. У повечето хора кората бе най-същественото. Аз я намирах навсякъде, дори у децата, които винаги обичат повече съзнателно или несъзнателно да подражават някаква роля, отколкото да се изявяват съвсем непристорено и инстинктивно.

След известно време ми се стори, че вече не напредвам, а се губя в детински дреболии. Най-напред потърсих грешката в мен самия, но скоро разбрах, че не мога повече да крия от себе си, че бях разочарован и че не намирах в моята среда хората, които търсех. Не ми бяха нужни интересните, а типичните. Такива не намирах нито в академичния свят, нито в кръга на светските хора. С тъга си мислех за Италия и за моите единствени приятели и спътници по онова време на многобройните ми странствания пеша — за пътуващите занаятчии. С тях бях пътувал много и между тях имаше забележителни момчета.

Напразно бе ходенето ми из странноприемниците и мърляви ханчета. Тълпата от временно преминаващите не ми служеше за нищо. И така за известно време пак изпаднах в безпътица, занимавах се с децата и наблюдавах хората от кръчмите, където, естествено, също не намерих нищо.

Занизаха се няколко тъжни седмици, защото бях загубил доверие в себе си и намирах моите надежди и желания за прекалени, скитах по цели дни извън града и по цели нощи се замислях над виното.

По онова време по масите ми пак се бяха натрупали купища книги, които на драго сърце желяех да запазя, вместо да ги продавам на старо; но нямаше повече място по рафтовете ми.

Най-сетне, за да уредя това, отидох в една малка дърводелска работилница и помолих столаря да дойде у дома и да вземе мярка за един книжен рафт. Дойде един дребен човек с бавни и предпазливи движения, измери пространството, коленичи на пода, изправи метъра към тавана — той миришеше на туткал и записваше внимателно в тефтера си едно под друго числа, големи колкото палец.

Случайно при работата си той се блъсна в едно кресло, отрупано с книги. Няколко тома паднаха на пода и той се наведе да ги вдигне. Между книгите имаше едно малко речниче с народни занаятчийски изрази. Това малко подвързано томче се намира почти у всички немски странноприемници за пътуващи занаятчии — добре написано, забавно книжле.

Като видя добре познатото му томче, столарят ме погледна любопитно — полувесело, полунедоверчиво.

— Какво има? — запитах.

— С ваше позволение, тук виждам една книга, която познавам. Нима сте изучавали това?

— Изучавал съм езика на побратимите по пътищата — отвърнах аз, — но човек винаги на драго сърце заучава по някой и друг израз.

— Наистина ли? — извика той. — Сигурно и вие сам сте скитали по чужбина?

— Не точно така, както вие мислите. Но доста съм пътувал и неведнъж съм нощувал по еснафските ханчета.

Междувременно той беше наредил книгите и искаше да си върви.

— По кой край сте странствали навремето? — запитах го аз.

— Оттук до Кобленц, а по-късно надолу към Женева. Не бяха лоши времена.

— Попадали ли сте някога в дранголника?

— Само веднъж, в Дурлах.

— Трябва да ми разкажете за всичко това — ако обичате. Не можем ли да се срещнем някога на чаша вино?

— Не обичам, господине. Но ако някога навръх празник дойдете у дома и ме запитате — как сте, що сте — става. Стига да не се гаврите

с мен.

Няколко дни по-късно, когато у Елизабет имаше сбирка, стоях на улицата и размишлявах няма ли да бъде по-добре да отида при моя столар. И аз се върнах у дома, съблякох редингота си и отидох у столаря. Работилницата беше вече затворена и тъмна и препъвайки се през тъмен вход и тесен двор, влязох в задната къща; тук се качвах и слизах по стълбището, докато най-сетне намерих на една врата надпис с името на майстора. Като влязох, попаднах направо в една много малка кухничка, където слаба жена приготвяше вечерята и едновременно наглеждаше три деца, които изпълваха тясното помещение с живот и голяма врява. Смутена, жената ме поведе в съседната стая, където столарят с вестник в ръка седеше до прозореца във вечерния полумрак. Той промърмори нещо недоволен, като ме взе в мрака за някой досаден клиент, после ме позна и ми подаде ръка.

Тъй като той бе изненадан и смутен, аз се обърнах към децата; те избягаха от мен обратно в кухнята и аз ги последвах. Там видях домакинята да приготвя манджа с ориз, у мен възкръснаха готварските спомени за моята умбрийска хазяйка и аз се намесих в готвенето. При нас повечето пъти сваряват безжалостно хубавия ориз на някаква безвкусна каша, противно лепкава за ядене. И тук също нещастиято беше вече започнало и аз дойдох тъкмо навреме да спася яденето, като взех гърнето и лъжицата в ръка и бързо се залових сам с приготвянето му. Жената се подчини учудена; оризът стана доста сполучлив и ние го поднесохме, запалихме лампата и аз получих своя дял.

По време на вечерята жената на столаря тъй ме омота в най-подробен разговор върху готварството, че мъжът почти не продума и ние трябваше да оставим разказа за неговите приключения за друг път. Междувременно хорицата скоро почувстваха, че аз само по външност съм господин, а всъщност си бях селско и сиромашко чедо, и още от първата вечер се сприятелихме и се доверихме един на друг. Защото както те ме почувстваха като равен, тъй и аз почувствах в тяхното бедно домакинство родния въздух на дребните хорица. Тук нямаха време за изтънченост, за пози, за комедии; за тях суровият беден живот и без наметалото на образованието и висшите интереси беше много мил и добър, за да го украсяват с хубави речи.

Все по-често посещавах дърводелеца и у тях забравих не само презряната светска смет, но и моята тъга. Струваше ми се, че тук намирам нещо от моето детство и продължение на моя живот, който навремето бяха прекъснали манастирските братя, като ме изпратиха да уча.

Набеден над една изпокъсана и пожълтяла старовремска карта, дърводелецът следеше заедно с мен своите и моите пътешествия и ние се радвахме на всяка градска врата и всяка улица/която познавахме и двамата, припомняхме си занаятчийските шеги и дори веднъж изпяхме няколко от вечно младите Щраубингерови песни.

Разговаряхме за занаятчийските неволи, за домакинството, за децата, за събитията в града и полека-лека аз и майсторът си сменихме ролите: аз станах благодарен ученик, а той — даващият от себе си учител. Чувствах с облекчено сърце, че тук, вместо салонен тон, ме обграждаха реалности.

Между неговите деца едно петгодишно момиченце се отличаваше с особена нежност. Името му беше Агнес, но го наричаха Аги, беше русо, бледо и с деликатни черти, имаше боязливи големи очи и цялото бе проникнато от кротка свенливост. Един неделен ден, когато бях отишъл да взема семейството за разходка. Аги лежеше болна. Майката остана при нея, а ние, другите, полека се запътихме въвн от града. Зад църквата Света Маргарита седнахме на една пейка; децата тичаха за камъчета, цветя и бръмбари, а ние, мъжете, гледахме светлите ливади, Бининските гробища и красива синкава верига на Юра. Столарят бе уморен, отпаднал, мълчалив и изглеждаше загрижен.

— Какво има, майсторе? — запитах го аз, когато децата се бяха отдалечили. Той ме погледна безнадеждно и скръбно.

— Не виждате ли? Аги умира. Знам това отдавна и се чудя, че и толкова е живяла; тя винаги носеше смъртта в очите си. Но сега вече трябва да повярваме.

Аз започнах да го утешавам, но скоро млъкнах.

— Виждате ли усмихна се той скръбно, — вие сам не вярвате, че детето ще остане. Богомолец не съм, знаете, на сто години веднъж отивам на черква, но сега чувствам, че Господ си е казал думата. Дете е, наистина, и никога не е било здраво, но Бога ми, обичах я повече от всичките други заедно.

С викове и хиляди дребни въпроси децата пристигнаха тичешком, заобиколиха ме, разпитваха ме за имената на цветята и тревите и накрая поискаха да им разкажа някоя приказка. Тогава им разказах, че цветята, дърветата и храсталаците, подобно на децата, имат всяко едно своя душа и свой ангел. И бащата слушаше, усмихваше се и от време на време тихо потвърждаваше. Планините ставаха все по-сини, чуваха се вечерните камбани и ние си тръгнахме. По ливадите лежеше румен здрач, далечните камбанарии на съборната църква стърчаха малки и тънки в топлия въздух, на небето лятната синева преливаше в красиви зеленикави и златни бои, дърветата хвърляха дълги сенки. Децата бяха уморени и мълчаливи. Те мислеха за ангелите на маковете, карамфилите и звънчетата, докато ние, старите, си мислехме за малката Аги, чиято душа бе готова вече да отлети и да остави нас, малкото боязливо ято.

През следващите две седмици момичето се чувстваше добре. Изглеждаше, че оздравява, ставаше от леглото за цели часове и върху хладните възглавници изглеждаше по-хубаво и по-доволно от всеки друг път. След това последваха няколко нощи в треска и тогава видяхме, без да говорим за това, че детето бе наш гост още за някоя седмица или ден. Веднъж само се случи бащата да заговори за това. Беше в работилницата. Видях го, че рови из дъските, и се досетих, че подбира парчета за детски ковчег.

— Скоро ще потрябва — каза той, — и по ми се ще сам да го направя след привършване на работата.

Аз седях върху единия струг, а той работеше върху другия. Когато дъските бяха гладко рендосани, той ми ги показа с гордост. Бяха от хубаво, здраво чамово дърво без нито един възел.

— Няма да ги кова с гвоздеи, а ще ги сглобя хубаво една в друга, та да стане нещо хубаво и трайно. Но за днес стига, да идем горе при жената.

Дните се нижеха, горещи, чудни, летни дни и аз седях всеки ден по един-два часа при малката Аги, разказвах ѝ за красивите ливади и гори, държах нейната лека, тънка детска ръчица в моята широка ръка и пиех с цялата си душа милата, светла прелест, която не я напусна до последния ѝ час.

После стояхме измъчени и наскърбени при нея и гледахме как малкото мършаво телце за сетен път събираше сили, за да се бори със

силната смърт, която леко и бързо я повали. Майката бе мълчалива и силна; бащата се бе захлупил върху леглото и по сто пъти си взимаше сбогом, гледаше русите коси и милваше своето мъртво любимче.

Последва простата къса церемония на погребението и мъчителните вечери, когато децата плачеха настрана в леглата си. Заредиха се хубавите разходки до гробищата; пресния гроб насадихме с цветя, седяхме мълчаливи върху пейката в прохладните алеи и мислехме за Аги; откакто нашето любимче лежеше в земята, на нея гледахме с други очи, и на дърветата, и на тревата, която растеше по нея, и на птичките, чиято песен кънтеше волно и весело из тихите гробища.

Строгите делнични дни си затекоха, децата пак започнаха да се боричкат, да се смеят и искаха пак да им разказвам приказки и ние всички незабелязано свикнахме да не виждаме вече никога Аги и да си имаме един красив малък ангел на небето.

Покрай всичко това не бях посещавал отдавна професора и само рядко се вестях в дома на Елизабет, където се чувствах особено безпомощен и потиснат в равнодушния поток на разговорите. Сега посетих и двата дома, но намерих и двата заключени, тъй като отдавна всички бяха по вилите си. Едва сега забелязах с учудване, че съвсем бях забравил за горещия сезон и ваканцията покрай приятелството ми с дърводелеца и болестта на детето. По-рано би ми било съвсем невъзможно да остана през юли и август в града.

Сбогувах се набързо и предприех пътуване пеша през Шварцвалд, Бергщрасе и Оденвалд. По пътя за мен бе необикновено удоволствие да изпращам изгледи от красивите местности на децата на дърводелеца в Базел и навсякъде да си представям как по-сетне ще им разказвам, на тях и на баща им, за пътешествието си.

Във Франкфурт реших да удължа пътуването си с още няколко дни. В Ашафенбург, Нюрнберг, Мюнхен и Улм се радвах с нова наслада на произведенията на старото изкуство и накрая се отбих безгрижен още и в Цюрих. Дотогава дълги години отбягвах този град като някакъв гроб, сега заскитах из познатите улици, посетих пак старите кръчми и градини и без болка си спомнях за изтеклите хубави години. Художничката Алиети се беше оженила и ми съобщиха нейния адрес. Привечер отидох у нея, прочетох върху къщната врата името на мъжа ѝ, погледнах нагоре към прозорците и се поколебах да вляза.

Тогава в сърцето ми оживяха миналите времена и моята младежка любов се събуди в просъница, с лека болка. Върнах се и не си развалих образа на любимата италианка с една ненужна среща. Скитайки понататък, влязох в градината на езерото, където по онова време художниците се веселяха на своя нощен летен празник, погледнах нагоре към къщичката, в чиято таванска стая бях прекарал три кратки, добри години и след всички тези спомени неочаквано пред мен изникна образът на Елизабет. Новата любов все пак бе по-силна от нейните по-стари сестри. Тя бе също и по-спокойна, по-скромна и по-благодарна.

За да запазя доброто си настроение, взех една лодка и загребах на воля полека по топлото светло езеро. Свечеряваше се и на небето висеше един-единствен красив белоснежен облак. Аз не свалях очи от него, кимах му с глава, спомнях си за моята детска любов към облаците, също за Елизабет и за оня облак от Сегантини, пред който веднъж бях видял Елизабет тъй хубава и потънала в съзерцание.

Никога не бях чувствал тъй блажено и чисто тази несмутена с никакви думи и нечисто желание любов към нея както сега, когато, съзерцавайки облака, си спомнях спокоен и с благодарност за всичко добро в моя живот, и вместо предишните лутания и страсти, чувствах в себе си само стария момчешки копнеж — а той бе по-мъдър и по-спокоен.

Открай време бях свикнал под равномерния такт на греблата да си тананикам или да пея нещо. И сега запях тихичко и пеейки, забелязах, че бяха стихове. Те се запечатаха в паметта ми и аз ги записах у дома като спомен за хубавата цюрихска вечер на езерото.

*Като облаче бяло
Небесни висини
Светла, хубава, далечна
Елизабет си ти.*

*Облаче върби, пътува,
Ти поглеждаш го едва,
Но отново то ти се вестява,
Насън, в нощната тъма.*

*То върви, блести блажено —
В сладка мъка занаят
Подир облачето бяло
Ще тъгуваш ти навред.*

В Базел заварих писмо от Асизи. Беше от госпожица Анунцията Нардини и пълно с радостни новини. Тя все пак си беше намерила втори мъж! Впрочем, ще направя по-добре да го предам тъй както си беше.

Високоуважаеми и многообични господин Петер,
Позволете на вашата вярна приятелка да ви напише това писмо. Богу било угодно да ми дарува голямо щастие и аз ви каня на 12 октомври на моята сватба. Името му е Меноти и, наистина, не е богат, но много ме обича и е търгувал вече с плодове. Той е хубав, но не е тъй едър и хубав като вас, господин Петер. Ще продава плодове на пазара, а пък аз ще стоя в магазина. Също и хубавата Мариета на съседите ще се жени, но за някакъв чужденец, зидар.

Всеки ден си спомням за вас и на мнозина съм разправяла за вас. Аз ви обичам много, също и светеца, пред когото запалих четири свещи за ваше здраве. И Меноти много ще се радва, ако дойдете на сватбата. Ако ли пък се покаже враждебен спрямо вас, ще му дам да разбере.

За жалост, малкият Матео Спинели, както винаги съм предричала, излезе нехранимайко. Той често ми е крал лимони. Сега го откараха, защото открадна от баща си дванадесет лири и отрови кучето на просяка Джанджиакомо.

Да бъде над вас Божията благословия и тази на светеца. Моята тъга по вас е много голяма.

Ваша покорна и вярна приятелка
А.Н.

Postscriptum

Жътвата беше средна работа. Гроздето хич не го бива, също няма достатъчно и круши, но лимони имахме в изобилие, само че трябваше да ги продаваме много евтино. В Спело се случи ужасно нещастие. Един младеж преби брата си с гребло, не се знае защо, но сигурно е било от ревност, макар че му е роден брат.

За жалост, не можех да се отзова на съблазнителната покана. Изпратих писмено моите благопожелания и отлагах посещението си за идната пролет. После, с писмото в ръка и един подарък от Нюрнберг за децата, се запътих към моя дърводелец.

Там заварих една голяма, неочаквана промяна. Настрани от масата, срещу прозореца, седеше свита една чудновата крива човешка фигура в един стол, който, подобен на детските столчета, имаше отпред масичка. Това беше Бопи, брат на жената на майстора, беден полусхванат изрод, за когото нямаше никъде местенце след скорошната смърт на старата му майка. Против волята си майсторът го бе прибрал временно у дома си и постоянното присъствие на болния сакат хвърляше мрачна сянка върху разстроеното домакинство. Още не бяха свикнали с него; децата се бояха от него, майката го жалеше, смутена и потисната, бащата бе явно огорчен.

Бопи имаше грозна двойна гърбица без врат, голяма глава с груби черти, широко чело, голям нос и хубави, страдалчески уста; очите му бяха светли и кротки и малко боязливи, а неговите забележително малки и хубави ръце постоянно лежаха бели и спокойни върху тясната масичка. Аз също бях смутен и огорчен от бедния неканен гост и същевременно мъчително ми бе да слушам майстора да ми разказва кратката история на болния, докато той седеше настрана, гледаше ръцете си и никой не говореше с него. Сакат си бил по рождение, но завършил основното училище и дълги години можел донякъде да бъде полезен с плетене на слама, докато не се схванал частично от честите пристъпи на подагра, а сега, от години вече, той или лежеше на легло, или седеше в своя чудноват стол, притиснат между възглавниците. Жената си спомняше, че навремето той много и хубаво бил пял, но дълги години не бяха го чували и тук, вкъщи, нито веднъж не беше

пял. И през това време, когато разказвах и говорех за всичко това, той седеше там и гледаше пред себе си. Беше ми неловко и скоро си отидох и през следващите дни не стъпих в дома им.

През целия си живот съм бил силен и здрав, никога не съм боледувал от някаква тежка болест и на страдащите, особено на сакатите, съм гледал със състрадание, но същевременно и с известно презрение; сега съвсем не ми харесваше да видя моя приятел, лек живот в семейството на занаятчията, разстроен от нерадостното бреме на това окаяно съществуване. Поради това отлагах посещението си от ден на ден и напразно размишлявах как бихме могли да се отървем от схванатия Бопи. Все трябваше да се намери някаква възможност да го изпратим срещу малко пари в някоя болница или приют за недъгави. Много пъти исках да отида у майстора, за да се посъветвам с него за това, но все се боях да заговоря за тая работа, без те да ме запитат, и изпитвах детски страх от една среща с болния. Противно ми бе да го виждам и да му подавам ръка.

Така пропуснах една неделя. На втората неделя възнамерявах да направя излет до Юра със сутрешния влак, но после се засрамах от моето малодушие, останах и след обяд отидох у столаря.

С противно чувство подадох ръка на Бопи. Столарят беше гневен и ми предложи да излезем на разходка; дотегнала му била вечната мизерия, както той ми се оплака, и аз се зарадвах, че ще бъде податлив на моите предложения. Жената искаше да остане, но сакатият я помоли и тя да излезе, защото можел да остане самичък. Само да му дадат една книга и чаша вода, след това можели да го заключат и без да го мислят, да го оставят у дома.

И всички ние, които се смятахме за свестни и добродушни хора, го заключихме и отидохме на разходка! И бяхме в настроение, забавлявахме се с децата, радвахме се на хубавото златно есенно слънце и никой от нас не се срамуваше, нито на някой се свиваше сърцето, че бяхме оставили схванатия да лежи сам у дома. По-скоро се радвахме, че сме се отървали за малко от него, дишахме с облекчено сърце чистия слънчев въздух и изобразявахме доволно и почтено семейство, което се радва разумно и с благодарност на Божията света неделя.

Едва когато се отбихме в Гренцаховото Рогче, за да пием по чаша вино, и насядахме около една маса в градината, бащата заговори за

Бопи. Той се оплакваше от досадния гост, вайкаше се за теснотията и новите разноски вкъщи и накрая завърши със смях: „Ето, поне тук, навън, човек може да си отдъхне един час, без да ни боли главата!“

При тези неволно изречени думи изведнъж пред очите ми застана бедният недъгав с умолителен и страдалчески поглед — когото не обичахме, от когото искахме да се отървем и който сега, изоставен и затворен, седеше нажален сам-самичък в полутъмната стая. Сетих се, че скоро ще се мръкне, а той не може да запали лампата или да се приближи до прозореца. И така ще трябва да остави книгата настрана и да седи самичък в полумрака, без разговор и развлечение, в това време, докато ние тук пиехме вино, смеехме се и се забавлявахме. И си спомних как бях разказвал на съседите в Асизи за свети Франческо и как се бях хвалил, че той ме бил научил да обичам всички хора. Защо бях изучавал живота на светеца и наизустил неговата великолепна песен на любовта и търсил неговите следи из умбрийските полета, когато един беден и безпомощен човек лежеше и страдаше там, и аз знаех за това и можех да го утеша?

Една могъща невидима сила сви сърцето ми, притисна го и го изпълни с такъв срам и болка, че затреперех и се почувствах сразен. Сега знаех, че Бог ми говори.

„Поете — казваше той, — ученико на Умбриеча, пророче, който искаш да проповядваш любов на хората и да ги направиш честити! Мечтателю, който жадуваш да доловиш моя глас във ветровете и водите“!

„Ти обичаш един дом — казваше той, — където с теб се държат приятелски и където прекарваш приятни часове! И в същия ден, когато удостоявам с присъствието си този дом, бягаш оттам и размишляваш как да ме изгониш! Светецо! Пророче! Поете!“

Струваше ми се, че бях изправен пред чисто, безупречно огледало, и аз се виждах в него като лъжец, самохвалко, страхливец и подлец. Беше ми болно, тежко, мъчително и ужасно; но това, което в този миг се рушеше, изтъпяваше мъки и се гърчеше наранено, това си струваше да се руши и да загине.

Сопнато и бързо се сбогувах, оставих виното в чашата си и нахапания хляб на масата и се завърнах в града. Във възбудата си бях измъчван от непоносим страх да не би да се е случила някоя беда. Може да е избухнал пожар, безпомощният Бопи може да е паднал от

стола си и да лежи на пода в болки или мъртъв. Виждах го прострян, струваше ми се, че стоя до него и понасям немия укор в погледа на гърбавия.

Запъхтян влязох в града и в къщата, втурнах се по стълбата нагоре и едва тогава си спомних, че стоя пред заключена врата и че нямам ключ. Но моят страх веднага се уталожи. Защото, още преди да застана пред вратата на кухнята, дочух отвътре пеене. Беше странен момент. Със сърцебиене и без дъх стоях върху тъмната площадка на стълбището и се вслушвах в пеенето на затворения сакат, като постепенно се успокоявах. Той пееше тихо, меко и малко жално една народна любовна песен — „Цветенце, бяло-червено“. Знаех, че отдавна не бе пял, и бях трогнат, като подслушвах как използва тишината, за да се развлече малко посвоему.

Тъй е било винаги: покрай сериозните и дълбоки душевни вълнения животът обича и комичното. И сега пак се почувствах смешен и посрамен в моето положение. В моя внезапен страх бях тичал цял час през полята, за да стоя сега без ключ пред вратата на кухнята. Трябваше или да си отида, или викайки през две затворени врати, да предам на недъгавия моите добри намерения. Стоях на стълбата с намерение да утеша клетника, да му покажа съчувствие и да му съкратя времето, а той си седеше вътре, без да подозира нещо, пееше и без съмнение само щеше да се изплаши, ако се бях опитал чрез викове или чукане да му привлека вниманието.

Нищо друго не ми оставаше, освен да си отида. Скитах около час из празнично оживените улици, след това заварих семейството вкъщи. Този път не ми струваше никакво усилие да стисна ръката на Бопи. Седнах до него, завързах разговор и го запитах какво е чел. Хрумна ми да му предлага книги за четене и той ми поблагодари. Когато му препоръчах Еремия Готхелф, се оказа, че познава почти всичките му съчинения. Но Готфрид Келер му беше непознат и аз му обещах да му доставя неговите книги.

На следващия ден, когато донесох книгите, имах възможност да остана насаме с него, тъй като жената тъкмо се канеше да излезе, а мъжът беше в работилницата. Тогава му се изповядах колко се срамувах, че го бяхме оставили вчера сам, и че бих се радвал да посядам понякога при него и да му бъде приятел.

Малкият недъгав обърна малко своята голяма глава към мен, погледна ме и рече: „Благодаря много“. Това бе всичко. Но това обръщане на главата му причиняваше мъка и бе по-ценно от десет прегръдки на един здрав, а погледът му бе тъй светъл и детски хубав, че от срам кръвта ми бликна по лицето.

Сега оставаше да се уреди най-трудното: да говоря със столаря. Намерих за най-добре направо да му изповядам вчерашния си страх и срам. За жалост той не ме разбра, но склони да преговаряме. Прие да издържаме заедно болния като общ гост, тъй че малките разноси по него делихме наполовина и ми бе позволено да го посещавам когато си искам и да гледам на него като на свой собствен брат.

Есента се задържа хубава и топла необикновено дълго. Затова първата ми грижа бе да снабдя Бопи с количка и да го извеждам всеки ден на разходка, повечето пъти придружен от децата.

VIII

Моята съдба е била винаги да получавам от живота и приятелите си много повече, отколкото сам можех да им дам. Така беше с Рихард, Елизабет, с госпожа Нардини и с дърводелеца, така и сега доживях, в зрелите си години и с доста високо мнение за себе си, да стана благодарен ученик на един клет гърбушко. Ако действително някога завърша и издам моята отдавна започната творба, много малко от доброто в нея няма да дължа на Бопи. Започнаха добри, радостни времена, от които ще мога да черпя, докато съм жив. Беше ми отредено да погледна ясно и дълбоко в една великолепна човешка душа, през която болестта, самотата, сиромашията и лошите обноски бяха преминали само като леки прозрачни облаци. Всички дребни пороци, с които огорчаваме и разваляме хубавия си кратък живот, гневът, нетърпението, недоверието, лъжата — всички тия досадни, нечисти циреи, които ни обезобразяват, в този човек бяха изгорели в мъката на едно дълго и дълбоко страдание. Той не бе нито мъдрец, нито ангел, но човек, изпълнен с разбиране и преданост, и който във велики и ужасни страдания и лишения бе научил да не се срамува да бъде слаб, а да се предаде на Божията воля.

Веднъж го запитях как успява да се справя със своето постоянно болно и безсилно тяло.

— Много просто — усмихна се той добродушно. — Аз и болестта водим вечна война помежду си. Спечелвам някоя битка, губя друга и така се боричкаме постоянно, а понякога и двамата кротуваме, сключваме примирие, наблюдаваме се, шпионираме се, докато някой от нас пак не стане нахален и войната не започне наново.

Дотогава вярвах, че имам вярно око и че съм добър наблюдател. Но и тук Бопи стана мой учител, който непрекъснато ме учудваше. Тъй като той много обичаше природата и особено животните, водех го често в зоологическата градина. Там прекарвахме прелестни часове. За кратко време Бопи опозна всяко отделно животно и тъй като винаги носехме хляб и захар, и животните ни опознаха и ние се сприятелихме

с много от тях. Особени предпочитания имахме към тапира, чиято единствена добродетел, обикновено чужда на неговия род, бе чистотата. Иначе го намирахме високомерен, тъп, недружелюбен, неблагодарен и ужасно лаком. Другите животни, а именно слонът, сърнатата и дивите кози, дори рошавият бизон, винаги показваха за получената захар известна благодарност, като ни поглеждаха доверчиво или се оставяха с удоволствие да ги погала. При тапира нямаше помен от всичко това. Щом приближавахме до него, той се появяваше бързо до оградката, ядеше полека и лениво каквото му подавахме и когато виждаше, че нищо вече няма да го огрее, се оттегляше без да ни погледне. В това съзирахме признак на гордост и характер и понеже той нито просеше, нито благодареше за подаденото, а го взимаше благосклонно като установен данък, нарекохме го митничаря. Тъй като Бопи повечето пъти не можеше сам да храни животните, понякога се повдигаше спор дали тапирът е получил достатъчно, или му се пада още някое късче. Преценявахме това с такава обективност и аргументираност, като че ли пишехме някакъв държавен акт. Веднъж бяхме отминали вече тапира, когато Бопи изказа мнение, че трябва да му дадем още една бучка захар. Върнахме се обратно, обаче завърналият се междувременно върху своето сламено легло тапир ни поглеждаше надменно и не искаше да дойде до оградката.

— Молим покорно за извинение, господине митничарю — извика му Бопи, — мислех, че сме объркали сметката с една бучка захар.

След това идваше ред на слона, който, изпълнен с очакване, тъпчеше наоколо, клатушкаше се насам-натам и протягаше към нас своя топъл подвижен хобот. Него Бопи можеше да храни сам и той гледаше с детска радост как гигантът прегъва към него гъвкавия си хобот, взима хляба от гладката му ръка и ни гледа хитро и благосклонно с веселите си малки очички.

Спазарих се с един пазач да оставям Бопи с количката в градината, когато няхах време да стоя при него, тъй че и през такива дни той можеше да седи на слънце и да гледа животните. След това ми разказваше за всичко, което бе видял. Особено впечатление му правеха вежливите обноски на лъва към неговата съпруга. Щом тя се изтегна да си почива, той веднага променял направлението на своето вечно

ходене насам-натам, тъй че да не я докосва, нито да я безпокои или да минава през нея. Най-много Бопи се забавляваше при видрата. Той не се уморяваше да гледа гъвковите плавателни и гимнастични упражнения на пъргавото животно и да им се радва усмихнат, докато той самият лежеше неподвижен в своя стол и всяко движение на главата и ръцете му струваше усилие.

Беше един от най-хубавите есенни дни, когато разказах на Бопи за моите две влюбвания. Бяхме станали толкова близки, че аз не можех да премълча пред него тези нито радостни, нито славни преживявания. Той слушаше приятелски и сериозно без да продума.

По-късно обаче ми изповяда своето желание да види веднъж Елизабет, белия облак, и ме помоли да не забравя, ако случайно някога я срещнем на улицата.

Тъй като това не се случи и времето започна да става хладно, отидох у Елизабет и я помолих да достави тая радост на бедния гърбав. Тя склони и в уречения ден отидох да я взема и придружа до зоологическата градина, където Бопи чакаше в количката. Когато красивата, изящно облечена и изтънчена дама подаде ръка на недъгавия и се наведе малко над него и бедният Бопи с просияло от радост лице обърна големите си добри очи с благодарност, почти нежно към нея, аз не можех да отсъдя кой от двамата в този момент бе по-красив и по-близък до сърцето ми. Госпожата каза няколко ласкави думи, гърбушкото не отделяше светналия си поглед от нея, а аз стоях настрана и се чудех, че виждам ръка в ръка тези двама хора, които ми бяха най-мили и които животът бе разделил с широка пропаст. Бопи говореше целия следобед само за нея, хвалеше нейната хубост, нейното изящество, нейната добрина, нейните дрехи, жълти ръкавици и зелени обувки, нейната походка и поглед, гласа ѝ и хубавата и шапка.

Междувременно Бопи беше прочел „Зеленият Хенрих“ и „Селдвилските разкази“ и тъй се беше вживял в тези единствени на света книги, че Панкрац Сърдитко, Албертус Цвихан и Справедливите гребенари ни бяха станали общи, мили приятели. Известно време се колебаех дали да му дам нещо от К. Ф. Майеровите книги, но ми се стори, че той не може да оцени почти латинската пластичност на неговия извънредно стегнат език, а също се колебаех да разкрия пропастите на историята пред тези ясни, кротки очи. Вместо това му разказвах за свети Франческо и му дадох да чете разказите на

Мьорике. Забележително бе неговото признание, че нямало тъй да се радва на приказката за хубавата Лау, ако не беше стоял толкова често пред басейна на видрата и през това време не се беше отдавал на разни чудновати водни фантазии.

Забавно бе как ние двамата полека-лека започнахме да си говорим на ти. Никога не бях му предлагал това, а и той нямаше да го приеме, но то дойде от само себе си; все по-често си казвахме „ти“ и един ден, когато го забелязахме, трябваше да се засмеем и да го оставим така завинаги.

С настъпващата зима, когато нашите разходки станаха невъзможни и аз сега пак прекарвах по цели вечери в стаята на Бопи, след някое време забелязах, че моето ново приятелство не ми беше паднало току-тъй от небето, без никаква неприятност. Столярят беше постоянно навъсен, недружелюбен и мълчалив. Все повече го ядосваше не само тягостното присъствие на безполезния храненик, но не по-малко и моето отношение спрямо Бопи; случваше се по цели вечери да си бръщолевя в настроение с недъгавия, когато стопанинът седеше гневен настрана, с вестник в ръка. Беше се спречкал и с жена си, иначе необикновено търпелива, защото този път тя здраво държеше на своето и по никой начин не се съгласяваше Бопи да бъде настанен на друго място. Много пъти се опитвах да го успокоя или да му предложа някой нов план, но беше невъзможно да се разберем. Дори започна да се заяжда, да се подиграва на приятелството ми с недъгавия и да огорчава живота му. Наистина, болният и аз, който всеки ден седях с часове при него, бяхме досадно бреме в и без това тясното жилище, но все се надявах, че столарят ще се сдружи с нас и ще обикне Бопи. Накрая, каквото и да правех, или обиждах столаря, или онеправдавах Бопи. Тъй като мразя прибързаните и насилствени решения — още в Цюрих Рихард ме бе кръстил Петер Кунктатора — аз чаках дълги седмици и постоянно се измъчвах от страха да не загубя приятелството на единия, а може би и на двамата.

Растящото недоволство от тези неопределени отношения пак ме накара да ходя по-често в кръчмите. Една вечер, когато тази досадна разправия пак ме бе ядосала особено, отидох в една малка вадлендерска кръчма и залях яда си с няколко литра вино. За пръв път след две години с мъка се държах на краката си, докато се прибирах. На другия ден, както винаги след препиване, бях в добро, ведро

настроение и окуражен отидох у столаря, за да сложа веднъж завинаги край на комедията. Предложих му да ми предаде изцяло Бопи; той изглеждаше склонен и след няколкодневно размишление действително се съгласи.

Наскоро след това се пренесох с моя беден гърбушко в една новонаета квартира. Струваше ми се, че се бях оженил, тъй като вместо обикновената ергенска стая трябваше да уредя истинско малко домакинство за двама ни. Но тръгна, макар че в началото направих много нещастни опити в домакинството. За почистване и миене идваше едно момиче, яденето ни донасяха вкъщи и наскоро и на двама ни стана много удобно и добре от съвместното съжителство. По онова време необходимостта да се откажа за в бъдеще от моите безгрижни малки или по-големи пътувания не ме плашеше. Когато работех, мълчаливата близост на приятеля дори ме успокояваше и насърчаваше. Дребните услуги, от които болният имаше нужда, бяха за мен нови и в началото не твърде приятни, особено събличането и обличането; но моят приятел бе тъй търпелив и благодарен, че аз се срамувах от себе си и се мъчех грижливо да му услужвам.

* * *

Рядко се вестях при професора, по-често ходех при Елизабет, чийто дом въпреки всичко ме привличаше с постоянен чар. Там седях, пиех чай или вино, слушах домакинята да свири и в това време изпадах понякога в сантименталност, макар че винаги бях готов пръв сам да се надсмея над всички тия Вертеровски настроения у мен. Мекушавият младежки любовен егоизъм без съмнение беше вече окончателно изчезнал у мен и истинското отношение между нас бе една грациозна, приятелска война; и наистина, рядко се срещаме, без да се препираме най-приятелски. Подвижният, малко разглезен по женски ум на духовитата жена не се погаждаше зле с моето влюбено и същевременно наежено същество, и тъй като и двамата искрено се уважавахме, толкова по-енергично можехме да влизаме в борба за всяка нищожна дреболия. Особено смешно ми бе да защитавам пред нея ергенския живот — пред жената, за която неотдавна на драго сърце щях да се оженя за цял живот. Дори си позволявах да я поднасям за

мъжа й, който беше добро момче и се гордееше със своята духовита жена. Старата любов продължаваше тихо да гори в мен, само че не беше вече предишният претенциозен фойерверк, а една хубава трайна жарава, която подмладява сърцето и над която в нужда безнадеждният стар ерген можеше да си погрее пръстите през зимните вечери. Откакто Бопи ми бе станал много близък и ме беше обгърнал с чудната атмосфера на постоянна, честна обич, можех без опасност да оставя моята любов да живее в мен като лъч от младост и поезия.

При това Елизабет от време на време с нейната чисто женска злобичка ми даваше случай да отрезвявам и да се радвам от сърце на моята ергенска свобода.

Откакто Бопи заживя с мен, все повече и повече занемарявах дома на Елизабет. С Бопи четяхме книги, прелиствахме пътеписи и дневници, играехме на домино; взехме си едно къдраво кученце; наблюдавахме от прозореца настъпващата зима и всеки ден водехме безкрайни умни и глупави разговори. Болният бе придобил висш поглед за света, обективно съзерцание на живота, сгръно от добродушен хумор, от което се учех всеки ден. Когато заваляха големите снегове и зимата разстла пред прозорците своята чиста красота, ние с момчешка радост се разположихме около камината в приятна домашна идилия. Изкуството да познаваш хората, което толкова дълго време напразно търсех, сега научих така, между другото. Сега Бопи като тих и проникателен наблюдател беше изпълнен с образи от живота на своята предишна среда и, веднъж започнал, можеше да разказва увлекателно. Сакатият човек беше опознал през своя живот не повече от три дузини хора и никога не беше плавал по голямото течение; въпреки това той познаваше живота много по-добре от мен, защото бе свикнал да съзира и най-дребното и да намира във всеки човек извор на преживявания, радост и познание. И нашето любимо удоволствие, както по-рано, така и сега, бе радостта ни в царството на животните. За животните от зоологическата градина, които не можехме вече да посещаваме, сега измисляхме най-разнообразни приказки и басни. Повечето от тях не разказвахме, а ги импровизирахме като диалози, например любовно обяснение между два папагала, семейни кавги между бизоните, вечерни разговори на глиганите.

— Как сте, господин Порчо?

— Благодаря, Кума Лисо, карам я. Вие нали знаете, когато ме заловиха, умря милата ми женица. Наричаха я Глади Опашка, както имах вече честта да ви кажа. Един бисер, казвам ви, е по-малко...

— Ах, оставете тия стари неволи, съседе; ако не се лъжа, много пъти вече сте ми разказвали за бисера. Мили Боже, човек живее един живот — не трябва да си вгорчава малкото радост, която му остава.

— Моля, Кума Лисо, ако познавахте моята съпруга, само тогава щяхте да ме разберете.

— Разбира се, разбира се. Та така, викаха й Глади Опашка? Хубаво именце, гальовно! Но какво щях да кажа — не сте ли забелязали, че проклетите врабци са се развилнели? Намислила съм нещо...

— За врабците ли?

— За врабците. Ето какво: да сложим малко хляб пред решетката, да се притаим и да чакаме пакостниците. Да пукна, ако поне една от тия гадинки не ни падне в ръчичките. Какво ще кажете?

— Чудесно, съседе!

— И така, бъдете така добър да сложите малко хляб ей там. Така, добре! Не е зле да го побутнете малко по-насам, тогава и за двама ни ще бъде по-удобно. За жалост, останала съм сега съвсем без средства. Така е добре. Сега да си отваряме очите. Нека да приклепнем тук, да си затворим очите — пшт, едно прехвърква насам! (Пауза).

— Е, Кума Лисо, няма ли още нищо?

— Ех, че сте нетърпелив! Като че за пръв път излизате на лов. Един ловджия трябва да чака, да чака и пак да чака. И така, още веднъж!

— Я, къде изчезна хлябът?

— Извинете?

— Хляба го няма.

— Не е възможно! Я! Наистина — няма го! Дявол да го вземе! Явно пак е проклетият вятър.

— Мен пък друго ми минава през ума. Струва ми се, че вие одеве нещо дъвчехте.

— Какво? Нещо съм дъвчела? Какво да дъвча?

— Ами май хляб.

— Вие ме оскърбявате с вашите предположения, господин Порчо. Наистина, трябва да преглътнем някоя и друга дума от един

съсед, но това вече е прекалено. Прекалено, ви казвам. Разбрахте ли? Я гледай, аз съм била изяла хляба! Я го виж ти него! Най-напред трябваше да слушам за хиляден път тая изтъркана история за бисера, после хрумва ми на ума добра мисъл, поставяме хляба навън.

— Аз го поставих. Аз дадох хляба.

— Поставяме хляба навън, спотайвам се и слухтя, всичко върви добре и ето, вие се намесвате с вашето дърдорене — врабците отлитат, а ловът отива по дяволите и на всичко отгоре — аз съм била изяла хляба! Няма скоро да ме видите.

Така минаваха следобедите и вечерите леко и бързо. Аз бях в най-добро настроение, работех леко и бързо и се чудех, че по-рано бях тъй ленив, начумерен и недоволен. Най-добрите времена с Рихард не бяха по-хубави от тези тихи, весели дни, когато снежинките танцуваха навън и ние двамата, заедно с кученцето, се разполагахме удобно около камината.

По това време моят мил Бопи извърши своята първа и последна глупост. Наистина, в моята задоволеност аз бях като сляп и не виждах, че той страдаше повече от всеки друг път. Но от голяма скромност и обич той се правеше, че е още по-добре, не се оплакваше, дори не ми забраняваше да пуша, макар че след това нощем в леглото си страдаше, кашляше и охкаше тихичко. Веднъж, съвсем случайно, когато пишех късно през нощта в стаята си, съседна на неговата, дочух как охкаше. Бедното създание беше съвсем изплашено, когато влязох ненадейно в спалнята му с лампата в ръка. Поставих лампата настрана, седнах на леглото му и започнах да го разпитвам. Дълго време той се опитва да извърта, но най-сетне призна.

— Не е толкова лошо — каза той боязливо. — Само тия спазми на сърцето при някои движения и понякога при дишането.

Той се извиняваше, като че ли влошаването на болестта му беше някакво престъпление!

На сутринта отидох за лекар. Беше хубав, ясен мразовит ден и по пътя моята угнетеност и загриженост се поразведриха, дори замечтах за Коледа и мислех как да зарадвам Бопи. Лекарят беше още у дома и по моя настойчива молба дойде с мен вкъщи. Потеглихме в неговата удобна кола, изкачихме се по стълбата, влязохме в стаята при Бопи и започна преглеждането, чукането и слушането, и когато лекарят стана по-сериозен и гласът му по-мек, цялата ми веселост се изпари.

Подагра, сърдечна слабост, сериозен случай — аз слушах и записвах всичко и се учудвах, че изобщо не се възпротивих, когато лекарят заповяда пренасянето му в болница.

След обяд пристигна болничната кола и когато се завърнах от болницата, ми стана ужасно тежко вкъщи, където кученцето се умилкваше около мен и големият стол на болния стоеше настрана, и по-нататък — изпразнената стая.

Такава е любовта. Тя донася страдание и аз много страдах по онова време. Но толкова малко значение има дали страдаме, или не! Стига да живеем интензивно и да се чувстваме малката жизнена нишка, която ни свързва с всичко живо, и стига любовта да не угасне! Бих дал всичките си хубави дни, които съм преживял, ако в замяна можех още веднъж да погледна в Светая Светих, както по онова време. За очите и сърцето е горчива болка, пречупват се и лошите бодли на напетата гордост и сомнение, но след това човек става тъй кротък, тъй смирен, тъй зрял и пожизнен в душата си! Още тогава с малката Аги една част от моето старо същество бе умряла. Сега гледах моя гърбушко, комуто бях дарил всичката си обич, с когото бях делил живот, да страда и бавно, бавно да умира, и аз страдах с него всеки ден и взимах моя дял от ужасното и свещеното в смъртта. Бях още новак в *ars amandi*^[1], а трябваше веднага да започна сериозното изучаване на *ars moriendi*^[2]. Не премълчавам за онова време, както премълчах за Париж. Искам да говоря за него високо, като жена за своята сватба и като старец за своите момчешки години.

Виждах да умира един човек, чийто живот бе само страдание и обич. Слушах го да се шегува като дете, когато чувстваше в себе си работата на смъртта. Виждах неговия поглед да ме търси в тежко страдание, не за да проси нещо от мен, а за да ме окуражи и да ми покаже, че спазмите и мъките бяха оставили непокътнато най-доброто у него. След това очите му широко се разтваряха и неговото увехнало лице вече не се виждаше, а само блясъкът на големите му очи.

— Искаш ли нещо, Бопи?

— Разкажи ми нещо — за тапира например.

И аз започвах да разказвам за тапира — той си затваряше очите и аз с мъка говорех с обикновения си тон, защото плачът постоянно ме задушаваше. И когато мислех, че той не ме чува вече или е заспал, веднага млъквах. Но той пак си отваряше очите.

— И после?

И аз разказвах по-нататък за тапира, за кученцето, за моя баща, за малкия зъл Матео Спинели, за Елизабет.

— Да, тя се омъжи за един глупак! Винаги е било така, Петер!

Често неочаквано заговаряше за смъртта.

— Не е шега, Петер. И най-тежката работа не е тъй тежка като умирането. Но накрая и това се превъзмогва. Когато мъката свърши, ще мога да се смея. И има защо да се умира, ще се избавя от една гърбица, от един къс крак и от една парализирана кълка. Но за теб някога ще бъде жалко за твоите широки плещи и хубави, здрави крака.

И веднъж, през последните си дни, той се събуди от една малка кратка дрямка и каза съвсем високо:

— Няма такова небе, за каквото говори свещеникът. Небето е много по-хубаво. Много по-хубаво.

Жената на столаря идваше често и умело проявяваше своето участие и желание да помогне. За мое голямо съжаление, столарят никога не се появи.

— Какво мислиш — запитах веднъж Бопи, — на небето дали има и тапири?

— О, да — отговори той, като кимна. — Там има всички видове животни, също и диви кози.

Доиде Коледа и ние си устройхме малък празник до неговото легло. Сви силен студ, снегът се стопи, пак падна нов сняг върху поледицата, но аз нищо не забелязвах. Чух, че Елизабет била родила момче, и пак го забравих. Пристигна едно смешно писмо от госпожа Нардини, прочетох го отгоре-отгоре и го оставих настрана. Работата си свършвах набързо, с постоянното съзнание, че всеки час бе загубен за мен и за болния. След това тичах запъхтян и нетърпелив в болницата, а там властваше тишината и седях по половин ден до леглото на Бопи, потънал в замечтан, дълбок покой.

Преди смъртта си той прекара няколко по-добри дни. Чудно бе, че току-що изтеклото време като че беше изчезнало от паметта му и той живееше само в предишните времена. Цели два дни не говореше за нищо друго освен за майка си. Той и не можеше да говори дълго време, но и през дългите паузи се виждаше, че мисли за нея.

— Твърде малко съм ти разказвал за нея — съжаляваше той, — не трябва да забравяш нищо, което се отнася до майка ми, иначе скоро

няма да има човек, който да знае за нея и да ѝ бъде благодарен. Добре би било, Петер, ако всички хора имаха такава майка. Тя не ме захвърли в приюта за бедни, когато не можех вече да работя.

Той лежеше и дишаше с мъка.

— Тя най-много ме обичаше от всичките си деца и ме държа при себе си до смъртта си. Братята се изселиха, сестрата се ожени за столаря, но аз останах у дома и колкото и бедна да беше, никога не ми е дала да го почувствам. Не трябва да забравяш моята майка, Петер. Тя беше съвсем дребничка, може би още по-малка от мен. Когато ми подаваше ръка, струваше ми се, че някакво съвсем малко птиченце каца върху мен. Едно детско ковчеже ще я побере, казваше съседът Рютиман, когато се спомина.

И него също; едно детско ковчеже щеше да го побере. Той беше тъй загубен и малък в своето чисто болнично легло и ръцете му изглеждаха като болни женски ръце, дълги, тесни, бели и малко свити. Когато преставаше да бълнува за майка си, аз идвах на ред. Той говореше за мен като че не бях там.

— Той си е без късмет, наистина, но това не му е навредило. Майка му много рано е умряла.

— Познаваш ли ме, Бопи? — питах аз.

— О, да, господин Каменцинд — отговаряше шеговито и тихичко се смееше. — Да можех само да запая — рече веднага след това.

В предпоследния си ден запита още:

— Много ли ще струва тук в болницата? Да не излезе много скъпо?

Но не дочака отговор. Една лека червенина се появи на бялото му лице, той затвори очи и известно време изглеждаше като извънредно щастлив човек.

— Свършва — каза сестрата.

Но той отвори очи още веднъж, погледна ме дяволито и тъй си помръдна веждите, като че искаше да ми кимне. Аз станах, сложих ръка под лявото му рамо и полека го повдигнах, от което винаги му ставаше добре. Така, лежейки върху моята ръка, той изкриви още веднъж устните си в болка, после изви малко главата си настрана и потрепери, като че изведнъж му стана студено. Това беше освобождението.

— Добре ли ти е, Бопи? — запитах го аз. Но той вече се беше избавил от своите страдания и изстиваше в ръцете ми. Беше на седми януари, в един часа по обяд. До вечерта приготвихме всичко и малкото изродено телце лежеше спокойно и чисто, без да се промени, докато дойде време да го вдигнем и погребем. През тези два дни постоянно се чудех, че не бях нито особено натъжен, нито пък можех да заплача. Бях преживял тъй дълбоко раздялата и прощаването по време на боледуването му, че не бе останало почти нищо и надвисналите везни на скръбта бавно и леко пак се изкачиха.

Въпреки това, стори ми се, че бе дошло време да напусна града и да си отдъхна някъде — по възможност на юг — сериозно да обтегна на тъкаческия стан грубо нахвърляните нишки на моето творение. Имах малко спестени пари и така запратих настрана литературните си задължения и се готвех да замина с пукването на пролетта. Най-напред до Асизи, където продавачката на зеленчук очакваше моето посещение, после в някое по възможност тихо планинско гнездо, за сериозна работа. Струваше ми се, че бях видял доста от живота и смъртта, за да си позволя и аз да кажа своята дума пред света. В приятно нетърпение очаквах март и в ушите ми вече кънтяха енергичните италиански изрази, гъделичкаше ме ароматният мирис на ориза, портокалите и виното киянти. Планът ми беше безупречен и колкото повече го обмислях, толкова повече ме задоволяваше. И не беше зле да се порадвам преди това на виното киянти, защото всичко излезе наопаки.

Едно живо, във фантастичен стил писмо от кръчмаря Нидегер ми известяваше през февруари, че на село бил паднал голям сняг, че не било добре нито за добитъка, нито за хората и че работата на господин баща ми не била твърде добра и в края на краищата, не би било зле да изпратя пари или сам да дойда. Тъй като не ми се щеше да пращам пари и действително се загрижих за стареца, трябваше да отпътувам. Пристигнах през един мрачен ден и в снежната виелица не се виждаха нито планини, нито къщи, и добре че познавах пътя дори слепешката. Старият Каменцинд, въпреки очакването ми, не беше на легло, а седеше окаян и мълчалив в ъгъла до печката, нападнат от една съседка, която току-що му бе донесла мляко и сега основателно и усърдно му четеше молитва за неговия лош живот, без да се смути от моето влизане.

— Я виж, Петер е тук — каза побелелият грешник и ми намигна с лявото око.

Но тя продължаваше невъзмутимо своята проповед. Аз седнах на един стол и чаках да се пресуши изворът на любовта ѝ към ближния и установих, че в нейната реч някои глави подхождаха и за мен. Междувременно гледах как снегът се топи по палтото и обувките ми и образува около мен първо едно влажно петно, а после тихо езерце. Едва когато жената свърши, дойде ред на официалното посрещане, в което и тя взе участие по най-сърдечен начин.

Баща ми беше много отпаднал. Пожелаях пак да се грижа за него, както при първия ми кратък опит. И така, моето отпътуване в онова време не беше от полза и понеже нуждата от мен сега беше по-голяма, аз все пак можех да изям попарата, която ми се падаше. Най-сетне не можех да изисквам от един упорит стар селянин, който и в своите подобри времена не е бил огледало на добродетелта, да стане нежен заради старческите си недъзи и да се трогне от синовната обич. А и баща ми ни най-малко не се показва такъв, а беше колкото по-болнав, толкова по-противен, и ми се отплащаше, ако не с лихвите, то поне честно и почтено за всички мъки, които някога му бях причинил. Наистина, той беше мълчалив и предпазлив в думите си, но разполагаше с множество силни средства да покаже без думи, че е недоволен, ядосан и наежен. Понякога се чудех дали и аз на стари години няма да стана такова ужасно недоволен старче. С пиенето той все едно че беше се простил и чашата с добро южно вино, която му наливах два пъти на ден, пиеше с кисело лице, защото веднага занасях пак шишето в празния зимник, чийто ключ никога не оставях у него.

Едва към края на февруари настъпиха онези ясни седмици, които правят зимата във високите планини тъй великолепно. Високите, покрити със сняг планински стени се открояваха на синьото като синчец небе и изглеждаха невероятно близки в прозрачния въздух. Пасищата и склоновете лежаха покрити със сняг — със снега на планинската зима, тъй бял, тъй кристален и резливо ароматен, какъвто никога не е в долините. Върху малките хълмчета слънцето по пладне празнува блестящи празненства, в котловините и по склоновете лежат тъмносини сенки и след дългия снеговалеж въздухът е тъй съвършено пречистен, че всяко едно поемане от него е наслада. По малките хълмчета децата се пързаят и веднага след пладне на улицата

старците се припичат на слънце, когато гредите на покрива пукат от студ. Посред белите снежни поля лежи тихо и синьо никога незамръзващото езеро, по-хубаво от всяко друго време през лятото. Всеки ден преди обяд извеждах баща си пред вратата и гледах как грееше на хубавата слънчева топлина своите потъмнели, възлести пръсти. След малко той започваше да кашля и да се оплаква от студа. Това беше една от неговите невинни хитрости, за да изкопчи от мен една ракийка; защото нито кашлицата, нито студът бяха истински. И той получаваше по чашка енциян или малък абсент и започваше все по-малко да кашля и се радваше зад гърба ми, че ме е надхитрил. След обяд го оставях сам, обувах обувките си за сняг и скитах по няколко часа нагоре из планините, докато можех, и се завръщах у дома, седнал върху един чувал, който носех със себе си, като върху шейна, през полегатите снежни поля.

Когато дойде времето за моето отпътуване за Асизи, имаше още един метър сняг. Едва през април се запролети и започна бързо, пакостно топене на снеговете, каквото от години не беше виждано в нашето село. Денем и нощем се чуваше виенето на фьона, кълтежът на далечните преспи и ожесточеното бучене на пороищата, които свличаха големи скали и разтрошени дървета и ги захвърляха по нашите бедни тесни нивици и овощни градини. Възбудата от фьона не ме оставяше да спя, всяка нощ слушах поразен и изпълнен със страх виенето на бурята, грохота на преспите и прибоя на бясното езеро. В това трескаво време на страхотни пролетни борби победената любовна мъка още веднъж ме връхлетя с такава сила, че станах през нощта, легнах на прозореца и в горчиви страдания отправях в бурята любовта си към Елизабет. От онази топла цюрихска нощ, през която бях лудувал върху хълма над къщата на италианската художничка, никога страстта не ме беше завладявала тъй ужасно и непобедимо. Често ми се струваше, че красивата жена стои съвсем близо до мен и ми се усмихва, но щом пристъпвах, за да я приближа, тя бягаше назад. Откъдето и да идвах, мислите ми неизбежно се завръщаха при този образ и аз, подобно на ранен, не можех да се въздържа да не човъркам все наново сърбящата рана. Срамувах се от себе си, което беше колкото мъчително, толкова и безполезно, проклинах фьона и тайно изпитвах покрай всички мъки все пак затаено, топло чувство на наслаждение,

също както в момчешките години, когато мислех за хубавата Рези и когато морната тъмна вълна ме обливаше.

Разбрах, че тази болка няма лек, и се опитах поне малко да работя. Започнах да се готвя за изграждане на моята творба, написах няколко етюда, но скоро разбрах, че още не му беше дошло времето. Между това от всички страни пристигаха лоши вести от бурята и в самото село поразиите се умножиха. Язовеите бяха наполовина разрушени, много къщи, плевни и обори бяха силно повредени; от другите общини пристигнаха бежанци без покрив, навсякъде жалби и нужда, а никъде пари. За мое щастие, през това време кметът ме повика в своята стая и ме запита не бих ли желал да се притека на помощ на комитета за подпомагане в общата беда. Вярвах, че ще мога да се застъпя за общината пред управлението на кантона и чрез вестниците да подканим страната към участие и парична помощ. Това дойде тъкмо навреме, за да забравя моите лични безплодни страдания заради едно по-сериозно и по-достойно дело, и аз се залових отчаяно за работа. Чрез писма успях да привлека бързо няколко лица в Базел за събиране на помощи. Кантонът, както си знаехме отпреди, нямаше пари и можеше да изпрати на помощ само няколко работници. Тогава се обърнах към вестниците с призови и дописки; писма и въпроси започнаха да пристигат и покрай преписката трябваше още да се разправам с коравите селски глави в общинския съвет.

Тези няколко седмици на сериозна, но наложителна работа ми подействаха добре. Когато постепенно работите се оправиха и аз не бях вече толкова нужен, ливадите наоколо вече се зеленееха и в безгрижното и заляно от слънце езеро се оглеждаха сини очистените от сняг склонове. Баща ми прекарваше по-сносни дни и моите любовни мъки, подобно на калните остатъци от лавините, бях изчезнали и се бяха стопили. По-рано по това време баща ми боядисваше лодката, майка ми поглеждала откъм градинката, а аз зяпах работещия старец, облаците от дима на лулата му и жълтите пеперуди. Сега нямаше вече лодка за боядисване, майка ми отдавна беше умряла, а баща ми ходеше сърдит и начумерен из занемарения дом. За миналите времена ми напомняше още и вуйчо ми Конрад. Често го взимах със себе си за чаша вино, без да ни види баща ми, и го слушах да разказва и да си спомня за своите многобройни проекти с добродушен смях, но не и без гордост. Нови по това време той вече не

правеше, старостта бе сложила и върху него своя рязък отпечатък, въпреки това в неговото изражение и понякога и в смеха му имаше нещо момчешко или младежко, което ми харесваше. Често той ми бе утеха и развлечение, когато у дома не можех повече да понасям стареца. Взимах го със себе си в кръчмата, той ситнеше бързо до мен и се мъчеше да подравни своите изкривени, безжизнени крака в такт с моите стъпки.

— Стягай платната, вуйчо Конраде! — ободрявах го аз и по повод на платната винаги ставаше дума за нашата стара лодка, която не съществуваше вече и която той оплакваше като някакъв любим покойник. Тъй като и на мен също старата вещ бе мила и сега ми липсваше, спомняхме си за нея и за всичките случили се с нея истории до най-малките подробности.

Езерото бе все тъй синьо, както по-напред, слънцето не по-малко празнично и топло и аз често се заглеждах след жълтите пеперуди и ми се струваше, че оттогава всъщност малко нещо се е променило и че ще мога пак да се изтегна в ливадите и да забленувам момчешки мечтания. Че това не беше така и че аз бях вече изживял завинаги един добър дял от моя живот, в това можех да се убедя всеки ден, когато се миех, и главата ми с големия нос и горчиви устни лъсваше в ръждясалия леген. Нещо повече: старият Каменцинд беше насреща ми, за да не изпадна в заблуда относно промените на времето, и когато исках да се пренеса напълно в настоящето, трябваше само да отворя тясното чекмедже в моята стая, където лежеше и спеше бъдещото ми творение, състоящо се от вързоп стари скици и шест-седем варианта. Но аз рядко отварях това чекмедже.

Покрай грижите за стария, доста работа ми създаваше и подреждането на нашето занемарено домакинство. По пода зееха дупки, печката и огнището бяха повредени, пушеха и миришеха, вратите не се затваряха и стълбата за тавана, където едно време се играеше театърът на бащините наказания, беше опасна за живота. Но преди да се поправи нещо, трябваше да се наостри брадвата, да се стегне трионът, да се намери чукът и да се съберат гвоздеи, после трябваше от гниещите остатъци на някогашния куп дърва да се отберат по-добрите късчета. При поправката на сечивата и старото точило вуйчо Конрад малко ми помагаше, но той беше вече много стар и грохнал, за да бъде що-годе полезен. И тъй, трябваше да разранявам

своите меки писателски ръце в коравото дърво, въртях разклатеното точило, катерех се по протеклия навсякъде покрив, ковях, чуках, покривах, режах, при което моят надебелял врат се покриваше с пот. Понякога с едно замахване на чука прекъсвах работата, а особено при проклетото кърпене на покрива — разполагах се и засмуквах отново полуугасналата си цигара, гледах дълбоката синева на небето и се наслаждавах на леността си в радостно съзнание, че баща ми вече не можеше да ме преследва и гълчи. Минаваха ли съседи, жени, старци и ученици, за да украся своето безделие, завързвах с тях приятелски съседски разговор и постепенно за мен се разчу, че съм човек, с който могат да се разменят две свестни думи.

— Жега е днес, Лизбето!

— Наистина, Петер. Какво правиш?

— Покрива кърпя.

— Не вреди, вярно, отдавна трябваше.

— Така, така.

— Какво прави старецът? Наближава ли седемдесетте?

— Осемдесет, Лизбето, осемдесет! Представяш ли си и ние един ден да достигнем тая старост? Не е шега.

— Истина е, Петер, но сега трябва да вървя, че мъжът чака ядене. Лека ти работа!

— Сбогом, Лизбето.

И когато тя, с гърнето, вързано в кърпа, продължаваше пътя си нататък, аз пусках облаци дим във въздуха, гледах след нея и се замислях как хората можеха с такова усърдие да вършат своята работа, когато аз цели два дни ковях една и съща греда. Най-послед покривът все пак бе закърпен. Баща ми, нещо необикновено, се интересуваше от това и тъй като не можех да го замъкна на покрива, трябваше да му опишвам всичко подробно и да му давам сметка за всяка летва, при което не мина без хвалба от моя страна.

— Добре — одобряваше той, — добре, но никак не вярвах, че ще свършиш тая година.

* * *

Сега, като се задълбочавам в моите пътувания и преживявания и размишлявам върху тях, драго ми е и ме е яд, че и аз потвърждавам старото правило: мястото на рибите е във водата, а на селяните на село, и въпреки всички хитрувания, един нимиконски Каменцинд не може да стане гражданин и светски човек. Започвам да намирам това в реда на нещата и ми е драго, че моето неумело търсене на щастие в света пак ме доведе, въпреки волята ми, назад в старото кътче, между езерото и планините, където ми е мястото и където моите добродетели и пороци, особено пороците, са нещо обикновено и наследствено. Там, в чужбина, бях забравил за родината си и не бях далеч от мисълта да се смятам за рядко и забележително растение; сега виждам, че това е бил само нимиконският дух, който се е проявявал в мен и не е можел да се нагоди към обичаите на останалия свят. Тук на никой не идва наум да ме смята за чудак и когато гледам моя стар баща или вуйчо Конрад, струва ми се, че и аз съм доста добър син и племенник. Моите няколко хвъркания тук-там из царството на духа и така нареченото образование могат успешно да се сравнят с прочутото вуйчово пътуване с платноходката, само че откъм пари, труд и хубави години те са ми стрували много повече. Също и по външност съвсем съм заприличал на тукашните хора, откакто братовчед ми Куони ми подстригва брадата и откакто започнах пак да нося селските гащи с колан и да ходя по ръкави — и когато един ден побелея и остарея, незабелязано ще взема мястото на баща ми и неговата малка роля в селския живот. Хората знаят само, че съм бил дълги години в чужбина и, разбира се, аз се пазя да не узнаят какъв мизерен занаят съм упражнявал там и в какви помии съм газил; иначе веднага ще ми се присмеят и ще ми прикачат прякор. Винаги когато разправях за Германия, Италия или Париж, все украсявах по нещо и понякога на най-достоверните места започвах сам да се съмнявам в своята собствена правдивост.

И какво постигнах от толкова лутания и загубени години? Жената, която обичах и обичам още, възпитава в Базел своите две хубави деца. Другата, която ме обичаше, се е утешила и продължава да търгува с плодове и зеленчуци и семена. Баща ми, заради когото се завърнах в гнездото, нито умира, нито оздравява, но седи насреща ми върху своето старо легло, гледа ме и ми завижда, че нося в себе си ключа от зимника.

Но това не е всичко. Аз имам, освен майка си и удавения приятел от младини, русата Аги и моя малък недъгав Бопи като ангели на небето. Също доживях да видя къщите в село отново закърпени и двата каменни яза пак издигнати. Ако исках, можех да вляза в общинския съвет. Но там има вече доста Каменцинди.

В последно време ми се открива една нова перспектива. Кръчмарят Нидегер, в чиято кръчма баща ми и аз сме изпили не един литър фелтлинско, залиско или вадлендерско, започна бързо да запада и занаятът вече не му харесва. Тия дни той ми се оплакваше от своята неволя. Най-лошото в случая бе, че ако не се намери нашенец, някоя чужда пивоварна фабрика ще купи заведението и тогава всичко е загубено и ние в Нимикон няма да имаме вече едно удобно кътче. Някой чужд наемател ще заседне тук, естествено, ще предпочете да точи бира вместо вино и добрата нимиконска винена изба ще се развали и пропадне.

Откакто предвиждам това, нямам мира; имам още някоя пара в банката в Базел и старият Нидегер не би ме сметнал за лош наследник. Но работата е там, че докато баща ми е жив, не ще мога да го удържа далеч от бъчвите и, освен това, той би тържествувал да види, че въпреки латинския и учението, не съм го докарал по-далеч от нимиконски кръчмар. Това не ми харесваше и ето че аз постепенно започнах да желая смъртта на стареца, но не с нетърпение, а така — само заради успеха на доброто дело.

От някое време насам вуйчо Конрад пак е обхванат от жажда за дейност и това не ми харесва. Той все държи показалеца си в устата и със замислена бръчка между веждите ситни бързо из стаята и при ясно време дълго се заглежда над водата. „Струва ми се, че пак ще майстори платноходка“ — казва неговата стара Ценцина и наистина, той има такъв жив и смел вид, какъвто не е имал от години, и на лицето му се мярка нещо хитро и самоуверено, като че ли тоя път знаеше точно как трябва да започне. Но аз мисля, че всичко е вятър работа. Това е само неговата изморена душа, която копнее за криле, за да отхвъркне скоро у дома си. Стягай платната, стари вуйчо! Но ако работата дойде дотам, тогава господа нимиконци ще чуят нещо нечувано. Защото съм решил в душата си да кажа и аз няколко думи на гроба му, след свещеника — нещо, което още не се е случвало в нашия край. Ще спомена вуйчо си като светец и божи човек и след тази назидателна част ще хвърля шепа

пипер за любезните опечалени, нещо, което скоро няма да забравят, нито да ми простят. Надявам се, че и баща ми ще го доживее.

А в чекмеджето ми лежи началото на моето голямо поетично творение, „Моят живот“, бих го нарекъл. Но звучи много патетично и предпочитам нищо да не кажа, защото трябва да призная, че неговото развитие и завършване виси във въздуха.

Може би ще дойде пак време отново да започна, да продължа и завърша; тогава моят младежки копнеж би имал оправданието, че аз все пак съм бил поет.

Това би ми било толкова ценно, ако не и повече, от званието общински съветник и от каменните язове. Но изживяното и все пак вечното в моя живот, заедно с всичките мили човешки образи, от стройната Рези до бедния Бопи — това не може с нищо да се замени.

[1] Изкуството на любовта (лат.). — Бел.изд ↑

[2] Изкуството на смъртта (лат.). — Бел.изд ↑

Издание:

Херман Хесе. Петер Каменцинд
ИК „Гуторанов и син“, София, 2005

Редактор: Даниела Коцева

Оформление на корицата: Мая Колчева

ISBN: 954 507 167 2

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.